

**Naar een territoriaal verankerde landbouw:
De rol van
slachthuisinfrastructuur als
gedeelde en strategische
voorziening**

Fig. 1: Gemeentelijke slagerij tijdens WO I (bron: Gepubliceerd in: Rency, Georges, 'La Belgique et la guerre. La vie matérielle de la Belgique durant la guerre mondiale', Bertels, Bruxelles, 1920, p. 293).

Naar een territoriaal verankerde landbouw:

De rol van slachthuisinfrastructuur als gedeelde en strategische
voorziening

Aantal woorden: 24163

Basiel Van Rillaer

Studentennummer: 01902541

Promotor(en): Prof. dr. ir. Michiel Dehaene, Prof. dr. Hans Vandermaelen

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Stedenbouw en
Ruimtelijke Planning

Academiejaar: 2024 - 2025

De auteur geeft de toelating om deze masterproef voor consultatie beschikbaar te stellen en delen van de masterproef te kopiëren voor persoonlijk gebruik.

Elk ander gebruik valt onder de bepalingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit deze masterproef.

Deze masterproef vormt een onderdeel van een examen. Eventuele opmerkingen die door de beoordelingscommissie tijdens de mondelinge uiteenzetting van de masterproef werden geformuleerd, werden niet verwerkt in deze tekst.

VOORWOORD

Tijdens mijn opleiding Stedenbouw en Ruimtelijke Planning ben ik in aanraking gekomen met heel wat thema's. Toch bleef mijn aandacht steeds opnieuw hangen bij de relatie tussen stad, landbouw en voedselvoorziening. Wat aanvankelijk een academische interesse was, groeide gaandeweg uit tot een persoonlijke betrokkenheid. Voedsel en landbouw zijn immers niet alleen onderwerpen om over te studeren, ze raken ook aan ons dagelijks leven en aan vragen die ons allemaal aangaan.

Het bewust centraal stellen van slachthuisinfrastructuur in dit onderzoek was mijn manier om een vaak groot en abstract thema concreet te maken. Via deze lens kon ik nadenken over ruimtelijke, maatschappelijke en ecologische vraagstukken, maar ook dichter aansluiten bij de dagelijkse realiteit van boeren, slachters en consumenten. Het historisch onderzoeken van cases maakte duidelijk dat infrastructuur nooit vanzelf spreekt, maar steeds een verhaal draagt dat iets vertelt over de samenleving waarin ze ingebed is.

Wat dit onderzoek voor mij vooral bijzonder maakte, was het menselijke aspect. De gesprekken en ontmoetingen met mensen die dagelijks met dit onderwerp bezig zijn, gaven niet alleen kennis, maar ook verhalen die mij niet zullen ontgaan. Ze hebben mijn kijk blijvend veranderd. Theorie kan richting geven, maar pas in de ontmoeting met mensen en plekken gaat kennis echt leven.

DANKWOORD

Bij dit alles ben ik veel mensen dank verschuldigd. In de eerste plaats mijn promotoren, Prof. dr. ir. Michiel Dehaene en Prof. dr. Hans Vandermaelen, voor hun betrokken begeleiding en kritische inzichten die dit werk richting en diepgang gaven. Met evenveel dankbaarheid denk ik aan mijn ouders, die mij de kans hebben gegeven deze opleiding te volgen en me altijd onvoorwaardelijk gesteund hebben. Ook mijn vriendin wil ik bijzonder bedanken: jouw geduld, begrip en aanmoediging waren onmisbaar om dit traject vol te houden. Verder koester ik ook de vele momenten met mijn medestudenten, met wie ik niet alleen kennis maar ook twijfels en vriendschap mocht delen.

Ten slotte ben ik de geïnterviewden in dit onderzoek bijzonder erkentelijk. Hun openheid en bereidheid om ervaringen en verhalen te delen, hebben dit werk niet enkel verrijkt, maar ook een sterk menselijk en lokaal verankerd karakter gegeven.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD.....	i
DANKWOORD	i
LIJST VAN FIGUREN	iv
LIJST VAN AFKORTINGEN	vi
ABSTRACT	vii
<i>EXTENDED ABSTRACT</i>	viii
1. INLEIDING.....	1
1.1. Opzet en onderzoeksvragen.....	1
1.1.1. Tussen verleden en vervreemding	2
1.1.2. De infrastructuur voorbij	4
1.2. Methodologie	6
1.3. Slachthuisinfrastructuur als lens binnen het breder onderzoek.....	9
1.4. <i>Status Quaestionis</i>	10
2. DEEL I : KADER.....	17
2.1. Landbouw, slachthuisinfrastructuur en gemeenschap: een historische reconstructie	17
2.1.1. Landbouw en haar infrastructuur in transitie	18
2.1.2. Van boerderij naar bedrijf.....	21
2.2. De ruimte van de boer: over verdrukking, verankering en vernieuwing.....	24
2.2.1. Een landschap onder spanning	24
2.2.2. Van mozaïek naar monocultuur.....	26
2.2.3. Agro-ecologie en herterritorialisering	28
2.3. Politiek beleid als strategie bepalend.....	29
2.3.1. Landbouw binnen een politiek spanningsveld	30
3. DEEL II: CASE-ANALYSE	36
3.1. WAPICOWP	37
3.1.1. Historische achtergrond en aanleiding van de coöperatie.....	39
3.1.2. Ruimtelijke autonomie via gedeelde infrastructuur	42
3.1.3. Internationale perspectieven op coöperatieve infrastructuur	46
3.1.4. <i>Parc naturel du pays des collines</i> als institutionele katalysator	49
3.1.5. De snijzaal als schakel: hoe gedeelde infrastructuur lokale voedselketens ondersteunt	50
3.2. Erik De Vogelaere: thuislachter op rust.....	52

3.2.1.	Thuislacht tussen traditie en beleid	53
3.2.2.	Thuislachte als cruciale (sociale) infrastructuur	55
3.2.3.	<i>"Ik ben de laatste, na mij is het gedaan"</i>	58
3.3.	Slagerij Vande Walle.....	60
3.3.1.	Traditie in transitie: de historische wortels van een dorpsslagerij	60
3.3.2.	Infrastructuur, investeringen en <i>enabling conditions</i>	61
3.3.3.	Relaties als knooppunt in een lokaal systeem.....	65
3.3.4.	Slachthuisinfrastructuur als sociaal gegeven	68
3.3.5.	Weerbaarheid, toekomstvisie en het spanningsveld tussen traditie en modernisering	70
3.4.	Slachthuis Matanza	72
3.4.1.	Van publiek naar privaat: de institutionele transformatie van het stedelijk slachthuis van Ronse.....	72
3.4.2.	Tussen kleinschaligheid en industrieel.....	75
3.4.3.	Herpositioneren van conventionele slachthuizen binnen het voedselbeleid	77
3.5.	Het niche-initiatief mobiele slachteenheid voor pluimvee	79
3.5.1.	De noodzaak aan alternatieven.....	79
3.5.2.	De werking van het initiatief.....	80
3.5.3.	Internationale perspectieven en de strategische rol van mobiele slachtinfrastructuur.....	81
3.5.4.	Waarom mobiele slachtinfrastructuur een niche blijft.....	82
4.	DEEL III: BESLUIT	87
4.1.	Synthese: infrastructuur als lens op landbouwtransformatie	87
4.2.	Typologie van slachthuisinfrastructuur	88
4.3.	Voorwaarden voor herterritorialisering.....	90
4.4.	Kritische reflectie op het onderzoeksproces	92
4.5.	Verbreiding en mogelijkheden voor de toekomst	93
4.6.	Algemeen besluit	94
5.	Bibliografie	99
	APPENDIX: OVERZICHTSTABEL INTERVIEWS	110
	APPENDIX: GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING.....	112

LIJST VAN FIGUREN

- Fig. 1: Gemeentelijke slagerij tijdens WO I (bron: Gepubliceerd in: Rency, Georges, 'La Belgique et la guerre. La vie matérielle de la Belgique durant la guerre mondiale', Bertels, Bruxelles, 1920, p. 293).*
- Fig. 2: Versnijdingsruimte slachthuis Anderlecht 1950-1980 (bron: Fotograaf onbekend, 1950 – 1980. Collectie Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)).*
- Fig. 3: Landbouwersbetoging tegen plan Manesholt (bron: Fotograaf onbekend, 1971. Collectie Packo NV).*
- Fig. 4: Methodologisch schema dat tijdens de masterproef wordt gehanteerd (bron: eigen auteur).*
- Fig. 5: Driehoeksverhouding tussen slachthuisinfrastructuur, landbouw en gemeenschap (bron: eigen auteur).*
- Fig. 6: De agrarische productiestromingen (bron: Van der Ploeg, 2003).*
- Fig. 7: Protesten naar aanleiding van de dioxinecrisis (bron: ©Landbouwleven / Le Sillon Belge, 1999. Collectie Landbouwleven / Le Sillon Belge).*
- Fig. 8: Café 't Slachthuis (bron: @Beeldenbank Heemkring Ardooie-Koolskamp).*
- Fig. 9: Industrieel kippenlachthuis jaren 80 (bron: Fotograaf onbekend, 1980 – 1990. Collectie Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)).*
- Fig. 10: Familie Van Hoorenbeeck voor hun paardenbeenhouwerij (bron: Foto ©Fotobureau Focus, 1954. Privécollectie).*
- Fig. 11: Kaart met locatie stedelijk slachthuis Ath en de oprichtende leden WAPICOWP (bron: Geopoortal de la Wallonie, maker: eigen auteur).*
- Fig. 12: Huidige keten van vleesproductie rond het stedelijk slachthuis van Ath (bron: eigen auteur).*
- Fig. 13: Circuit voor de oprichting van WAPICOWP (bron: eigen auteur).*
- Fig. 14: De snijzaal van WAPICOWP binnen de slachthuisinfrastructuur in Ath (bron: ©Hans Vandermaelen).*
- Fig. 15: De snijzaal als gedeelde infrastructuur tussen het slachthuis en de coöperatie (bron: eigen auteur).*
- Fig. 16: De coöperatieve werking en de rol van stedelijke infrastructuur (bron: eigen auteur).*

Fig. 17: Horsens coöperatief slachthuis rond het jaar 1900 (bron: maker onbekend, Christensen Lex).

Fig. 18: Grootschalige vleeswerking in Danish Crown (bron: ©Alastair Philip Wiper).

Fig. 19: Kaart Parc naturel du Pays des Collines (bron: paysdescollines).

Fig. 20: Thuisslacht van een varken (bron: Fotograaf onbekend, 1945 - 1975. Collectie Familie Theo Broers).

Fig. 21: Materiaal slachter (bron: Collectie Kempisch Museum. Foto ©Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG), 2002).

Fig. 22: Organigram Erik De Vogelaere (bron: eigen auteur).

Fig. 23: De drie infrastructurele componenten binnen de werking van Vande Walle (bron: eigen auteur).

Fig. 24: Infrastructuur slachthuis Vande Walle deel 1 (bron: eigen auteur).

Fig. 25: Infrastructuur slachthuis Vande Walle deel 2 (bron: eigen auteur).

Fig. 26: De Schaapsstallen van Vande Walle (bron: eigen auteur).

Fig. 27: Schematische weergave van het vleesverwerkingscircuit van Vande Walle en het particuliere circuit (bron: eigen auteur).

Fig. 28: Velden met Flandrienvarkens in Maarkedal (bron: eigen auteur).

Fig. 29: Beenhouwerij-herberg met gevelbord met "boucherie – estaminet" (bron: © Stadsarchief Ronse).

Fig. 30: Berchem Stationsstraat met slagerij Vande Walle (bron: Erfdeel Kluisbergen).

Fig. 31: Slachthuis Matanza (bron: eigen auteur).

Fig. 32: Schematische voorstelling van de vleesketen binnen de Matanza-infrastructuur (bron: eigen auteur).

Fig. 33: Het slachten van het varken (bron: Foto ©Boerenbond, 1950 – 1959. KADOC – KU Leuven, Beeldarchief Boerenbond).

Fig. 34: Thuisslacht van een varken op boerderij Middelkerke (bron: Fotograaf onbekend, 1950 – 1959. Collectie Ronny Van Troostenberghe).

LIJST VAN AFKORTINGEN

PNPC: Parc Naturel Pays Des collines

LEADER: Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale

GLB: Gemeenschappelijk Landbouw Beleid

ABSTRACT

Kernwoorden: Slachthuisinfrastructuur, Herterritorialisering, Lokale verankering, Landbouw

Deze masterproef onderzoekt de rol van slachthuisinfrastructuur in de territoriale verankering van landbouw. Slachthuizen worden doorgaans gezien als technische voorzieningen, maar in werkelijkheid bepalen ze in hoge mate hoe voedselproductie georganiseerd wordt, wie toegang heeft tot verwerking en hoe producenten en consumenten met elkaar verbonden blijven. De centrale onderzoeksvraag luidt: hoe hebben slachthuisinfrastructuren bijgedragen aan de verankering van landbouw in haar territorium, welke transformaties hebben geleid tot hun ontkoppeling, en onder welke voorwaarden kan herterritorialisering plaatsvinden?

De relevantie van dit onderzoek ligt in de hedendaagse context. Terwijl de vraag naar korte ketens, dierenwelzijn en duurzame voedselvoorziening groeit, verdwijnen kleinschalige slachthuizen of worden ze opgeschaald tot industriële complexen. Dit creëert knelpunten voor boeren die niet in dat grootschalige model passen en ondermijnt de veerkracht van lokale voedselnetwerken. Slachthuizen vormen zo een vaak vergeten, maar cruciale schakel in de transitie naar duurzamere landbouwsystemen.

Methodologisch steunt de studie op vijf casestudy's die verschillende vormen van slachthuisinfrastructuur in beeld brengen: de thuislachter Erik De Vogelaere, Slagerij Vande Walle, het private slachthuis Matanza, de coöperatie WAPICOWP en de mobiele slachtunit voor pluimvee. Via interviews, historische analyse en beleidskaders worden deze praktijken onderzocht. De vergelijking resulteert in een typologie met vier hoofdtypen: geïntegreerd ambachtelijke infrastructuur, private slachthuizen met gedeeld gebruik, mobiele slachtunits en coöperatieve modellen. Deze typologie toont dat slachthuisinfrastructuren zich bewegen in een spanningsveld tussen schaalvergroting en lokale verankering, privaat ondernemerschap en collectieve organisatie, formele regelgeving en informele praktijken.

De cases laten zien dat kleinschalige infrastructuur kan overleven wanneer bepaalde randvoorwaarden aanwezig zijn, zoals familiale opvolging, ondernemerschap, sterke lokale netwerken of gedeeld eigenaarschap. Tegelijkertijd blijkt dat deze voorwaarden uitzonderlijk zijn en niet vanzelfsprekend reproduceerbaar. Beleidsmatig betekent dit dat de toekomst van kleinschalige infrastructuur niet enkel kan afhangen van toeval of familiale continuïteit, maar dat actieve ondersteuning noodzakelijk is. Herterritorialisering vraagt om randvoorwaarden zoals regelgeving op maat, institutionele steun en maatschappelijke herwaardering van voedselproductie.

Het besluit van deze masterproef is dat slachthuisinfrastructuur méér is dan een technische schakel: ze is een strategische en gedeelde voorziening die bepaalt hoe landbouw lokaal verankerd kan blijven. Herterritorialisering is daarbij geen terugkeer naar het verleden, maar een hedendaagse strategie om landbouwsystemen veerkrachtiger, duurzamer en sociaal rechtvaardiger te maken.

EXTENDED ABSTRACT

Key-words: Slaughterhouse infrastructure, Reterritorialisation, Local embeddedness, Agriculture

This master's thesis examines the role of slaughterhouse infrastructure in the territorial anchoring of agriculture. Slaughterhouses are often regarded as mere technical facilities, yet in reality they strongly shape how food production is organized, who has access to processing, and how producers and consumers remain connected. The central research question is: how have slaughterhouse infrastructures contributed to the territorial embedding of agriculture, which transformations have led to their detachment, and under what conditions can reterritorialization take place?

The relevance of this research lies in the contemporary context. While demand for short supply chains, animal welfare, and sustainable food provision is increasing, small-scale slaughterhouses are disappearing or being scaled up into industrial complexes. This creates bottlenecks for farmers who do not fit into the large-scale model and undermines the resilience of local food networks. Slaughterhouses thus represent a frequently overlooked yet crucial link in the transition towards more sustainable agricultural systems.

Methodologically, the study builds on five case studies that shed light on different forms of slaughterhouse infrastructure: the home slaughterer Erik De Vogelaere, Slagerij Vande Walle, the private slaughterhouse Matanza, the cooperative WAPICOWP, and the mobile poultry slaughter unit. Through interviews, historical analysis, and policy review, these practices are examined. The comparison results in a typology of four main types: integrated artisanal infrastructures, private slaughterhouses with shared use, mobile slaughter units, and cooperative models. This typology demonstrates that slaughterhouse infrastructures operate in a tension field between upscaling and local anchoring, private entrepreneurship and collective organization, formal regulation and informal practice.

The cases reveal that small-scale infrastructure can survive when certain conditions are present, such as family succession, entrepreneurial capacity, strong local networks, or shared ownership. At the same time, these conditions are exceptional and not easily reproducible. From a policy perspective, this means that the future of small-scale infrastructure cannot depend solely on coincidence or family continuity, but requires active support. Reterritorialization therefore demands enabling conditions such as specific regulation, institutional backing, and a societal revaluation of food production.

The conclusion of this thesis is that slaughterhouse infrastructure is more than a technical link: it is a strategic and shared provision that determines how agriculture can remain locally embedded. Reterritorialization is not a nostalgic return to the past, but a contemporary strategy to make agricultural systems more resilient, sustainable, and socially just.

INLEIDING

Fig. 2: Versnijdingsruimte slachthuis Anderlecht 1950-1980 (bron: Fotograaf onbekend, 1950 – 1980. Collectie Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)).

1. INLEIDING

1.1. Opzet en onderzoeksvragen

Hoewel landbouw vandaag nog steeds een aanzienlijk deel van de Vlaamse ruimte in beslag neemt, wordt haar fysieke en institutionele inbedding steeds meer uitgehold. Het Vlaamse landschap blijft gekenmerkt door een fijnmazig netwerk van percelen, hoeves en aan landbouw gerelateerde structuren. Tegelijkertijd ondergaat het platteland al decennialang een proces van versnippering, verstedelijking en functionele heroriëntatie. Suburbanisatie, infrastructuurontwikkeling en industriële uitbreidingen hebben systematisch beslag gelegd op het agrarisch ruimtegebruik (Notteboom, 2012). Archiefmateriaal, luchtfoto's, oude kadasterkaarten en interviews met boeren tonen aan hoe de fysieke en ecologische inrichting van het landschap, denk aan bomenrijen, houtkanten, molens en lokale verwerkingsplaatsen, in de voorbije decennia geleidelijk is verdwenen (Schrooten, 2004). Deze veranderingen staven hoe landbouwinfrastructuur haar lokale verankering geleidelijk verloor. Het is dan ook deze structurele ontkoppeling die het uitgangspunt vormt van de masterproef.

De historische ontwikkeling van landbouw in Vlaanderen verliep niet geïsoleerd maar was nauw verweven met een netwerk van lokale infrastructuren die productie, verwerking en distributie mogelijk maakten. Slachthuizen, melkerijen, maalderijen en molens vormden niet enkel technische knooppunten in de voedselketen, maar fungeerden vaak ook als gedeelde en publieke infrastructuur binnen dorpsgemeenschappen. Bovenstaande infrastructuren waren fysiek verankerd in het landschap en afgestemd op de lokale landbouwpraktijk. Sinds de tweede helft van de twintigste eeuw werd deze infrastructuur echter onderworpen aan een tweezijdige druk: enerzijds de schaalvergroting en standaardisering van landbouwproductie, anderzijds de afbouw van lokale structuren en technologische vernieuwing van voedselverwerking (Segers et al., 2004). Daarbij werd een infrastructuurnetwerk dat ooit gekenmerkt werd door nabijheid, multifunctionaliteit en gedeeld gebruik, vervangen door een veel centraler en geïndustrialiseerd model.

Zoals De Meulder et al. (2000) aantonen, voltrok zich vanaf de tweede helft van de 19de eeuw een geleidelijk maar structureel verstedelijkingsproces op het Vlaamse platteland. Deze verstedelijking manifesteerde zich diffuus en fragmentarisch langs bestaande wegen, spoorweghaltes en veldwegen. Dit leidde tot een toenemende ruimtelijke verdichting. Hierdoor kwam het absorptievermogen van de bestaande infrastructuur

zoals fysieke zaken en institutionele structuren onder druk te staan. Dit legt de nood bloot van het herdenken van de ruimtelijke organisatie en de rol van lokale strategische voorzieningen binnen een veranderend landschap.

1.1.1. Tussen verleden en vervreemding

In de 19de eeuw maakte voedselverwerking vaak deel uit van het lokale publieke domein. Slachthuizen waren niet enkel technische installaties voor vleesverwerking, maar ook publiek gereguleerde instellingen die instonden voor hygiëne, voedselveiligheid en markttoegang (Lee, 2008). Dergelijke infrastructuren functioneerden binnen meerdere domeinen. Ze dienden zowel de landbouwsector als de stedelijke of rurale gemeenschap en versterkten zo de territoriale verankering van productie en consumptie. Binnen deze context vormden, bijvoorbeeld coöperatieve modellen, een cruciaal instrument voor boeren om collectieve controle uit te oefenen over verwerking en afzet (Segers et al., 2009). Dit versterkte hun onderhandelingspositie ten opzichte van de markt.

De modernisering van de landbouw na de Tweede Wereldoorlog verliep niet enkel via mechanisering van arbeid of schaalvergroting van productie-eenheden. Wat deze periode vooral kenmerkt, is de massale introductie van industriële inputs zoals kunstmest, chemische bestrijdingsmiddelen en krachtvoer. Dit veranderde fundamenteel de biologische kringlopen van het landbouwbedrijf (Martens et al., 2010). Dergelijke shift betekende niet alleen een ingrijpende transformatie van de fysieke infrastructuur op het landbouwbedrijf, maar ook een toenemende afhankelijkheid van externe technologieën en industriële toeleveringsketens.

Vandaag manifesteert deze ontkoppeling zich op verschillende vlakken. De landbouw verkeert in een structurele crisis waarin boeren steeds minder grip hebben op hun eigen productie en inkomen. Dalende prijzen, stijgende kosten en de afbouw van prijssteun hebben hen afhankelijk gemaakt van subsidies en internationale marktschommelingen, waardoor hun onderhandelingspositie sterk verzwakt is. Dit leidt tot protestbewegingen en bezorgt de landbouwer alleen maar meer stress (De Keyzer, 2023a). Dergelijke situatie roept vragen op. Men kan zich afvragen onder welke voorwaarden een herterritorialisering van landbouw mogelijk is. Welke lessen kunnen er getrokken worden van historische infrastructurele inbedding en op welke manier kunnen nieuwe modellen van infrastructuur inspelen op het vergroten van een lokale verankering?

De landbouwcrisis is een structureel probleem waarin ecologische schade, economische afhankelijkheid en sociaal verlies samenkomen. Deze crisis wordt volgens De Keyzer

(2023b) te vaak benaderd met technologische innovaties, subsidies en losse maatregelen die hoogstens symptomen bestrijden en soms zelfs nieuwe problemen creëren. Wat ontbreekt, is een fundamentele systeemaanpak. Hier wordt herterritorialisering relevant. Door landbouw opnieuw lokaal te verankeren kan men ontsnappen aan technofixes en mondiale afhankelijkheden, en bouwen aan een duurzamer en veerkrachtiger voedselsysteem.

Fig. 3: Landbouwersbetoging tegen plan Manesholt (bron: Fotograaf onbekend, 1971. Collectie Packo NV).

Ook de huidige boerenprotesten passen in een lange traditie van weerstand tegen hervormingsgolven die de autonomie van kleinschalige landbouw onder druk zetten. Zo mobiliseerden boeren in 1971 massaal tegen het Europese landbouwbeleid (fig. 3), waarmee volgens Danckaert et al. (2021) het definitieve keerpunt werd gemarkeerd van de gemengde, op lokale afzet georiënteerde landbouw naar een technologisch, exportgericht productiemodel. Deze ommekeer bracht een verlies aan lokale infrastructuur met zich mee en een vervreemding van de bredere samenleving ten aanzien van de reële praktijken en noden van de landbouwsector.

Dit voorbeeld toont ook de diepere culturele dimensie van de landbouwcrisis. Zoals Georges Bataille (1929) al vroeg opmerkte, worstelt onze samenleving steeds meer met

het geweld dat onlosmakelijk verbonden is met slachten. Waar gemeenschappen vroeger nog zichtbare infrastructuur hadden waarin dit deel van de voedselproductie openlijk plaatsvond, worden slachthuizen vandaag uit het zicht geplaatst en verdrongen uit ons dagelijks bewustzijn. Wat resteert is een gefilterde, 'schone' voedselervaring waarin de fysieke en morele arbeid achter vleesproductie, en zelfs achter ogenschijnlijk onschuldig voedsel zoals kaas, wordt vergeten (Bois, 1996). Het geweld is er nog, maar we willen het niet meer zien.

Die culturele verdringing past in een bredere maatschappelijke vervreemding. In een steeds meer verstedelijkte samenleving zijn niet alleen slachtpraktijken, maar landbouw en voedselproductie in het algemeen uit beeld verdwenen. Er gaapt een kloof tussen producent en consument: wie voedsel produceert en wie het consumeert, staat in een anonieme en vaak onzichtbare relatie tot elkaar (McMichael, 2013). Deze afstand illustreert hoe voedselproductie systematisch is losgekoppeld van haar sociale en ecologische context.

Tegenover die vervreemding plaatsen stemmen binnen de agro-ecologische traditie een alternatief. Agro-ecologie benadrukt dat landbouw altijd een verweven geheel is van menselijke activiteiten en ecologische processen, en dat traditionele en lokale landbouwsystemen waardevolle inzichten bieden om die relatie te herstellen (Silici, 2014). Vanuit dit perspectief wordt herterritorialisering relevant: het opnieuw grondgebonden maken van landbouw en het verankeren ervan in de lokale infrastructuur en gemeenschappen. Zo kan niet alleen de ecologische duurzaamheid, maar ook de culturele zichtbaarheid en sociale rechtvaardigheid van voedselproductie worden versterkt.

1.1.2. De infrastructuur voorbij

Tegen deze achtergrond wordt het duidelijk dat het herdenken van landbouwinfrastructuur niet louter een kwestie is van technische optimalisatie of beleidsinterventie. De vraag is hoe we opnieuw collectieve, lokaal verankerde voorzieningen kunnen ontwikkelen die landbouw niet alleen efficiënter, maar ook betekenisvoller, zichtbaarder en rechtvaardiger maken. Door te kijken naar historische vormen van strategische infrastructuur, zoals slachthuisinfrastructuur, kunnen we leren hoe nabijheid en territoriale afstemming functioneerden als bouwstenen van een duurzaam landbouwsysteem. In een tijd waarin landbouw zowel fysiek als institutioneel dreigt los te komen van haar omgeving, biedt het opnieuw verbeelden van dergelijke

infrastructuren een belangrijke aanzet tot herstel van de band tussen voedselproductie, ruimte en gemeenschap.

Centraal in deze masterproef staat een driedledige onderzoeksvraag die de relatie tussen landbouwinfrastructuren en territoriale verankering in kaart brengt. Door deze vraagstelling breed te formuleren, wordt enerzijds ruimte geboden voor een diepgaande historische en institutionele analyse, terwijl anderzijds de focus ligt op concrete mechanismen die de interactie tussen landbouw en haar ruimtelijke inbedding beïnvloeden. De centrale onderzoeksvraag luidt:

Hoe hebben gedeelde landbouwinfrastructuren, in het bijzonder slachthuizen, bijgedragen aan de territoriale verankering van landbouw? Welke institutionele en economische transformaties hebben geleid tot de ontkoppeling van landbouw en haar territoriale basis? En onder welke voorwaarden kan herterritorialisering plaatsvinden als duurzame strategie voor toekomstgericht landbouwgebruik?

De onderliggende hypothese is dat slachthuisinfrastructuur historisch functioneerden als strategische voorziening die niet alleen landbouwproductie en voedselverwerking ondersteunden maar ook een directe verbinding tussen landbouw en dorpsgemeenschappen tot stand brachten. Institutionele en economische transformaties hebben deze rol echter sterk gewijzigd, wat heeft geleid tot een verlies aan territoriale verankering. Dit verlies roept nieuwe uitdagingen op, zoals de impact op korte ketens en lokale voedselsoevereiniteit, maar biedt tegelijkertijd kansen zoals innovatieve modellen van coöperatief en regionaal georganiseerd slachtbeheer.

Om de onderzoeksvraag te ondersteunen is het belangrijk stil te staan bij het concept herterritorialisering. Hoewel dit geen eenduidig gedefinieerd begrip is, kan het vanuit een agro-ecologisch perspectief worden begrepen als wenselijkheid om voedselproductie opnieuw lokaal te verankeren en tegelijk de afhankelijkheden van het mondiale landbouwmodel te doorbreken. Agro-ecologie is immers geëvolueerd van een ecologische discipline naar een bredere sociaal-politieke beweging die reageert op de ontwrichtende effecten van globalisering en industrialisering. Waar ze aanvankelijk de ecologische werking van agro-ecosystemen bestudeerde, staat vandaag de herinbedding van voedselproductie in lokale contexten en de strijd tegen mondiale afhankelijkheden centraal (Wezel et al., 2009; Méndez et al., 2015; Stassart et al., 2012). Herterritorialisering verwijst naar het opnieuw plaatsgebonden organiseren van voedselproductie, -verwerking en consumptie, waarbij de ruimtelijke, ecologische, sociale

en culturele verankering van voedselsystemen wordt hersteld. Dit staat in contrast met de deterritorialisering die gepaard ging met globalisering, industrialisering en verstedelijking, en die ook zichtbaar is in de manier waarop slachthuizen uit het stedelijk weefsel zijn verdwenen of gemarginaliseerd. In dit onderzoek wordt herterritorialisering daarom opgevat als een kader om via slachthuisinfrastructuur de relatie tussen voedselproductie, ruimte en gemeenschap opnieuw te verankeren, en zo alternatieven te verkennen die minder afhankelijk zijn van mondiale stromen en industriële schaalvergroting.

1.2. Methodologie

In dit onderzoek is ervoor gekozen om aan de hand van enkele cases de vraagstukken te benaderen. Het bestuderen van deze cases laat toe om een eclectische methodiek toe te passen binnen de algemene methodologie van de masterproef. De cases komen uit verschillende regio's en hebben elk hun eigen historische achtergrond. Wat deze cases gemeenschappelijk hebben, is dat ze verbonden zijn aan slachthuisinfrastructuur. Elke case vertrekt vanuit een eigen ontstaanskader en context. Dit biedt waardevolle inzichten in actuele vragen rond lokale grondgebonden landbouw en voedselvoorziening.

Niet elke case zal even sterk doorwegen in dit onderzoek. Sommige cases worden meer diepgaand uitgewerkt omdat ze historisch rijker of relevanter zijn voor de centrale onderzoeksvragen van deze masterproef. De cases die in dit onderzoek worden aangehaald zijn: Erik De Vogelaere (thuisslachter), WAPICOWP (landbouwcoöperatie), Slagerij Vande Walle (Slagerij met slachthuis), Matanza (Slachthuis) en het niche-initiatief rond het oprichten van een mobiele slachteenheid.

De analyse van de cases is gebaseerd op het afnemen van semigestructureerde diepte-interviews. Hierop aansluitend wordt literatuur gekoppeld die de nodige context geeft of een vergelijking maakt van de case. Deze combinatie biedt een inzicht in de hedendaagse en historische werking van de onderzochte cases. Daarop volgend kunnen de cases vanuit twee niveaus bekeken worden. Enerzijds is er de schaal van de infrastructuur die verbonden is aan de slachthuizen en de concrete ontwikkeling vanuit historisch perspectief. Het is wezenlijk de cases op hun hoogtepunt vast te pinnen en een voor en na geschiedenis te schrijven. Anderzijds is er het tweede niveau dat de case vanuit een contextueel kader belicht. Er wordt nagegaan binnen welke context het heeft/kan bestaan en welke landschappelijke entiteiten in verband staan met de werking van de case.

Het onderzoek is zo opgebouwd dat er drie grote delen kunnen worden teruggevonden. In het eerste deel wordt de nadruk gelegd op het theoretisch kaderen van de masterproef. In dit luik worden verschillende domeinen aangehaald die toelaten meer inzicht te geven vanuit een historische, ruimtelijke en beleidsmatige invalshoek. Deze uiteenzetting draagt bij aan het geven van een kader voor de uiteindelijke cases die worden besproken. Het merendeel van dit betoog berust op een intensieve literatuurstudie waarin historische facetten worden aangekaart maar ook hedendaagse beleidsdocumenten omtrent ruimtegebruik in Vlaanderen kort worden besproken. In de eerste plaats tracht dit deel te reflecteren naar de zinvolheid van infrastructuur en waarom dit bestudeerd dient te worden.

In het tweede deel komt het kernstuk van deze masterproef aan bod. Dit deel richt zich op de analyse van cases, waarin bestaande en voormalige lokaal verankerde actoren die verbonden zijn met slachthuisinfrastructuur worden onderzocht. Het doel hiervan is inzicht te verwerven in de condities waaronder dergelijke systemen konden functioneren en hoe bepaalde structuren verloren zijn gegaan of juist zijn opgericht. De cases worden geëvalueerd aan de hand van thema's zoals investeringen en desinvesteringen in infrastructuur, de relaties tussen verschillende structuren en de mogelijkheid tot dubbelgebruik van landbouw- en dorpsinfrastructuur. De methodiek om deze cases te bestuderen focust zich grotendeels op het afnemen van een semigestructureerd interview met een actor die verbonden is aan de case. Deze interviews werden op voorhand grondig voorbereid en zijn opgenomen om later in het verwerkingsproces gebruikt te worden. De belangrijkste facetten werden uit het interview gehaald en dienden als leidraad voor de integratie van de case in de masterproef. Het is dus niet zo dat er een samenvatting van het interview naar voor wordt gebracht maar eerder gaat het om een uiteenzetting met een narratief karakter en waar externe literatuur aan gekoppeld is. Deze externe literatuur dient als context en plaatst de case binnen een groter, vergelijkend kader.

Het derde deel dient als sluitstuk en fungeert voornamelijk als besluit. Hierin wordt teruggekoppeld naar de onderzoeksvraag en wordt een reflectie gegeven op de gebruikte methodologie. Tevens zal dit afsluitend deel dienen als inkijk wat de relevantie kan zijn voor andere infrastructuur die in deze masterproef nauwelijks aan bod is gekomen. Verder worden er suggesties gedaan voor verder onderzoek en worden relevante vraagstellingen geformuleerd die binnen dit onderzoek niet aan bod zijn gekomen.

Door deze opbouw van theoretische verkenning over narratieve case-analyse tot methodologische reflectie wordt een samenhangend beeld geschetst van de onderzoeksmethodologie. Deze aanpak beoogt niet enkel een analytisch, maar ook een menselijk en betrokken inzicht in infrastructuur als drager van sociaal-ruimtelijke betekenis. In figuur 4 wordt de methodologie van de masterproef op een schematische manier geïllustreerd.

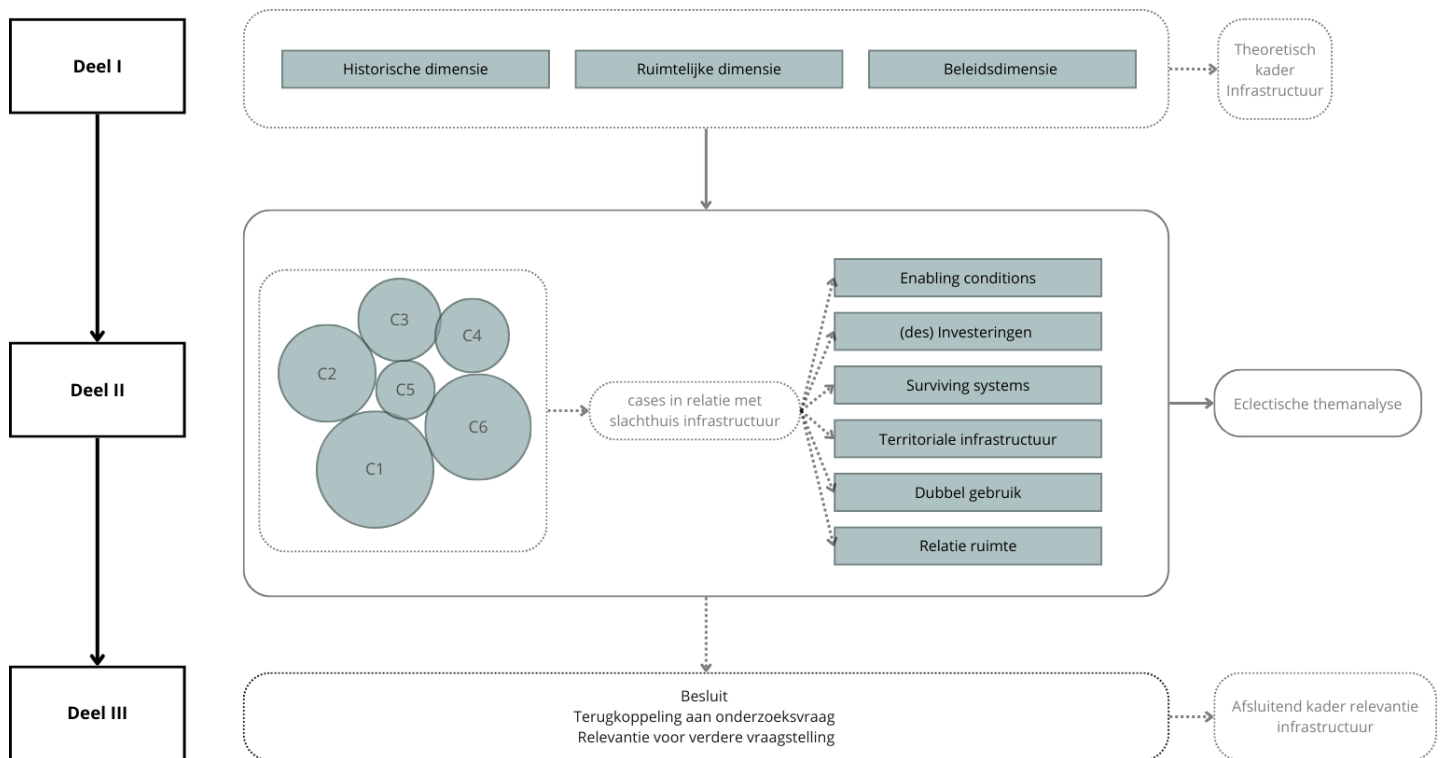

Fig. 4: Methodologisch schema dat tijdens de masterproef wordt gehanteerd (bron: eigen auteur).

Tijdens het schrijf- en onderzoeksproces van deze masterproef werd in beperkte mate gebruikgemaakt van generatieve AI-tools, steeds in een ondersteunende rol. De toepassingen beperkten zich tot het efficiënt terugvinden van relevante passages in lange teksten, het signaleren van typefouten en onzorgvuldigheden in de taal, en het toetsen van helderheid en structuur van bepaalde redeneringen. De inzet van deze hulpmiddelen fungeerde dus als praktisch controle- en oriëntatiemechanisme, zonder dat zij de eigen analyse, interpretatie of argumentatie vervingen. Alle inhoudelijke keuzes, theoretische inzichten en conclusies in deze masterproef zijn het resultaat van zelfstandig onderzoek en kritische reflectie.

1.3. Slachthuisinfrastructuur als lens binnen het breder onderzoek

Deze masterproef kadert binnen een bredere onderzoeksagenda die de rol van landbouwinfrastructuur in duurzame gebiedsontwikkeling en herterritorialisering onderzoekt. Centraal in die agenda staat het concept van infrastructures van 'dubbel gebruik': voorzieningen die niet alleen technologische of economische functies vervullen, maar ook sociale, ecologische en ruimtelijke verbindingen genereren. De keuze om in deze masterproef in te zoomen op slachthuisinfrastructuur betekent geen beperking van dat brede onderzoeksveld, maar vormt een gefundeerde insteek waarmee het mogelijk wordt om deze thematiek op een concrete en historisch onderbouwde manier te analyseren.

In de initiële fase van het onderzoeksproces werd nagedacht over hoe dit brede en conceptueel gelaagde thema op een hanteerbare manier te benaderen. Waar 'infrastructuur van dubbel gebruik' aanvankelijk als vertrekpunt werd genomen, bleek al snel dat het zinvol was om te vertrekken vanuit een specifieke, tastbare infrastructuur. Na een korte verkenning viel de keuze op slachthuizen, vanwege hun historische en ruimtelijke gelaagdheid. Slachthuizen laten niet enkel toe om de evolutie van landbouwinfrastructuur in kaart te brengen, maar ook om bredere verbanden te leggen met andere infrastructures, actoren en institutionele systemen binnen het landbouwveld.

Door te focussen op slachthuisinfrastructuur kunnen verschillende cruciale aspecten van infrastructuur voor dubbel gebruik expliciet op de voorgrond treden. Ze maken zichtbaar hoe bepaalde voorzieningen historisch werden gecoproduceerd tussen landbouwers, gemeentes en regulerende instanties, en hoe deze samenwerking ruimte bood voor gedeeld eigenaarschap, collectief beheer en lokale inpassing. Daarnaast tonen ze ook scherp hoe deze verbanden onder druk kwamen te staan door schaalvergroting, beleidsverandering en marktoriëntatie, en welke gevolgen dit had voor boerenautonomie en lokale voedselsoevereiniteit.

Slachthuizen zijn immers geen louter technische of neutrale voorzieningen. Het zijn strategische infrastructures waarin maatschappelijke normen, regelgeving, economische logica's en ruimtelijke organisatie samenkomen. Oorspronkelijk vond het slachten plaats op boerderijen of in multifunctionele ruimtes binnen het dorp. De opkomst van gespecialiseerde slachthuizen betekende een verschuiving naar een meer gecentraliseerde, gereguleerde en ruimtelijk afgescheiden vorm van voedselverwerking (Lee, 2008). Die transitie vormt een belangrijk ijkpunt in de relatie tussen landbouw en infrastructuur.

Binnen deze masterproef wordt een reeks cases onderzocht. De focus ligt niet uitsluitend op het fysieke slachthuis, maar op het bredere netwerk van actoren en praktijken die betrokken zijn bij de opbouw, werking of herbestemming van slachthuisinfrastructuur. Een case kan bijvoorbeeld een historische site zijn, een actieve slagerij, een coöperatief model of een landschapsorganisatie. Essentieel is dat deze cases (historisch) verankerd zijn in het landbouwsysteem van een bepaalde regio, en dat ze inzicht geven in de wisselwerking tussen infrastructuur, landbouwpraktijk en gemeenschapsstructuur (fig. 5). Op die manier ontstaat een analytisch kader waarin infrastructuren niet als geïsoleerde objecten worden bestudeerd, maar als dynamische schakels binnen een historisch gegroeid en sociaal verweven netwerk van landbouw en samenleving.

De bijdrage van deze masterproef aan de bredere agenda ligt dan ook in het leveren van een diepgaande, historisch onderbouwde analyse van één categorie infrastructuur als prototype van bredere mechanismen van samenwerking tussen landbouw, dorpsgemeenschap en infrastructuur. Dit laat niet alleen toe om mechanismen van verankering en ontkoppeling te begrijpen, maar ook om, vanuit deze lens, pistes te formuleren voor hedendaagse vormen van herterritorialisering.

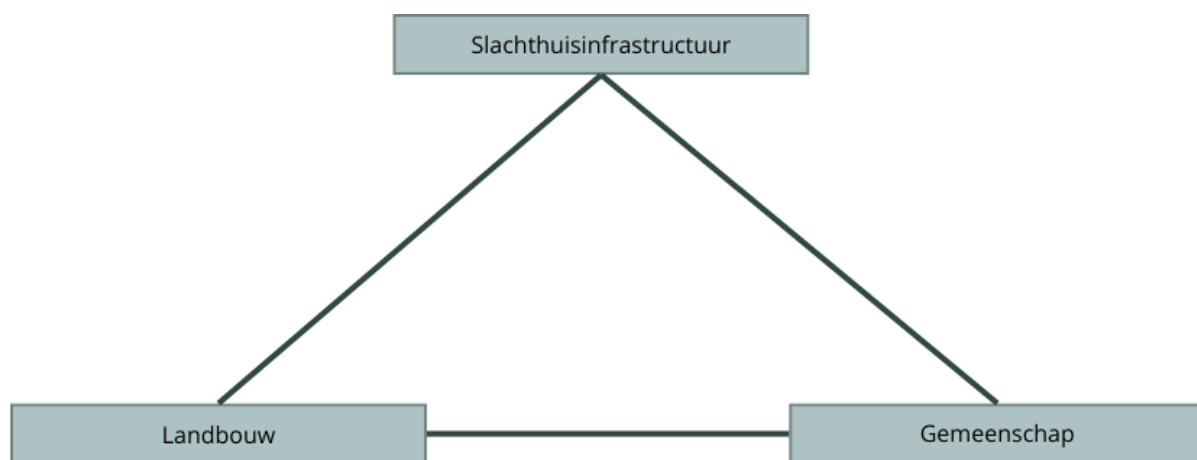

Fig. 5: Driehoeksverhouding tussen slachthuisinfrastructuur, landbouw en gemeenschap (bron: eigen auteur).

1.4. *Status Quaestionis*

De *status quaestionis* van deze masterproef vertrekt vanuit de vaststelling dat kleinschalige slachtinfrastructuur in Vlaanderen onder druk staat. Traditionele, grootschalige slachthuizen zijn zelden afgestemd op de noden van korte ketenproducenten die lokaal vlees willen vermarkten. Tegelijk is het aantal kleinschalige slachtvoorzieningen sterk gedaald, wat resulteert in structurele knelpunten voor landbouwbedrijven die streven naar meer autonomie en lokale verankering. Deze

problematiek is geanalyseerd in het rapport “*Slachten in de korte keten*” van het Steunpunt Korte Keten (Thoelen & Gore, 2019). Het rapport wijst op drie hoofdproblemen: de ongelijke ruimtelijke spreiding van slachthuizen, het ontbreken van kleinschalige versnijdings- en verpakkingsateliers, en de disproportionele regeldruk voor kleine producenten, veroorzaakt door een Europese regelgeving die onvoldoende rekening houdt met de schaal en context van korte keten-productie. Als antwoord pleit men voor flexibele infrastructuur (zoals mobiele slachtunits), aangepaste ruimtelijke ordening, kennisdeling en aangepaste interpretatie van regelgeving (Thoelen & Gore, 2019).

Op het terrein zijn initiatieven ontstaan die deze hiaten trachten op te vangen, onder andere via het Steunpunt Korte Keten en organisaties zoals BioForum, die onderzoek en advies verstrekken over lokaal slachten. Dergelijke initiatieven illustreren een groeiend bewustzijn rond de politieke dimensie van slachtinfrastructuur. Toegang tot slachtcapaciteit is niet vanzelfsprekend. Ze is mee bepaald door historische schaalvergroting, beleidskeuzes en vastgeroeste regels. Daardoor speelt slachthuisinfrastructuur vandaag een sleutelrol in de zoektocht naar meer controle over voedsel en meer zelfstandigheid voor landbouwers.

In academische literatuur sluit dit debat aan bij bredere discussies over boerenautonomie en landbouwsystemen. Volgens Van der Ploeg (2018) zijn factoren zoals arbeid, kapitaal en productie cruciaal om te begrijpen hoe boeren omgaan met hun economische omgeving. Boeren trachten een evenwicht te vinden waarbij ze wel deelnemen aan de markt, maar zich er niet volledig door laten domineren. In plaats van zich afhankelijk te maken van externe inputleveranciers, streven ze naar een zekere mate van zelfvoorziening. Dat doen ze onder meer door het intern reproduceren van arbeid, mest, voer en kennis. Dit verhoogt hun flexibiliteit en veerkracht, en verkleint de kwetsbaarheid voor prijsschommelingen en andere externe drukfactoren.

Hoewel landbouwbedrijven niet losstaan van bredere economische en ecologische netwerken, wijst Van der Ploeg (2018) op het belang van plaatsgebonden deskundigheid en strategische zelfvoorziening. Boeren maken keuzes op basis van lokale omstandigheden, leerervaringen en historisch gegroeide praktijken. De spanning tussen marktgerichtheid en interne kringlopen wordt helder weergegeven in Van der Ploegs schema van de agrarische productiestroom (fig. 6), waarin de relaties tussen autonome reproductie (relatie a) en marktinteractie (relatie b) de mate van afhankelijkheid van externe markten illustreren. Toch is er sinds de twintigste eeuw een duidelijke trend richting marktgerichtheid en specialisatie. Vooral na de Eerste Wereldoorlog verschoof

het zwaartepunt van landbouwproductie van interne kringlopen naar externe input-outputrelaties. Dit bracht een toename in productiviteit, maar ook in kwetsbaarheid, schuldafhankelijkheid en verlies aan autonomie (Van der Ploeg, 2018).

Binnen historisch onderzoek naar Vlaamse landbouwpraktijken is dit spanningsveld tussen autonomie en afhankelijkheid niet nieuw. Al in de twintigste eeuw schreef Lindemans (1952) over de verwevenheid van landbouwactiviteiten met infrastructuur zoals stokerijen. De productie van jenever uit graan leidde tot nevenstromen zoals draf en spoeling, die op hun beurt gebruikt werden voor het vetmesten van vee. Dit illustreert een geïntegreerd bedrijfsmodel waarin landbouw, verwerking en veeteelt nauw met elkaar verbonden waren. Die verwevenheid komt ook tot uiting in de manier waarop deze infrastructuren fysiek in het dorpsweefsel ingebed waren.

In dat opzicht levert onder meer het werk van Bogaert et al. (2000) een waardevolle bijdrage. Ze verwijzen onder meer naar de landelijke stokerij van J. Pycke in Horebeke, opgericht in 1867 als onderdeel van een bestaand landbouwbedrijf. Maar ook andere infrastructuren komen aan bod. Belangrijker nog is de bredere betekenis van de erfgoedinventarissen waarbinnen de auteurs zich oriënteren. De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed biedt zo inzicht in hoe bepaalde agrarische infrastructuren, naast slachthuizen, niet als geïsoleerde objecten functioneerden, maar als structureel verankerde onderdelen van dorpsgemeenschappen. Dergelijke bronnen geven een tastbaar beeld van de ruimtelijke en sociale logica waarmee deze infrastructuren verweven waren en maken het mogelijk om ook hedendaagse infrastructuurvraagstukken binnen een historisch continuüm te plaatsen.

Binnen internationaal perspectief levert Paula Young Lee (2008) een waardevol overzicht van de stedelijke slachthuisontwikkeling in de 19de en 20ste eeuw. Haar analyse van de sociale organisatie van slachthuizen binnen bredere netwerken van vleesproductie onderstreept de centrale rol die infrastructuur speelt in machtsverhoudingen rond voedselproductie. In de Belgische context reiken historici als Segers en Van Molle (2004) inzichten aan over de evolutie van het boerenleven, maar blijven de vragen rond eigenaarschap en controle over infrastructuur relatief onderbelicht. Toch zijn hun analyses van grote waarde. Ze schetsen namelijk hoe landbouwstructuren zich doorheen de 20ste eeuw hebben ontwikkeld onder invloed van modernisering, beleidsinterventies en economische schaalvergroting. Dit helpt om slachtinfrastructuur en aanverwante voorzieningen in een bredere sociaal-economische en ruimtelijke context te plaatsen.

Recentere beleidsartikels, zoals in het landbouwmagazine VILT, signaleren een toenemende belangstelling voor het herdenken van beleid en infrastructuur. Ze bieden bovendien een waardevolle indicatie van actuele knelpunten en van de nieuwste initiatieven die ontstaan in reactie op deze uitdagingen. Daarmee vormen ze een relevante aanvulling op het historisch perspectief en helpen ze om de onderzoeksvragen van deze masterproef te verankeren in de huidige beleids- en praktijkcontext.

De huidige literatuur en recente initiatieven tonen aan dat kleinschalige slachtinfrastructuur een belangrijk maar vaak over het hoofd gezien thema is in de discussie over voedselsoevereiniteit, boerenautonomie en voorzieningen op het platteland. Steeds meer groeit het besef dat deze infrastructuur sterk meespeelt in wat lokaal voedsel produceren mogelijk of moeilijk maakt.

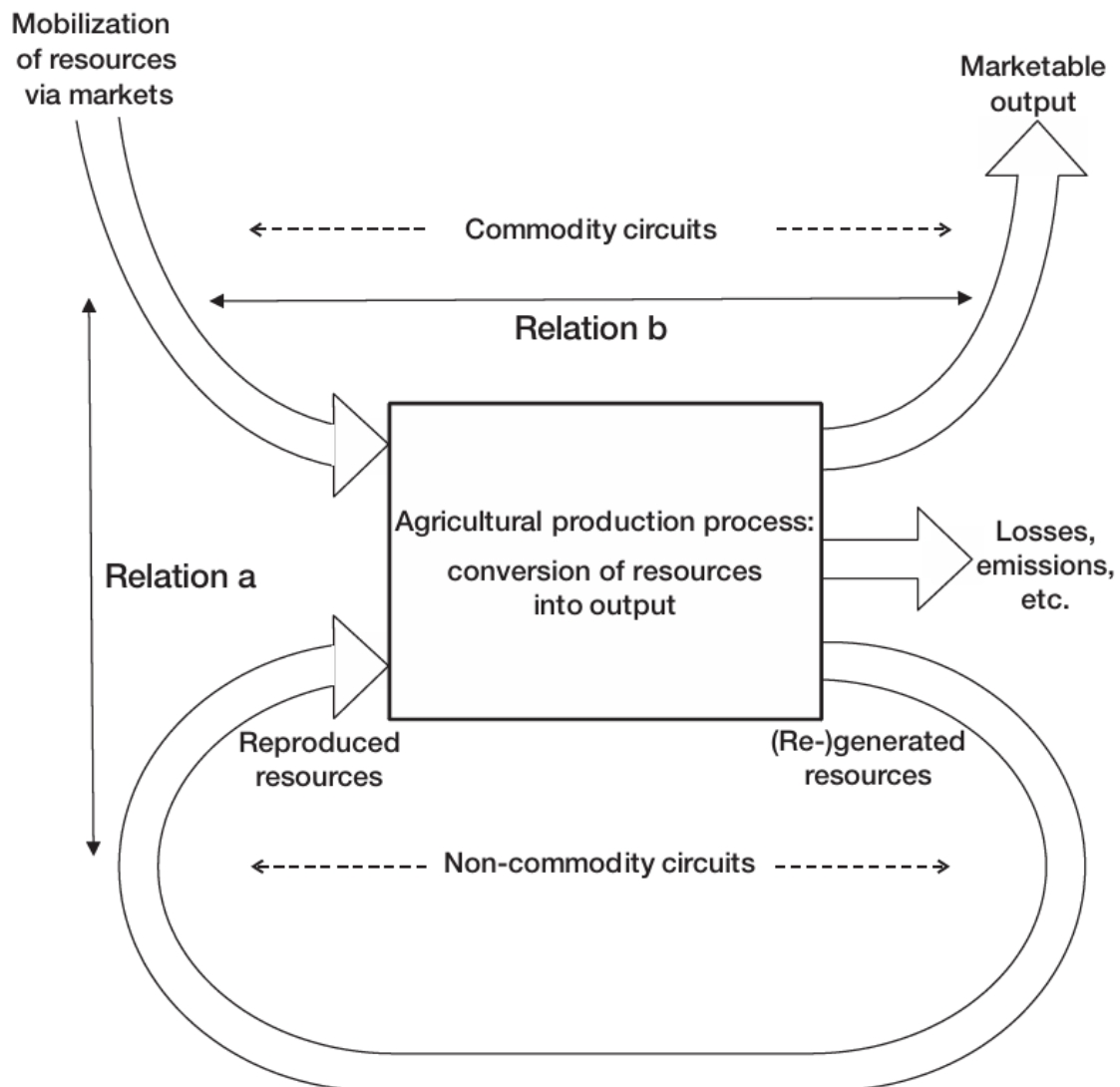

Fig. 6: De agrarische productiestromingen (Van der Ploeg, 2003).

DEEL I

Fig. 7: Protesten naar aanleiding van de dioxinecrisis (bron: ©Landbouwleven / Le Sillon Belge, 1999. Collectie Landbouwleven / Le Sillon Belge).

2. DEEL I : KADER

Binnen deel I wordt een brede context geschetst voor het onderzoek. Eerst wordt het onderwerp historisch gekaderd. Welke evoluties hebben er plaatsgevonden in de ontwikkeling van landbouwinfrastructuur en in hoeverre kunnen we deze ontwikkelingen binnen het hedendaagse perspectief plaatsen? Dit biedt een eerste inzicht in de verscheidenheid aan landbouwinfrastructuur op het platteland en de historische relaties die ermee verbonden zijn.

Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de actuele uitdagingen waarbij het landbouwmodel van schaalvergroting in vraag wordt gesteld binnen de ruimtelijke realiteit van een dichtbevolkt gebied zoals Vlaanderen.

In een derde luik ligt de nadruk op institutionele aspecten: welke beleidsinvesteringen of desinvesteringen zijn er gebeurd binnen het domein van landbouw- en plattelandsinfrastructuur?

Deze drie componenten vormen samen een eerste aanzet tot contextcreatie. Ze dienen in nauwe relatie bekeken te worden met de slachthuisinfrastructuren die in het verdere verloop van de masterproef aan bod komen. Dit theoretisch kader fungeert daarbij als opstap naar een eclectische en praktijkgerichte analyse van de cases.

2.1. Landbouw, slachthuisinfrastructuur en gemeenschap: een historische reconstructie

Binnen een historische uiteenzetting van het onderzoeksthema is het cruciaal om na te gaan hoe de landbouw en de hieraan gekoppelde infrastructuur is geëvolueerd. Een deel van deze uiteenzetting kan worden teruggevonden bij de analyse van de cases zelf, maar deze dienen nog van een grondige context te worden voorzien. Binnen dit deel met de historische facetten wordt de focus dan ook gelegd op hoe landbouw in Vlaanderen zich de afgelopen 150 jaar heeft ontwikkeld. Daarnaast wordt deze ontwikkeling bekeken vanuit een infrastructureel oogpunt en tracht duidelijk gemaakt te worden hoe de relatie met slachthuisinfrastructuur zich binnen deze ontwikkeling manifesteert.

Het staat buiten kijf dat de landbouw in Vlaanderen de afgelopen eeuwen een grondige transformatie heeft ondergaan. Daar waar er voor een lange tijd amper grote technologische veranderingen in de sector zijn waar te nemen, verandert dit in de 19de eeuw. Wanneer de evolutie van de landbouw in drie fasen wordt ingedeeld, houdt een eerste fase verband met wat er zich voor die periode van transformatie afspeelde. In deze

periode staat zelfvoorzienendheid centraal. Sprake van veel productieoverschot was er niet en hoewel er in de middeleeuwen vormen van regionale specialisatie en technologische vernieuwingen voorkwamen, blijft het vooral een monotoon beeld wat betreft veranderingen (Verhulst, 1995). Deze stagnatie in verandering toont aan hoe diepgeworteld de landbouwstructuren waren en hoe sterk ze verbonden bleven aan lokale nood en cycli van overleven.

2.1.1. Landbouw en haar infrastructuur in transitie

Pas vanaf het midden van de 19de eeuw, ruwweg tussen 1850 en 1945, ondergaat de Vlaamse landbouw een fundamentele structurele transformatie (Vanhaute & Van Molle, 2004). De veeteelt bijvoorbeeld, die vóór deze periode op het platteland kon worden teruggevonden, bestond in functie van de akkerbouw. Mest diende namelijk als cruciaal middel om de velden vruchtbaar te houden (Lindemans, 1952). Een verwevenheid tussen akkerbouw en veeteelt die de noodzaak onderstreept van cyclisch en lokaal denken in landbouwproductie.

Wat betreft de slachthuisinfrastructuur kon men voor de 19de eeuw rondtrekkende slachters terugvinden. Dit beroep werd uitgeoefend binnen een circuit van seizoensarbeid. Deze mensen hadden vaak in de zomer al een arbeidsrol bij dezelfde boeren als waar ze slachtten (Giphart & Hermus, 2024). Deze slachters vormden een essentieel maar flexibel onderdeel van het landelijke productiesysteem, waarbij slachtactiviteit nog nauwelijks infrastructuur vereiste en ingebed was in een seizoenslogica. In de loop van de 19de eeuw maakte de rondtrekkende, vaak seizoensgebonden slachter plaats voor de meer gereguleerde stedelijke slachthuiscontext. Waar slachtactiviteiten vroeger flexibel werden uitgevoerd in een agrarisch productiesysteem en nauwelijks specifieke infrastructuur vereisten, werd in steden als Gent de praktijk geprofessionaliseerd en onderworpen aan streng toezicht (De Waele, 2003). Het stedelijk slachthuis werd daarbij niet alleen een plaats van doding en verwerking, maar ook een knooppunt van hygiënische controle en maatschappelijke regulering.

Een belangrijk begrip in deze historische uiteenzetting is de evolutie van gemene gronden. Voor de 19de eeuw kende het platteland nog een sterke aanwezigheid van door de lokale gemeenschap gerunde velden. Bij de eeuwwisseling echter zal een groot deel hiervan reeds in private handen zijn terechtgekomen (De Moor, 2002). Deze gemene gronden waren een cruciale gedeelde infrastructuur. Het uitschakelen van deze gedeelde functie zorgde dat gronden geprivatiseerd werden. Hierdoor zou op korte termijn de

economische rendabiliteit toenemen en werd het pad geëffend voor investeringen en schaalvergrotingen (De Moor, 2005). Dit proces toont hoe de evolutie van landbouw niet enkel technologisch of productief was, maar diep verweven zat in veranderende eigendomsstructuren en toegang tot grond.

In regio's waar landbouw weinig opbracht en boeren met kleine percelen werkten, gingen gezinnen zich ook bezighouden met het weven van stoffen voor verkoop. Zo ontstond een economisch model waarin landbouw en huisnijverheid samen zorgden voor het gezinsinkomen. Dit leidde tot een netwerk van kleinschalige familiebedrijven die gericht waren op overleven via marktgerichte productie, totdat de mogelijkheden voor groei uitgeput raakten (De Reu, 2015). Deze zogenaamde proto-industriële nijverheid illustreert hoe rurale economieën multifunctioneel waren en hoe infrastructuur voor landbouw zich soms met ambachtelijke infrastructuur vermengde.

Tussen 1880 en 1945 kende de dierlijke productie een aanzienlijke groei. Voorheen bleef de veeteelt grotendeels kleinschalig en weinig gecommercialiseerd, maar de beschikbaarheid van goedkope graanimporten maakte een intensievere en marktgerichte veehouderij mogelijk (Segers et al., 2004). Het gegeven dat markttoegang en graaninvoer het tempo van veeteelt beïnvloedden, benadrukt hoe Vlaamse landbouw geleidelijk in bredere economische netwerken werd opgenomen. Hoewel de voedselproductie in de 19de eeuw sterk toeneemt, blijft de consumptie van vlees weggelegd voor de bevolking in de stad. De gemiddelde landbouwer at ten opzichte van deze stedelijke bevolking weinig vlees (Bekaert et al., 2003). Deze ongelijkheid in consumptie toont hoe vlees, als product van een steeds intensiever wordende landbouw, eerder een luxeartikel bleef dan een wijdverspreid volksvoedsel.

Tegelijkertijd veranderden in deze periode ook de manieren waarop voedsel, en vlees in het bijzonder, tot bij de consument kwam. Door de toenemende invloed van industriële factoren werd voeding vanaf de tweede helft van de 19de eeuw op een andere manier verdeeld. Waar voorheen markten essentieel waren in het bevoorraden van goederen, werden zij geleidelijk aan vervangen door de opkomst van de kleinhandel (Blackman, 1967). Ook in landelijke gebieden komen steeds meer kleinhandelszaken de kop op steken. Zoals uit de inventaris van het onroerend erfgoed merkbaar is, vindt men in menig dorp steeds meer slagerijen met eigen slachthuis. In enkele voorbeelden, zoals in Ardooie, was hieraan tevens een herberg gekoppeld met de toepasselijke naam "t slachthuis" (fig. 8) (Santy & Boone, 2010). Deze trend liep samen met de opkomst van stedelijke slachthuizen waar de overheid toezicht hield op kwaliteit en hygiëne (De Herdt, 2003).

Dit staat enigszins in contrast met de slachthuisinfrastructuur in het platteland waar vleesverkoop en verwerking binnen de eigen woning juist steeds meer verbonden geraakte met het slachtproces zelf (Depaepe, 2003). Dit toont aan dat er verschillen waar te nemen zijn in infrastructurele ontwikkelingen tussen stad en platteland ondanks een algemene economische tendens.

Fig. 8: Café 't Slachthuis (bron: @Beeldenbank Heemkring Ardoorie-Koolskamp).

De coöperatieve aanpak vond ook zijn weg naar de landbouw. Een belangrijk voorbeeld is de oprichting van de Boerenbond in 1890, een landbouwcoöperatie met christelijke wortels. Vanaf dat moment groeide het aantal coöperaties in België snel. Vooral in de eerste helft van de 20ste eeuw beleefden ze sterke bloeiperiodes. Niet alleen landbouwcoöperaties, maar ook financiële samenwerkingen en coöperaties in de distributie speelden een grote rol in deze ontwikkeling (Dieltjens, 2025). De opkomst van deze netwerken wijst op een versterking van sociale infrastructuur rond landbouw, die even bepalend werd als de fysieke infrastructuur zelf.

In deze periode blijft het gemengde landbouwbedrijf de norm: kleinschalig, familiaal georganiseerd en steeds sterker afgestemd op de markt. Toch ervaren veel boeren

toenemende economische druk. Velen zoeken een aanvullend inkomen buiten de landbouw: sommigen trekken definitief weg van het platteland, anderen combineren hun bedrijf met seizoensarbeid of werk in de opbloeiende industrie en administratie. Terwijl het fysieke werk op het veld langzaam wordt verlicht door mechanisering, voltrekt de diepgaandste verandering zich op het vlak van kennis (Woesentborghs, 2006). Nieuwe impulsen in wetenschappelijk onderzoek, landbouwonderwijs en voorlichting versnellen de modernisering van het beroep (Woestenborghs, 2005). Tegelijk groeit binnen de sector het inzicht dat samenwerking noodzakelijk is om te overleven in een veranderend economisch landschap. Dit leidt tot de oprichting van coöperaties, gilden en belangenorganisaties die de boeren een gezamenlijke stem en sterkere positie bieden (Adriaans, 2012). De historische transformatie van de landbouw toont hoe sterk deze sector verbonden bleef met het dagelijkse leven van boeren en gemeenschappen. Terwijl kennis, mechanisering en samenwerking nieuwe mogelijkheden brachten, gingen ze tegelijk gepaard met spanningen rond verlies van nabijheid, autonomie en verbondenheid met het land.

2.1.2. Van boerderij naar bedrijf

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de tendensen die vanaf de 19de eeuw begonnen, pas echt op gang. Door kunstmest, mechanisatie en de import van veevoeder kwam de focus van de Vlaamse landbouw grotendeels te liggen op vleesproductie. Deze vleesproductie was gekoppeld aan een schaalvergroting van de landbouwactiviteiten (Vanslebrouck & Thoen, 2010). De verschuiving van circulaire gemengde bedrijven naar gespecialiseerde productiemodellen was hierbij essentieel. Door maatschappelijke veranderingen, zoals een betere levensstandaard, begonnen mensen vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw meer vlees te eten. Waar vlees vroeger eerder iets beperkt bleef in het dieet, werd het steeds gewoner. Daardoor konden er steeds meer slagerijen in het straatbeeld worden teruggevonden (Devriese, 2020). De vraag naar vlees vertaalde zich dus niet enkel in productie, maar ook in de uitbreiding van consumptie-infrastructuur in stedelijke en landelijke gebieden.

Doordat het moderniseringsproces van de landbouw na 1945 in een versnelling terechtkwam, nam het aantal bedrijven en arbeiders in de sector af. Hiervoor waren echter grote investeringen nodig om te voldoen aan de mechanische vereisten van de moderne landbouwproductie. Boerderijen verloren hierdoor hun gemengd karakter en werden kapitaalsintensief (Dessein & Nevens, 2006). Het veranderende karakter van de landbouwbedrijven toont hoe economische schaalvergroting tegelijk ook sociale en

ecologische structuren hertekende. Toeleveringsbedrijven maakten dat het houden van een boerderij deel uitmaakte van de agro-industrie (Van Hecke et al., 2004). De toename van externe input zoals goedkoop veevoeder maakt dat landbouwbedrijven zich gingen oriënteren als niet-grondgebonden veebedrijven. Het produceren van dierlijke eiwitten ging hierdoor niet meer gepaard met het produceren van granen, voor het vee, op eigen akker (Dessein & Nevens, 2006). Deze ontkoppeling tussen akker en stal luidde een fundamentele breuk in met het traditionele gemengde landbouwmodel.

Echter was het vanaf de jaren 50 niet enkel mechanisering die als basisbegrip de kop op stak. Wat er vooral kenmerkend was in deze periode was de opkomst van allerlei hulpmiddelen die onrechtstreeks te maken hadden met de industrialisering van de landbouw. Producten zoals meststoffen, bestrijdingsmiddelen, zaaigoed en veevoeder werden op grote schaal binnen de kringloop van de Vlaamse landbouw gebracht. Ook de infrastructuur van een bedrijf veranderde dankzij de toenemende mechanisering (Martens et al., 2010). Hiermee voltrok zich de overgang van een multifunctionele, lokaal verankerde landbouw naar een systeem van gespecialiseerde, kapitaalsintensieve productie dat zich inschreef in het bredere verhaal van de naoorlogse modernisering en een globaal voedselregime.

De historische evolutie van de Vlaamse landbouw laat zich lezen als een proces van graduele ontkoppeling. Van landbouw en lokale cycli, van boerderij en verwerkende infrastructuur, en uiteindelijk van mens en landschap. Wat ooit begon als een circulair en lokaal ingebed systeem transformeerde in de loop van anderhalve eeuw tot een geïndustrialiseerd, schaal- en kapitaalsintensief productiemodel. Deze overgang bracht diepgaande verschuivingen teweeg in sociale en infrastructurele verhoudingen. De kleinschalige slachthuisstructuren die ooit nauw verweven waren met de cycli van het platteland, moesten plaatsmaken voor grootschalige verwerkingscentra die afgestemd waren op een wereldwijd marktgerichte landbouw (fig. 9). Daarmee verdween niet enkel een functionele infrastructuur, maar ook de fijnmazige samenhang tussen productie, verwerking en gemeenschap. Reflecterend op deze ontwikkeling wordt duidelijk dat infrastructuur niet slechts een logistieke randvoorwaarde is, maar een spiegel van bredere maatschappelijke keuzes: tussen lokaal en globaal, tussen veerkracht en efficiëntie, tussen gemeenschap en schaal. De studie van deze historische dimensie is dan ook onontbeerlijk om het huidige landbouwlandschap te begrijpen.

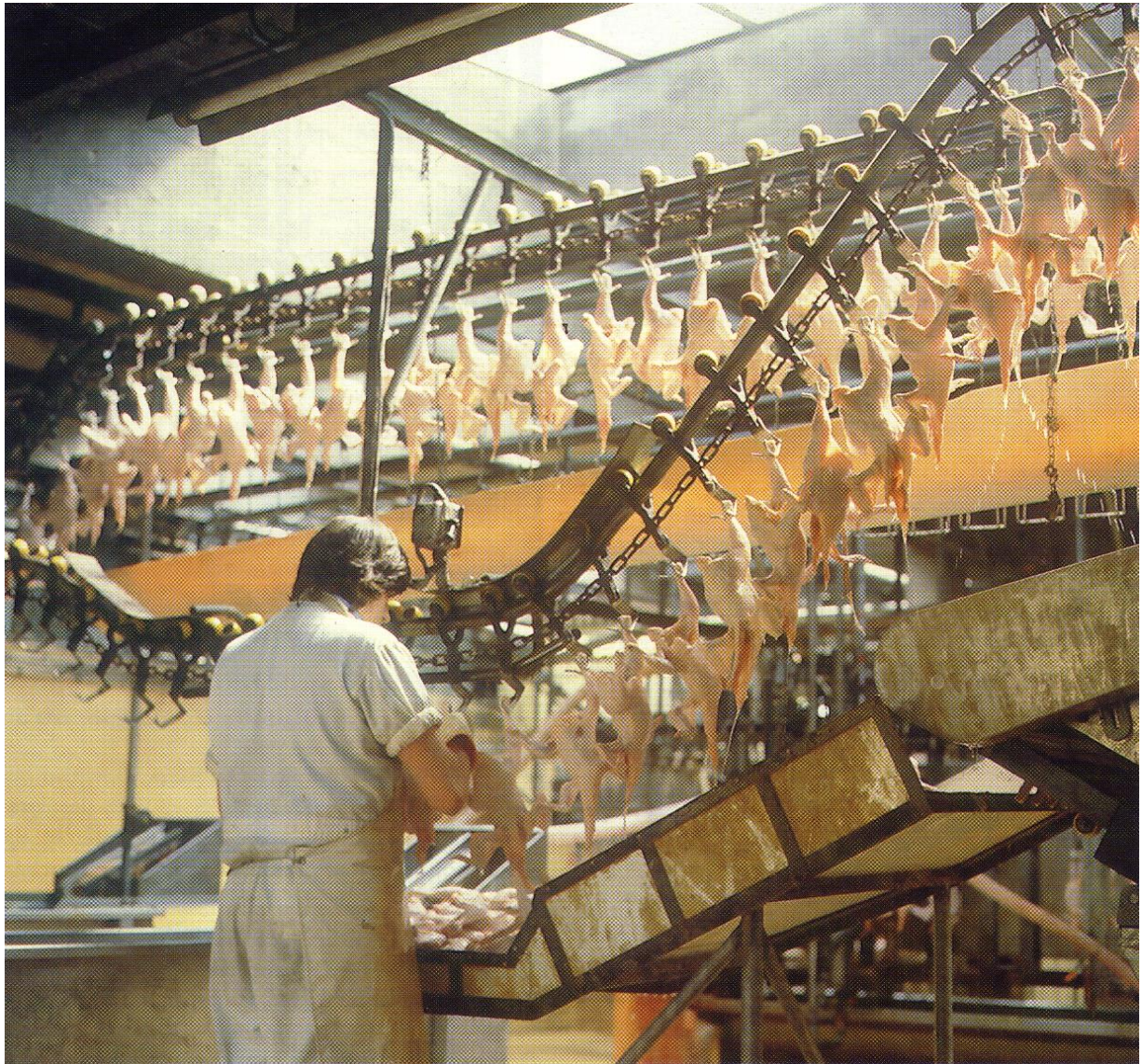

Fig. 9: Industrieel kippenslachthuis jaren 80 (bron: Fotograaf onbekend, 1980 – 1990. Collectie Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG)).

2.2. De ruimte van de boer: over verdrukking, verankering en vernieuwing

De ruimtelijke ontwikkeling van het Vlaamse landschap is historisch sterk gevormd door de landbouw en de bijhorende infrastructuur. In een regio waar versnipperd ruimtegebruik en economische belangen samenkomen, speelde landbouwinfrastructuur een bepalende rol in hoe de ruimte werd ingericht. Vanuit de huidige uitdagingen wordt landbouw dan ook in dit hoofdstuk benaderd als een ruimtelijk vraagstuk. Deze insteek maakt het mogelijk om de ruimtelijke implicaties van landbouw niet louter als sectorale kwestie te beschouwen, maar als hefboom voor ruimere maatschappelijke en ecologische transformaties.

De Vlaamse landbouwsector kampt vandaag met een complex geheel aan uitdagingen. Milieuvervuiling door mestoverschotten en crisissen in de veehouderij hebben het publieke vertrouwen geschaad. Tegelijkertijd wordt de sector geconfronteerd met structurele problemen zoals vergrijzing, hoge investeringskosten en een dalende economische aantrekkelijkheid, wat de opvolging bemoeilijkt. Landbouwers opereren vaak onder hoge druk, balancerend tussen ecologische normen en rendabiliteit. Deze omstandigheden leiden tot een toenemende afhankelijkheid van subsidies en contractteelt, en zorgen voor een verdere afname van het aantal actieve landbouwbedrijven in Vlaanderen (Woestenborghs, 2006). Het is duidelijk dat landbouw niet los kan worden gezien van bredere maatschappelijke trends zoals economische onzekerheid en ecologische draagkracht, die zich manifesteren in de ruimte.

2.2.1. Een landschap onder spanning

Schaalvergroting in de landbouw zorgt voor spanningen in de open ruimte. Grote bedrijven vragen meer ruimte, wat vaak leidt tot bijkomende verharding en bezetting van open gronden. Hoewel schaalvergroting niet per definitie slecht is, roept het maatschappelijke weerstand op, zeker wanneer het gepaard gaat met ‘megastallen’ die landschappelijk moeilijk inpasbaar zijn of hinder veroorzaken. Megastallen functioneren vaak als productie-units die ingebed zijn in een logica van massaproductie en wereldmarkt. Omdat de marges klein zijn en de winsten elders in de keten terechtkomen, voelen landbouwers zich bijna gedwongen om steeds groter te worden. Voor de omgeving lijken zulke stallen daardoor verplaatsbare infrastructuur zonder sterke lokale verankering, wat de spanningen en discussies verder aanwakkert (Renson, 2020). Nieuwe grote stallen worden vaak gebouwd op onbebouwde landbouwgrond (greenfields), omdat dat goedkoper en juridisch eenvoudiger is dan bestaande hoeves

hergebruiken. Dit vergroot de druk op de open ruimte en ondermijnt het streven naar ontharding en de betonstop. Tegelijk ligt een kans in het slim hergebruiken van vrijgekomen hoeves door stoppende landbouwers. Dat vraagt echter een aangepast beleid dat boeren stimuleert om bestaande infrastructuur te benutten in plaats van nieuwe ruimte in te nemen (Verhoeve, 2019). De vraag is dus niet enkel hoe landbouw kan groeien, maar vooral hoe ze ruimtelijk gedragen kan groeien zonder verdere aantasting van open ruimte.

De druk op de open ruimte in Vlaanderen maakt het steeds moeilijker voor landbouwers om toegang te krijgen tot betaalbare en beschikbare grond. Door verstedelijking, verharding en grondspeculatie komt landbouw letterlijk in de verdrukking, zelfs in gebieden die op papier voor landbouw bedoeld zijn. Grond verdwijnt uit landbouwgebruik of wordt te duur voor familiale bedrijven. Dit zorgt niet alleen voor schaalvergroting en uitstroom uit de sector, maar versterkt ook de afhankelijkheid van subsidies en contractteelt. Zo heeft de ruimtelijke ordening een directe impact op de structuur en het voortbestaan van de landbouwsector (Centrum Agrarische Geschiedenis, De ontwikkeling van het Vlaamse Platteland, z.d.). Het toont aan dat landbouwbeleid en ruimtelijk beleid veel sterker op elkaar afgestemd moeten worden dan vandaag het geval is.

De toename van het ruimtebeslag in Vlaanderen blijkt niet louter het gevolg van bevolkingsgroei of economische expansie, maar is vooral het resultaat van ruimtelijk beleid en infrastructuurkeuzes die in het verleden zijn gemaakt (Poelmans et al., 2023). Deze bevinding is relevant voor dit onderzoek, omdat ze aantoont hoe landbouwruimte en bijbehorende infrastructuren onder druk komen te staan door verspreid en inefficiënt ruimtegebruik. Het benadrukt de noodzaak van een geïntegreerde aanpak waarin landbouw, infrastructuur en ruimtelijke ordening samen worden gedacht, met oog voor verankering in het landschap en gedeeld gebruik van ruimte (Poelmans & Engelen, 2014). De vraag rijst dan ook in welke mate ruimtelijke planning proactief en corrigerend kan ingrijpen in dit versnipperde landschap.

In 1948 wordt 'Wet De Taeye' in het leven geroepen. Het premiestelsel dat met deze wet gepaard ging bracht een stroomversnelling in de urbanisatie van het platteland. Wonen in kleinere dorpen werd nu heel voordelig en zorgde voor een sterke ruimtelijke transformatie (Theunis, 2006). Dit markeert een kantelpunt in de ontwikkeling van het Vlaamse landschap, waarbij woonnoden en landbouwfuncties steeds meer met elkaar in conflict komen te staan.

Zoals Van Broeck en Vanempten (2018) stellen, is grootschalige landbouw in Vlaanderen steeds moeilijker te verantwoorden. Zowel ecologisch, economisch en ruimtelijk botst het tegen haar grenzen. Ondanks haar hoge productiviteit en exportcapaciteit, is het model fundamenteel afhankelijk van subsidies. Daarnaast ondermijnt het ook de leefbaarheid van het platteland en draagt het bij aan het uitputten van bodem en open ruimte. Zo fungeert de landbouw binnen een destructieve groeilogica waarin economische efficiëntie primeert op ecologische grenzen en ruimtelijke samenhang. Deze realiteit vraagt om een kritische heroriëntatie van het landbouwmodel binnen een duurzaam en veerkrachtig ruimtegebruik.

In een Vlaanderen dat naar internationale normen sterk verstedelijkt is, raakt landbouw steeds verder in de verdrukking. De open ruimte neemt af en versnipperd. Binnen deze tendens is het voor beginnende landbouwers steeds moeilijker om een bedrijf op te starten. Daarnaast worden de gronden van stoppende landbouwers verkocht aan ondernemingen die er een investeringsmogelijkheid in zien (Platteau et al., 2018). Dit sluit aan bij het agro-industrieel paradigma, waarin voedsel vooral als handelswaar wordt benaderd en landbouwactiviteiten in essentie verplaatsbaar en dus inwisselbaar worden, gestuurd door efficiëntie, kosten en technologie in plaats van lokale verankering (Wascher et al., 2015). Het gevolg is dat de landbouw minder lokaal verankerd raakt en steeds afhankelijker wordt van externe actoren en kapitaalstromen.

2.2.2. Van mozaïek naar monocultuur

Een belangrijk ruimtelijk fenomeen in de schaalvergroting van de Vlaamse landbouw is de zogenaamde ruimteverkaveling. Vanaf 1956 werd het een instrument dat dienst deed om landbouw te rationaliseren (Dejongh & Van Windekens, 2001). Deze impuls maakte dat het Vlaamse landbouwlandschap vanaf de jaren 60 onderhevig was aan een monotarisering. Daar waar het landschap voor deze transformatie kon worden afgeschilderd als mozaïek van teelten, verdwenen landschapselementen om plaats te maken voor monoculturen (Notteboom, 2012). Daarmee ging niet alleen ruimtelijke diversiteit verloren, maar ook culturele identiteit en ecologische weerbaarheid van het landschap.

De sterke verbondenheid die aanwezig was tussen landschap, landbouw en infrastructuur is geleidelijk vervangen door een systeem dat steeds minder verbonden is met de omgeving en de mensen die er wonen (Segers & Relaes, 2023). De vervreemding van het landschap is niet enkel fysiek zichtbaar, maar ook maatschappelijk voelbaar in het verdwijnen van lokale kennis, gemeenschapszin en zorg voor de omgeving.

De transformatie van het landbouwlandschap werd versterkt door de ruimtelijke structuur van Vlaanderen. Decennialang gebrek aan een sterke ruimtelijke ordening leidde tot een verspreide bebouwing, ad-hoc infrastructuurkeuzes en versnippering van het open landschap (De Meulder et al., 2000). Echter blijft deze transformatie nog altijd in hoge mate onderworpen aan de logica van het mondiale voedselregime en kapitalistische urbanisatie, waardoor ze steeds minder ingebed is in lokale sociaal-ecologische verbanden. Hierdoor worden landbouwactiviteiten gereduceerd tot vervangbare productie-eenheden die inwisselbaar zijn met andere ruimteclaims (Tornaghi & Dehaene, 2021). Deze dubbele dynamiek maakt duidelijk dat duurzame landbouw niet enkel een kwestie is van betere ruimtelijke ordening, maar ook van het doorbreken van de onderliggende economische en politieke logica's die landbouw steeds meer loskoppelen van haar lokale verankering

Volgens Borgo (2021) is het probleem niet dat landbouw en natuur met elkaar verweven zijn, maar dat ze steeds meer versnipperd raken door dominante ruimtegebruikers en een gebrek aan gerichte ruimtelijke planning. Als we kijken naar de geschiedenis, zien we dat landbouwinfrastructuur vroeger vaak strategisch en collectief georganiseerd was. Zulke lokaal ingebedde systemen voor productie, verwerking en distributie kunnen vandaag opnieuw inspiratie bieden voor een veerkrachtiger en gedeeld landschap in Vlaanderen.

Toch maakt onderzoek duidelijk dat de druk op de ruimte in dichtbevolkte regio's als de Vlaamse Ruit niet enkel bedreigingen, maar ook kansen creëert. In verstedelijkte contexten kunnen agrarische infrastructuren een nieuwe rol spelen in multifunctionele landbouwmodellen, natuurbeheer of stedelijke voedselstrategieën. Het historisch inzicht in hoe infrastructuur strategisch ingebed was in lokale voedselsystemen, biedt dus handvatten om deze opnieuw te activeren binnen hedendaagse uitdagingen rond klimaat, biodiversiteit en gemeenschapsvorming (Tempels et al., 2012). Zo kunnen stedelijke en rurale systemen opnieuw met elkaar verbonden worden, mits er plaats is voor geïntegreerd denken.

De relatie tussen landbouw en infrastructuur is in Vlaanderen altijd ruimtelijk bepaald geweest. Vandaag blijkt die verwevenheid zowel problematisch als kansrijk. Versnipperde infrastructuur en schaalvergroting zetten de open ruimte onder druk, maar slim hergebruik en lokale verankering bieden perspectieven. Door landbouwinfrastructuur te beschouwen als ruimtelijke hefboom, wordt duidelijk dat duurzame landbouw en doordachte ruimtelijke ordening samen moeten gaan. Alleen zo kan landbouw bijdragen aan een veerkrachtig en gedeeld landschap.

2.2.3. Agro-ecologie en herterritorialisering

Agro-ecologie kan worden opgevat als een brede en samenhangende benadering van landbouw die wetenschap, praktijk en sociale beweging met elkaar verbindt (Visser, 2012). Ze verzet zich tegen het idee dat vooral méér geproduceerd moet worden met minder middelen en legt de nadruk op ecologische duurzaamheid, energie-efficiëntie en sociale rechtvaardigheid. Het gaat om een proces van “hergronding”, waarbij boeren hun autonomie en veerkracht herwinnen door terug te keren naar ecologisch samenhangende praktijken en consumenten opnieuw betekenisvolle relaties aangaan met de oorsprong van hun voedsel (Visser, 2021; Silici, 2014). In deze zin overstijgt productiviteit louter technische of economische maatstaven en wordt ze verbonden met bredere ecologische en sociale waarden.

Deze benadering is bijzonder relevant in het licht van de landbouwcrisis, die wordt gekenmerkt door ontwrichtende voedselprijsmechanismen, verlies aan lokale kennis en een diepgaande afhankelijkheid van mondiale ketens. Tijdens de industrialisering werd voedselbewust niet als stedelijk vraagstuk behandeld, waardoor een scherpe kloof tussen stad en platteland ontstond. Binnen agro-urbanisme komt deze scheiding opnieuw in beeld, met nadruk op de structurele voedselafhankelijkheden die eruit voortvloeien (Deh-Tor et al., 2018). Dit kan ook worden begrepen als een vorm van “soil blindness”. De stedenbouw heeft zich in de voorbije eeuw grotendeels losgemaakt van de bodem, door voedselproductie en bodemzorg te externaliseren en elders in anonieme industriële ketens te organiseren (Dehaene & Vandermaelen, 2022). Hierdoor verdween stedelijke betrokkenheid bij lokale voedselproductie en bodembeheer vrijwel volledig, terwijl de afhankelijkheid van mondiale stromen verder toenam.

Waar klassieke *sustainable food planning* vaak bleef steken in een “food-in-the-city”-benadering, benadrukken Tornaghi en Dehaene (2021) dat een agro-ecologisch perspectief pas zijn volle transformatieve kracht krijgt wanneer de onderliggende processen van urbanisatie zelf ter discussie worden gesteld. Voedsel kan dus niet louter als nieuwe ruimtelijke laag in de stad worden ingeplugd, maar vergt een heroverweging van de economische en sociale structuren die stad en platteland vormgeven. Vanuit een politieke agro-ecologie gaat het dan ook niet alleen om bodemzorg, korte ketens of lokale productie, maar om het doorbreken van de *food-disabling city* en het ontwikkelen van een *agro-ecological urbanism* waarin land, bodem en voedsel als gemeengoederen worden behandeld, en solidariteit, zorg en collectieve autonomie centraal staan.

Agro-ecologie fungeert in die zin als uitnodiging om het agro-industriële model dat zich in de 20ste eeuw consolideerde kritisch te bevragen en alternatieve stedelijke en rurale inbeddingsvormen te verkennen (Vandermaelen, 2023). Toch blijkt de omslag naar agro-ecologie in Vlaanderen bijzonder moeilijk. Niet omdat dit technisch onmogelijk is, maar omdat structurele en culturele barrières de transitie blokkeren. De sector wordt gedomineerd door geïndustrialiseerde veehouderij en geïntegreerde ketens met grote economische belangen. Grond geldt er vooral als kapitaalgoed, waardoor agro-ecologische productie financieel onaantrekkelijk blijft. Tegelijk heeft beleid decennialang productivisme beloond, waardoor boeren hun identiteit sterk koppelen aan steeds meer produceren, terwijl extensiveren met angst voor inkomens- en statusverlies gepaard gaat. Ook consumenten zijn weinig bereid hun levensstijl aan te passen, en het ontbreken van krachtig, visionair beleid versterkt deze inertie (Dhoore, 2021). De relevantie voor dit onderzoek ligt precies in die spanning tussen theoretische potentie en praktische blokkades. Herterritorialisering sluit aan bij de agro-ecologische ambitie om landbouw opnieuw grondgebonden en lokaal verankerd te maken, en infrastructuur speelt daarin een strategische rol. Door te kijken naar hoe slachthuizen historisch functioneerden als gedeelde voorzieningen, kan dit onderzoek nagaan hoe infrastructuur opnieuw kan bijdragen aan de wederopbouw van lokale veerkracht en autonomie.

2.3. Politiek beleid als strategie bepalend

Het werk *Essai sur la question agraire en Belgique* (1902) van Emile Vandervelde biedt een inzicht in de vroege politisering van de landbouwtransformatie in België rond de eeuwwisseling. Door de spanningen tussen traditionele landbouwstructuren en de opkomst van kapitalistische eigendomsvormen te analyseren, toont Vandervelde aan hoe de rurale ruimte geen neutraal economisch domein is, maar een strijdtoneel van sociale ongelijkheid en structurele herverdeling. De overgang van kleine eigendom naar grootschalig, kapitaalkrachtig grondbezit wordt door hem niet alleen beschreven als economisch proces, maar ook begrepen als uitdrukking van een bredere machtsverschuiving binnen de samenleving. In zijn pleidooi voor coöperatieve en collectieve organisatievormen positioneert Vandervelde de landbouw expliciet binnen het politieke project van de socialistische beweging. Coöperaties worden daarbij niet enkel als efficiënte marktinstrumenten beschouwd, maar als hefboom voor sociale emancipatie en democratische controle over productie en distributie. Zijn analyse van de impact van stedelijke expansie, de verdwijning van gemene gronden en de toenemende economische druk op kleine boeren blijft opvallend actueel in het licht van hedendaagse

discussies over landbouwbeleid en schaalvergroting. Vandervelde's werk onderstreept daarmee hoe de organisatie van landbouw en de bijbehorende infrastructuur onafscheidelijk verbonden zijn met ideologische keuzes en politieke strijd over ruimte, eigendom en samenwerking. Het vormt daarmee een waardevol referentiepunt voor de analyse van huidige beleidsmodellen die landbouw als puur economisch gegeven benaderen.

Het werk van Vandervelde vormt hierbij een vertrekpunt om politieke interventies in de landbouw te kaderen. Beleidskeuzes bepalen hoe landbouwbedrijven kunnen produceren, welke vormen van landbouw steun krijgen, waar ze zich kunnen vestigen en hoe afhankelijk ze worden van technologie, markten en externe hulpbronnen. Landbouwinfrastructuur is daarbij niet neutraal, maar een concrete uitdrukking van die beleidskeuzes. Ze maken zichtbaar hoe landbouw, ruimte en economie politiek worden gestuurd. Deze sturing blijkt vandaag nog steeds invloedrijk, wat het belang toont van historisch bewustzijn in actuele debatten over duurzaamheid en rechtvaardigheid in de landbouw.

2.3.1. Landbouw binnen een politiek spanningsveld

Tot het einde van de achttiende eeuw bleef landbouw grotendeels buiten het directe bereik van gestructureerd overheidsbeleid. De staat erkende wel het strategisch belang van voedselproductie, maar beperkte zijn tussenkomst doorgaans tot het beschermen van binnenlandse productie via douanetarieven en occasionele prijsinterventies (Segers & Relaes, 2023). Daarmee bleef landbouw lange tijd in een soort politieke periferie, hoewel de maatschappelijke betekenis ervan groot was. Pas met de globalisering van voedselmarkten werd overheidssturing noodzakelijker én explicieter.

In de tweede helft van de negentiende eeuw veranderde de landbouw ingrijpend. Door de invoer van goedkoop graan uit landen zoals de VS, Rusland en Oekraïne kwamen veel boeren in de problemen. Hun inkomsten daalden en het plattelandsleven werd ontwricht. Als reactie zetten de overheid en verschillende organisaties een moderniseringsprogramma op. Ze richtten onder andere proefstations, melkerijscholen en landbouwinstituten op om kennis te verzamelen en innovatie in de landbouw te stimuleren (Segers et al., 2004). De modernisering werd zo ook een vorm van sociale herstructurering, waarbij technologische vooruitgang en overheidsbeleid hand in hand gingen. Dit vormde de eerste contouren van wat later een grootschalig landbouwbeleid zou worden.

Aan het eind van de 19e eeuw begon de overheid actiever landbouw te ondersteunen. Dit gebeurde enerzijds uit bezorgdheid over concurrentie uit het buitenland, anderzijds om boeren aan te spreken als nieuwe kiezers na de invoering van het algemeen stemrecht in 1893. De katholieke partij, die toen aan de macht was, zette een landbouwbeleid op via nieuwe wetten en het Ministerie van Landbouw. Tegelijk hielpen katholieke boerenorganisaties de landbouwers om beter in te spelen op de markteconomie, en versterkten zo ook hun band met de partij en de Kerk (Vanhaute & Van Molle, 2006). Hiermee werd landbouw niet alleen een economische sector, maar ook een politiek machtsveld, waar ideologie, religie en sociaal beleid samenkwamen. Het belang van ideologische keuzes binnen landbouwbeleid blijft tot vandaag een bepalende factor.

Na de Eerste Wereldoorlog probeerde de Belgische overheid, samen met wetenschappers en landbouworganisaties, de veeteelt te moderniseren. Ze wilden boeren helpen om meer voor de markt te produceren met behulp van wetenschappelijke kennis. Het beleid speelde hierin een belangrijke rol door programma's op te zetten, subsidies te geven en samenwerking te organiseren. Deze aanpak werd vooral gestuurd van bovenaf, maar werkte alleen als boeren ook betrokken raakten (Claeys & Segers, 2022). Hier tekent zich al een spanningsveld af tussen top-down beleidsvoering en de realiteit op het veld – een spanning die vandaag nog altijd voelbaar is.

Het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) zorgde na de tweede wereldoorlog dat grootschaligheid de norm werd. Deze hervorming leek voor de beleidsmakers cruciaal om de landbouw in Europa recht te houden. De focus lag nu op een zo klein mogelijke arbeidsbezetting en een zo hoog mogelijke output. Deze beleidsvisie zette meer druk om de intensivering van landbouwbedrijven (Bekaert et al., 2003). De logica van efficiëntie werd dominant, wat leidde tot schaalvergroting, mechanisering en een steeds grotere afstand tussen boer, consument en landschap. Die keuze voor grootschaligheid laat zich vandaag nog voelen in de milieu-impact en ruimtelijke druk van de sector.

Sinds de tweede helft van de 20e eeuw werd de landbouw steeds afhankelijker van externe inputs zoals kunstmest, pesticiden, krachtvoeder en energie-intensieve technologieën. Deze afhankelijkheid vormde de kern van een systeem dat gericht was op schaalvergroting en efficiëntie. Hoewel technologische innovaties en regulering, vaak in de vorm van end-of-pipemaatregelen, de schadelijke neveneffecten zoals mestoverschot en watervervuiling trachtten te beperken, bleef de productielogica grotendeels onaangetast (Sannen, 2022). Het resultaat was een landbouwmodel dat macro-

economisch performant oogde, maar lokaal ecologisch belastend, sociaal fragmenterend en kwetsbaar bleek.

De MacSharry-hervormingen van 1992 brachten hier ogenschijnlijk verandering in: inkomenssteun werd grotendeels losgekoppeld van productievolumes, en multifunctionele landbouw kreeg meer beleidsruimte (Vankrunkelsven, & Burvenich, 2023). Dat creëerde in theorie kansen voor agro-ecologie, korte ketens en verbrede landbouw. In de praktijk bleven structurele drempels, zoals ongelijke toegang tot grond, verwerking en markten, echter overeind. Grootschalige spelers bleven dominant, terwijl alternatieve modellen vooral beperkt bleven tot niches of experimenten. De afschaffing van het melkquotum in 2008 leidde opnieuw tot een sterke productiestijging in Vlaanderen, en zette de spanning tussen economische en ecologische doelstellingen opnieuw op scherp (Van Hecke et al., 2004). Hoewel het beleid evolueerde, toont de praktijk dat structurele verandering uitblijft zolang de onderliggende economische logica onaangeroerd blijft. Duurzame landbouw vereist meer dan technologische bijsturing; het vraagt een fundamentele heroriëntatie van het systeem.

In 2020 lanceerde de Europese Commissie onder leiding van Frans Timmermans het 'Farm to Fork'-programma en nieuwe biodiversiteitsstrategieën. Doel was om de landbouw meer ecologisch te maken, onder meer door het gebruik van pesticiden met 50% en meststoffen met 20% te verminderen tegen 2030. Ook biologische landbouw moest een boost krijgen. Maar door sterke lobby van landbouworganisaties, conservatieve commissarissen en nationale ministers, werden veel van deze plannen afgezwakt. Belangrijke hervormingen, zoals strengere subsidievoorwaarden en een eerlijkere verdeling van steun, sneuvelden of werden overgelaten aan de lidstaten. Dat roept vragen op bij onderzoekers, NGO's en journalisten over hoe doeltreffend de plannen nog zijn (De Keyzer, 2023a). Deze recente ontwikkelingen illustreren hoe landbouwbeleid voortdurend het resultaat blijft van politieke krachtsverhoudingen, waarin ecologische ambities vaak ondergeschikt worden aan economische belangen. De spanning tussen systeemverandering en behoud van het status quo lijkt daarbij moeilijk te doorbreken.

De druk op de landbouwruimte in Vlaanderen laat zien dat landbouwbeleid nooit louter technisch of economisch is, maar diep verankerd zit in politieke keuzes over ruimte, infrastructuur en eigendom. Infrastructuur vormt daarbij geen neutrale drager van productie, maar een sturende kracht in schaalvergroting, ruimtelijke fragmentatie en sociale verschuiving. Van Vandervelde tot vandaag toont zich een terugkerend patroon: wie controle heeft over de inrichting van landbouwinfrastructuur, stuurt mee de

spelregels van toegang, macht en verdeling. Beleidskeuzes bepalen zo niet alleen waar landbouw mag plaatsvinden, maar ook voor wie en onder welke voorwaarden. Een rechtvaardige en duurzame landbouw vraagt daarom om meer dan ecologische efficiëntie. Ze vergt infrastructuur die lokaal verankert, samenwerking faciliteert en publieke meerwaarde genereert.

DEEL II

3. DEEL II: CASE-ANALYSE

Het tweede deel van deze masterproef vormt het zwaartepunt van het onderzoek. In dit deel worden verschillende cases onderzocht die samen inzicht geven in hoe slachthuisinfrastructuur functioneert als gedeelde, strategische voorziening binnen lokale voedsel- en landbouwsystemen. De analyse is eclectisch van aard: er wordt niet gewerkt met één uniforme methodologie of tijds kader, maar met een doelgerichte selectie van uiteenlopende cases die elk een ander facet van het centrale onderzoeksthema belichten.

Deze benadering maakt het mogelijk om de diversiteit aan organisatievormen, schaalniveaus en ruimtelijke inbedding van slachthuisinfrastructuur in kaart te brengen. Sommige cases focussen op historische trajecten en institutionele veranderingen, andere op recente coöperatieve initiatieven of op de spanningen tussen regelgeving, gebruik en publieke betrokkenheid.

De cases werden geselecteerd op basis van hun relevantie voor de onderzoeksvragen en op basis van hun vermogen om bredere patronen of specifieke uitdagingen te illustreren. De empirische kern van de analyse bestaat uit interviews met betrokken actoren aangevuld met beleidsdocumenten, archiefmateriaal en veldobservaties. De interviewfragmenten worden in de tekst geïntegreerd om de stemmen van de betrokkenen rechtstreeks in het onderzoek te laten doorklinken. Een lijst met geïnterviewden kan als appendix in deze masterproef worden teruggevonden.

3.1. WAPICOWP

De volgende analyse is opgebouwd op basis van mondelinge en schriftelijke uitwisselingen met Simon Duquesne van het Parc Naturel de Pays des Collines (PNPC) en Aurélien Holvoet van WAPICOWP, die plaatsvonden in maart en april. De inzichten zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de inhoud van deze interviews en de hieraan gekoppelde wisselwerking van informatie. Om de context vollediger te schetsen, werd aanvullend gewerkt met achtergrondmateriaal dat de besproken thema's verder kadert.

In de stad Ath (provincie Henegouwen) ontstond in 2022 de coöperatie WAPICOWP. Dit is een vernieuwend samenwerkingsverband met als doel om de vleesketen te herstructureren vanuit het perspectief van lokale landbouwers. De coöperatie is dan ook

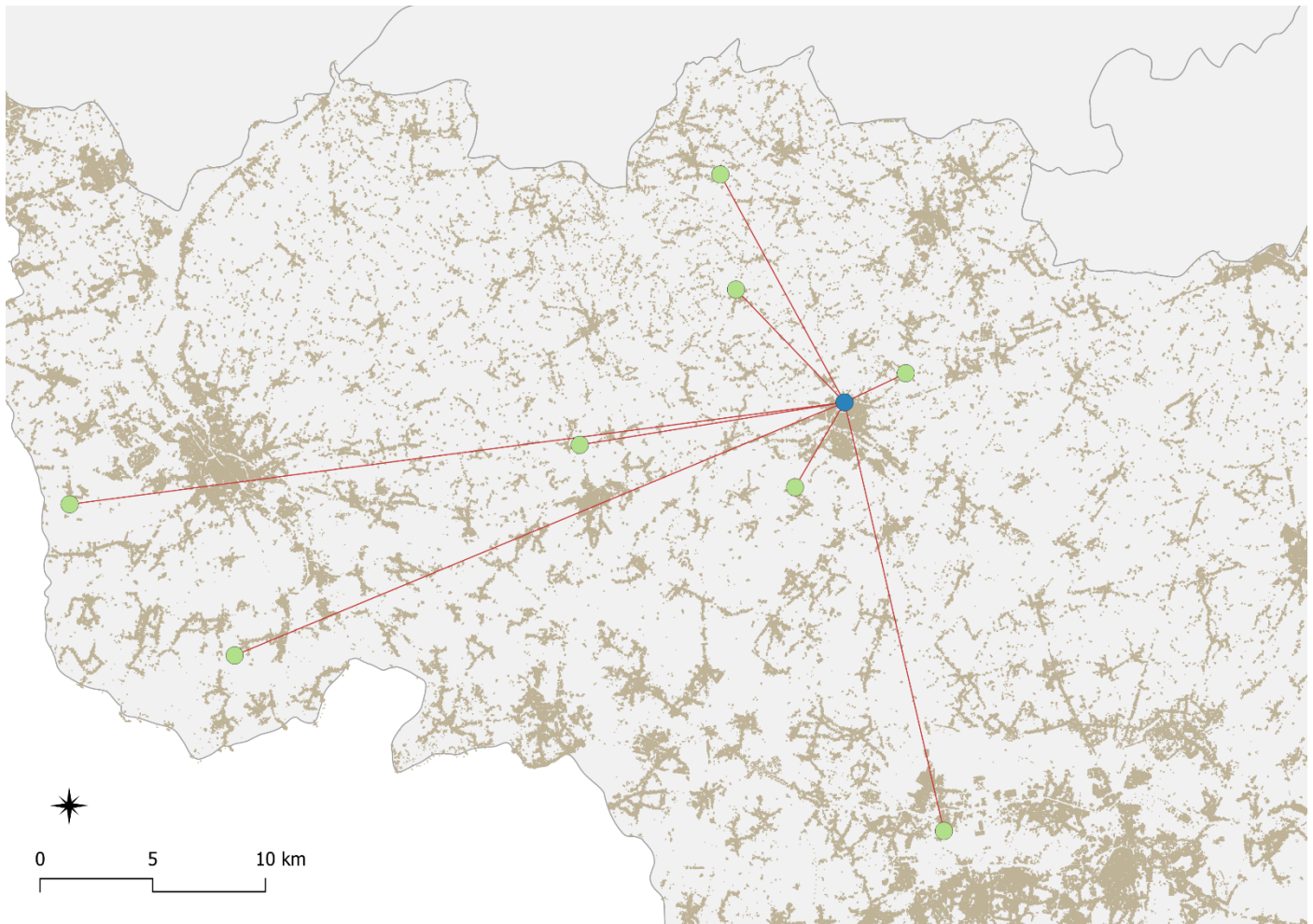

Fig. 11: Kaart met locatie stedelijk slachthuis Ath (blauw) en de oprichtende leden WAPICOWP (groen) (bron: Geopoortal de la Wallonie, maker: eigen auteur).

opgericht door 8 landbouwers die zich in het groter gebied rond Ath bevinden (fig. 11). De naam verwijst naar de territoriale inbedding van de organisatie. Ze focust zich voornamelijk op landbouwbedrijven die zich bevinden in Waals Picardië en deel uit maken van de Parc Naturel du Pays des Collines en Parc Naturel des Plaines de l'Escaut.

Kort geformuleerd is WAPICOWP een coöperatie van veeteeltbedrijven die samen investeren in het uitbaten van een verwerkingsruimte. Hiervoor doen ze beroep op één van de nog drie openbare slachthuizen van Wallonië. Deze verwerkingsruimte bevindt zich binnen de infrastructuur van het slachthuis van Ath, waar de dieren van de aangesloten veebedrijven worden geslacht.

Wat deze case zo relevant maakt voor dit onderzoek is dat WAPICOWP toont hoe slachthuisinfrastructuur op een strategische manier kan worden ingezet buiten het conventionele model. Zo werpt de coöperatie namelijk licht op de manier waarop publieke en private actoren samen kunnen investeren in infrastructuur die zowel economische als maatschappelijke doelstellingen nastreeft.

Veel kleinschalige slachthuizen zijn de voorbije decennia verdwenen. Deze verdwijning heeft te maken met de steeds toenemende schaalvergroting van de landbouwbedrijven en de daaraan gekoppelde marktdruk om steeds meer te produceren (Thoelen & Gore, 2019). Deze case laat duidelijk zien dat alternatieve modellen mogelijk zijn. Door zich op deze manier voor te stellen, positioneert WAPICOWP zich als tegengewicht voor de industriële vleesketen. Deze wordt door de leden als ondoorzichtig en onrechtvaardig ervaren. De case geeft een inzicht in hoe bestaande publieke infrastructuur als strategisch aanknopingspunt kan dienen voor nieuwe verdienmodellen.

Deze case-analyse heeft als doel om de werking, structuur en impact van WAPICOWP systematisch te belichten, met bijzondere aandacht voor het gedeeld gebruik van infrastructuur, de rol van lokale overheden, en de mate waarin deze coöperatie een schaalbaar en herhaalbaar model kan bieden voor andere regio's.

3.1.1. Historische achtergrond en aanleiding van de coöperatie

Voor de oprichting van WAPICOWP bestond de organisatie van de vleesproductie in de regio rond Ath uit een traditioneel versnipperd karakter. Het openbaar slachthuis functioneerde hier als centrale infrastructuur in een keten gedomineerd door losse schakels. De keten bestond uit individuele veehouders, de hele werkingsstructuur rond het slachthuis en externe distributeurs (fig. 12). De veehouders verkochten hun dieren aan het slachthuis waar slachters in dienst van de gemeente aan het werk gingen. Nadien worden ze in dezelfde fase verwerkt en klaar gemaakt voor distributie. Grote distributeurs zoals de Colruyt kochten het geslachte vlees of verwerkte producten. Het slachthuis was dus voornamelijk ingeschakeld in een grote keten en is nog steeds verbonden aan enkele grote retailers.

Fig. 12: Huidige keten van vleesproductie rond het stedelijk slachthuis van Ath (bron: eigen auteur).

Binnen deze keten ontbrak het aan een structurele samenwerking wat nefast was voor de lokale boer. Mits de vraag sterk gestuurd was vanuit de distributeurs stond hij wat betreft

de prijsbepaling met zijn rug tegen de muur en bracht deze slechts een beperkte toegevoegde waarde.

Economisch gezien stonden veel veehouders zwak: ze hadden weinig invloed op de prijsvorming, waren afhankelijk van marktprijzen die ze niet zelf bepaalden en hadden weinig middelen om te investeren in verwerking of verkoop. Daardoor ging veel waarde verloren in de schakels tussen producent en consument, terwijl de boer slechts een klein deel van de uiteindelijke verkoopprijs kreeg.

Daarnaast groeide het bewustzijn over ecologische en sociale uitdagingen: de keten was weinig transparant, grootschalige productie bracht milieuschade met zich mee, en er ontstond een sterke wens om voedsel opnieuw lokaal te verankeren. Bestaande infrastructuur, zoals het stedelijk slachthuis van Ath, bood kansen, maar werd nog te weinig ingezet als onderdeel van een duurzame, samenhangende voedselketen.

WAPICOWP ontstond in een context van structurele ongelijkheid in de vleesketen. Lokale boeren en partners, zoals het Parc naturel du Pays des Collines, sloegen de handen in elkaar om samen meer controle te krijgen over de manier waarop vlees wordt geproduceerd, verwerkt en verdeeld. Hun samenwerking richtte zich op het ontwikkelen van eerlijkere economische modellen en het slim inzetten van lokale infrastructuur, gebaseerd op gedeeld eigenaarschap en lokale betrokkenheid.

De steun van stedelijke en regionale overheden speelde een cruciale rol. Die steun bestond niet alleen uit financiële en administratieve hulp, maar ook uit de erkenning dat publieke infrastructuur belangrijk is voor een lokaal voedselsysteem. In plaats van de bestaande slachthuisinfrastructuur af te bouwen of te privatiseren, wat elders vaak gebeurt, werd deze opnieuw ingezet als onderdeel van een breder project rond coöperatieve en duurzame voedselvoorziening.

Hoewel de meeste stedelijke slachthuizen een sterk historisch verhaal kennen, werd het slachthuis van Ath slechts in 1958 in gebruik genomen (Ath, z.d.). Hiermee is het een betrekkelijk jong slachthuis. In vergelijking met andere openbare slachthuizen in België zien we toch een opmerkelijke chronologische discrepantie.

De stad Ath speelt een cruciale rol in het behoud van het slachthuis omdat ze actief investeert in lokale voedselvoorziening, korte ketens en kwaliteitslandbouw. Door het slachthuis publiek te beheren, garandeert ze transparantie, nabijheid en eerlijke prijzen voor zowel boeren als consumenten. Zo ondersteunt de stad niet alleen duurzame

landbouw, maar ook lokale tewerkstelling en voedselsoevereiniteit (La Vie Atoise, 2002).

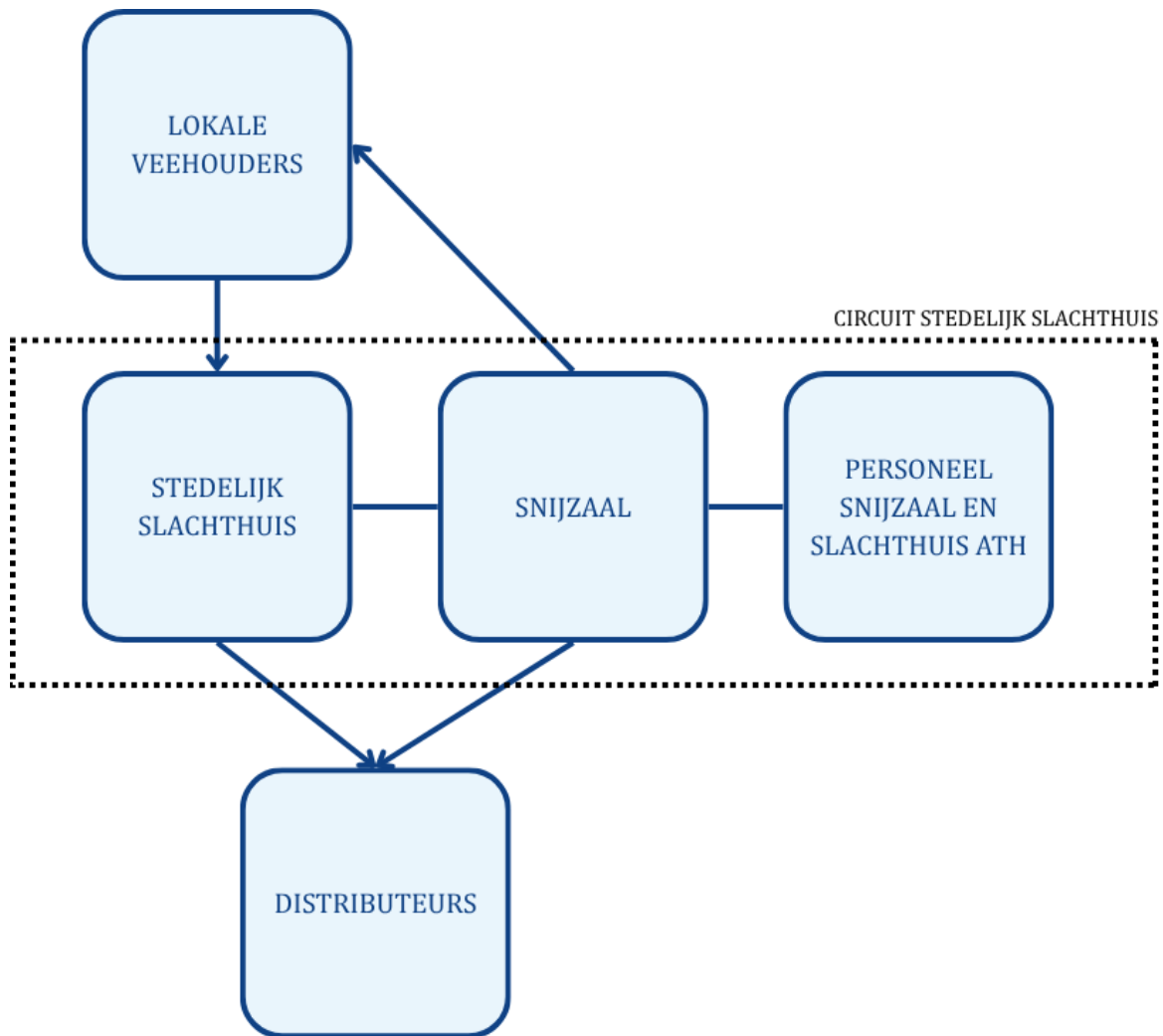

Fig. 13: Circuit voor de oprichting van WAPICOWP (bron: eigen auteur).

De organigram voor de oprichting van de coöperatie toont de structuur van het stedelijke vleesverwerkingscircuit zoals het georganiseerd is rond het slachthuis van de stad Ath (fig. 13). Lokale veehouders leveren hun dieren aan bij het stedelijk slachthuis, dat samen met de snijzaal en het daaraan verbonden personeel volledig onder stedelijk beheer valt. Alle infrastructuur, zowel het slachthuis als de verwerkingseenheden, is dus eigendom van de stad, waardoor individuele boeren of producenten weinig tot geen controle hebben over het verdere traject van hun product.

Na de slacht worden de karkassen verwerkt in de snijzaal. De verwerking gebeurt door personeel dat werkt binnen het stedelijk systeem, en dus niet rechtstreeks verbonden is met de producenten. Zowel het slachthuis als de snijzaal leveren vervolgens aan

distributeurs en opkopers. Deze laatste groep speelt een centrale rol in de verdere verdeling en commercialisering van het vlees.

In dit systeem zijn de lokale boeren sterk afhankelijk van tussenpersonen, met weinig zeggenschap over hoe hun product verwerkt of op de markt gebracht wordt. Omdat de controle over de infrastructuur en het personeelsbeheer bij de stad blijft, ontbreekt een directe koppeling tussen productie en afzet. Dit maakt het moeilijker voor producenten om lokaal verankerde, korte ketens op te bouwen of directe relaties met consumenten aan te gaan.

3.1.2. Ruimtelijke autonomie via gedeelde infrastructuur

Centraal in de werking van de coöperatie WAPICOWP staat het gebruik van gedeelde infrastructuur binnen het stedelijk slachthuis van Ath. Deze infrastructuur vormt de ruggengraat van een model dat lokale veehouders meer controle geeft over de verwerking en verkoop van hun vlees. Binnen deze context speelt vooral de snijzaal een strategische rol (fig. 14). WAPICOWP gebruikt één van de drie beschikbare snijzalen in het slachthuis, die speciaal werd ingericht als verwerkingsruimte voor de coöperatie. Deze snijzaal is het kloppend hart van de werking, waar toegevoegde waarde wordt gecreëerd en de eigenheid van de producten behouden blijft (fig. 15).

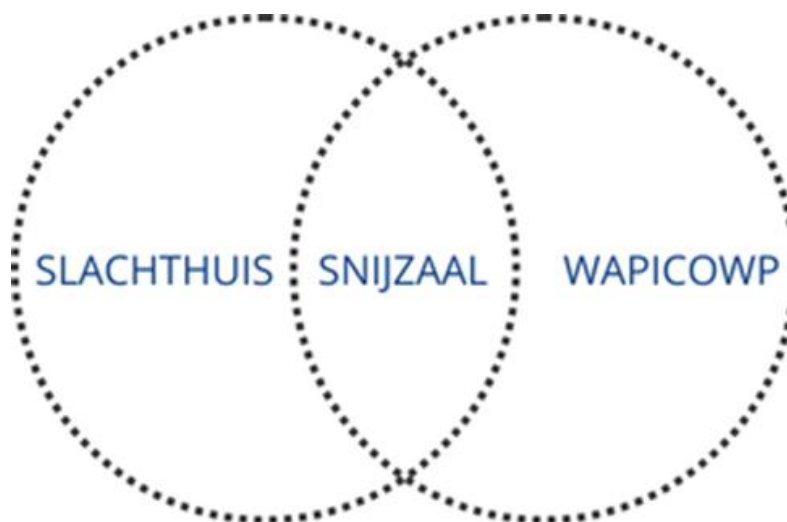

Fig. 15: De snijzaal als gedeelde infrastructuur tussen het slachthuis en de coöperatie (bron: eigen auteur).

Fig. 14: De snijzaal van WAPICOWP binnen de slachthuisinfrastructuur in Ath (bron: ©Hans Vandermaelen).

De structuur van het slachthuis

Het slachthuis in Ath is een gemeentelijke dienst die niet alleen slachtcapaciteit aanbiedt, maar ook beschikt over meerdere snijzalen en opslagruimtes. Terwijl het slachten zelf nog onder controle blijft van de stad en uitgevoerd wordt door stedelijke medewerkers, heeft WAPICOWP toegang tot één van de drie snijzalen. De twee andere snijzalen blijven in gebruik door het gemeentelijk slachthuis voor reguliere dienstverlening. In deze context wordt duidelijk dat de coöperatie haar kernactiviteiten — het versnijden, verpakken en verwerken van vlees — uitvoert in een aparte, door haar gecontroleerde ruimte binnen de gemeentelijke infrastructuur.

Beheer en organisatie van de snijzaal

De snijzaal waarover WAPICOWP beschikt, wordt bemand door een team van vier slaggers en enkele verpakkers die specifiek door de coöperatie worden aangesteld. Dit stelt de leden (voornamelijk veehouders) in staat om nauw betrokken te blijven bij hoe hun vlees wordt verwerkt. Waar veehouders vroeger afhankelijk waren van anonieme

verwerkingsketens, kunnen ze nu zelf bepalen hoe het vlees wordt versneden, verpakt en gepresenteerd.

Deze controle over het verwerkingsproces draagt bij aan de valorisatie van het product: het optimaliseren van de economische en symbolische waarde van het vlees door kwaliteit, herkomst en ambachtelijke verwerking te benadrukken. Na verwerking wordt het vlees teruggegeven aan de veehouder, die het vervolgens verkoopt in zijn eigen hoeveslagerij of hoevewinkel. Deze verkooppunten vormen een derde, cruciale infrastructuur in het model van WAPICOWP. Ze zorgen ervoor dat de veehouder niet enkel producent, maar ook verkoper is, een zeldzame combinatie in de gangbare voedselketens (fig. 16).

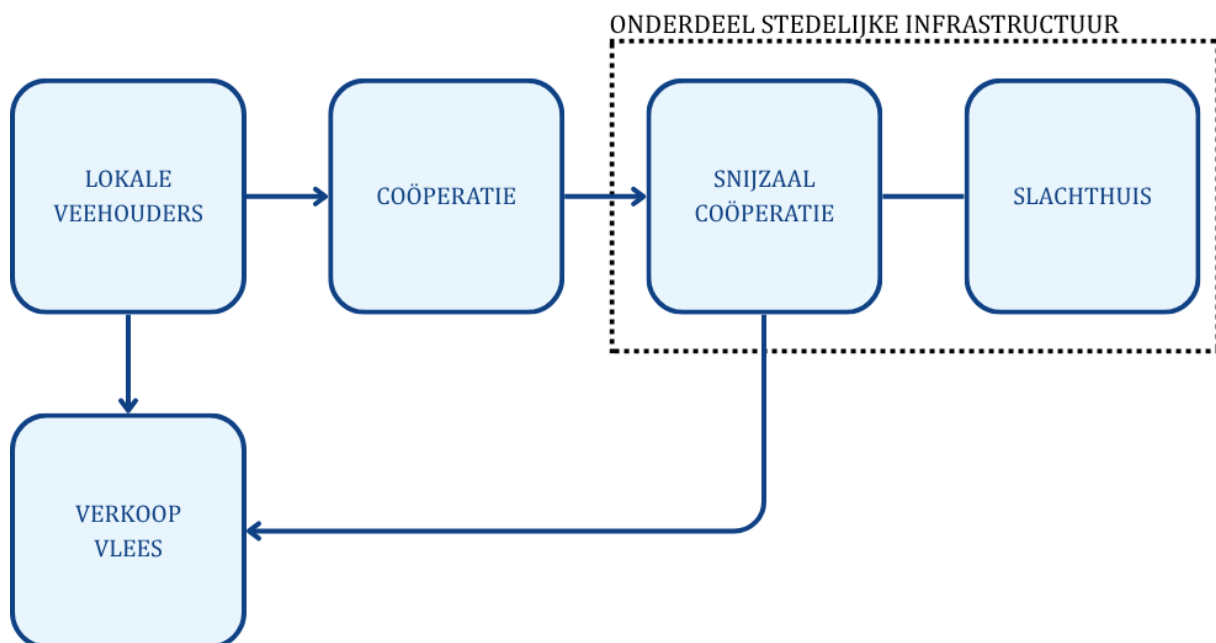

Fig. 16: De coöperatieve werking en de rol van stedelijke infrastructuur (bron: eigen auteur).

Toegang, planning en lidmaatschap

De toegang tot de snijzaal gebeurt niet willekeurig. Er werd een gestructureerd systeem opgezet waarbij leden in twee categorieën worden ingedeeld: oprichters en later toetredende leden. De oprichters investeerden elk €4500, terwijl nieuwe leden een lagere instapkost van €2500 betalen. In ruil voor hun hogere investering genieten oprichters van voorrangrecht bij het reserveren van de snijzaal en betalen zij een lagere huurprijs.

Om de toetredingsdrempel te verlagen, voorziet de Waalse overheid in een subsidie van €2000 per landbouwer die toetreedt tot een coöperatie. Deze publieke ondersteuning

blijkt cruciaal: het laat toe om de initiële investering draaglijk te maken, zeker voor kleinere producenten. Tegelijk werpt dit de vraag op of dergelijke subsidies een noodzakelijke voorwaarde zijn voor het opstarten en in stand houden van coöperatieve modellen.

Investerings en ondersteuning

De uitbouw van WAPICOWP vergde aanzienlijke investeringen, zowel op organisatorisch als financieel vlak. Naast de persoonlijke bijdragen van de leden en de steun van de overheid, werd geïnvesteerd in personeelskost (aanwerving slagers en verpakkers), het huren van de snijzaal, planningstools, en in communicatiemateriaal om de korte keten bij de consument bekend te maken.

Ook de gemeente Ath speelt een onmisbare rol: door het beschikbaar stellen van infrastructuur en het operationeel houden van het slachthuis, fungeert de stad als publieke partner. Dat is geen evidentie, aangezien het slachthuis verlieslatend is en elk jaar aanzienlijke bedragen vraagt van de stad om draaiende te blijven. Toch kiest Ath er bewust voor om het slachthuis niet te privatiseren, maar het als een publieke dienst in stand te houden. In dit opzicht zou een verdere integratie van de slachthuisketen in de coöperatieve werking van WAPICOWP, waarbij ook het slachtproces zelf onder coöperatief beheer valt, een volgende stap zou kunnen zijn. Zo'n model zou landbouwers volledige controle geven over de hele keten: van dier tot consument.

Lokale impact en ruimtelijke verankering

Het model van WAPICOWP heeft duidelijke sociale en ruimtelijke voordelen. Door het gezamenlijk gebruik van infrastructuur in Ath kunnen lokale veehouders hun dieren binnen de eigen regio laten slachten en verwerken. Dit verkort de voedselketen aanzienlijk en draagt bij aan transparantie, productkwaliteit en klantvertrouwen. Ook de consument heeft baat bij deze aanpak: hij weet waar het vlees vandaan komt, hoe het werd verwerkt en kan het rechtstreeks kopen bij de producent.

Bovendien zorgt het model ervoor dat voedselproductie stevig verankerd blijft in de regio, met respect voor het natuurlijke en culturele erfgoed van het PNPC. In een tijd waarin kleine slachthuizen onder druk staan door schaalvergroting, marktmacht van retailers en steeds strengere regelgeving, toont WAPICOWP dat gedeelde infrastructuur een manier kan zijn om deze trend te keren.

Beperkingen en toekomstscenario's

Toch is het model niet zonder uitdagingen. De werking is sterk afhankelijk van overheidssteun, zowel vanuit de stad als via regionale subsidies. Daarnaast vereist het model een sterk engagement van de leden, niet alleen financieel maar ook in termen van samenwerking en planning. Zonder dit engagement en zonder ondersteunend beleid is het risico reëel dat dit soort lokale infrastructuren verdwijnt of overgenomen wordt door marktspelers met andere belangen.

Een toekomstscenario waarbij de volledige slachthuisinfrastructuur (niet enkel de snijzaal) opgenomen wordt in de coöperatie, zou de veehouders nog meer autonomie geven. Het zou bovendien de financiële druk op de stad kunnen verlichten, zonder het slachthuis te moeten privatiseren. Deze visie ligt in lijn met het feit dat het slachthuis momenteel verlieslatend is en de stad nog elk jaar aanzienlijke bedragen moet investeren om de infrastructuur overeind te houden. Gezien de rol van het slachthuis als gemeentelijke dienst is dat op zich niet uitzonderlijk, maar op lange termijn streeft de stad naar een slachthuis dat financieel zelfstandig functioneert, zonder over te gaan tot privatisering (l'Avenir, 2024). Een mogelijke oplossing hiervoor is om de infrastructuur verder in te bedden in een coöperatief model.

3.1.3. Internationale perspectieven op coöperatieve infrastructuur

Het verhaal van WAPICOWP en het stedelijk slachthuis van Ath past in een groter historisch en geografisch patroon. Op veel plaatsen heeft gedeeld, coöperatief eigenaarschap van verwerkingsinfrastructuur geholpen om voedselketens eerlijker en meer verbonden met de samenleving te maken. Hoewel deze samenwerking in Ath sterk gericht is op de lokale situatie en de noden van Waalse veehouders, sluit ze aan bij internationale voorbeelden. In verschillende landen blijkt dat deze vorm van gedeelde infrastructuur een belangrijke manier is om plattelandseconomieën te ondersteunen. Daarom is het interessant om deze case te vergelijken met andere regio's waar coöperatieve slachthuizen een belangrijke rol speelden of nog altijd spelen.

Een goed voorbeeld is de geschiedenis van de Deense coöperatieve slachthuizen (*andelsslagterier*). Eind 19e eeuw begonnen Deense boeren samen slachthuizen op te richten die ze zelf bezaten en bestuurden (fig. 17). Deze slachthuizen kwamen niet tot stand door de overheid of grote investeerders, maar groeiden voort uit bestaande samenwerkingen tussen boeren. Het eerste coöperatieve slachthuis opende in 1887 in Horsens. Boeren investeerden er samen in om meer grip te krijgen op de verwerking en verkoop van hun vlees. Dankzij de export van varkensvlees naar het Verenigd Koninkrijk kreeg het model ook internationale betekenis, maar het lokale eigenaarschap bleef centraal staan (Christensen, 2025). Dit bracht voor de Deense landbouwers een grote zekerheid en mogelijkheid tot controle van de afzet (Warning, 1923).

Fig. 17: Horsens coöperatief slachthuis rond het jaar 1900 (bron: Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup).

Hoewel de Deense coöperaties door schaalvergroting en fusies later evolueerden tot grote spelers zoals Danish Crown, bleef het gedeeld eigenaarschap behouden (fig. 18). Dat maakt het model structureel verschillend van klassieke agro-industriële conglomeraten. De case illustreert hoe coöperatieve infrastructuur kan bijdragen aan rurale industrialisatie zonder dat lokale producenten hun positie in de keten verliezen. Tegelijk toont het ook spanningen tussen schaal, democratische beleid en lokale verankering (Christensen, 2025).

Ook in Duitsland is onderzocht hoe coöperatieve slachthuizen boeren beïnvloeden. Volgens Deimel en Theuvsen (2011) hebben boeren die aan zulke coöperaties leveren meer vertrouwen in hun afnemers. Ze krijgen vaker collectief advies en zijn sterker verbonden met andere landbouwers via professionele netwerken. Coöperaties spelen hier dus niet alleen een economische rol, maar zorgen ook voor meer samenwerking en kennisdeling.

Fig. 18: Grootschalige vleeswerking in Danish Crown (bron: ©Alastair Philip Wiper).

Een vergelijkbaar resultaat vonden Schulze et al. (2006) in hun onderzoek naar de relatie tussen varkenshouders en slachthuizen. Boeren voelen zich beter geïnformeerd, hebben meer vertrouwen en zijn tevredener als ze samenwerken met coöperatieve bedrijven. Ze blijven dan ook loyaler aan deze afnemers. Deze voorbeelden tonen aan dat coöperatieve slachthuizen niet zomaar plaatsen zijn waar vlees wordt verwerkt, maar ook belangrijke sociale ontmoetingspunten zijn die vertrouwen en samenwerking bevorderen.

De case van WAPICOWP past binnen een breder internationaal kader waarin gedeelde, coöperatieve infrastructuur bijdraagt aan het versterken van lokale voedselketens. Net als de Deense *Andelsslagterier* en internationaal onderzoek, toont het model in Ath aan hoe collectief eigenaarschap boeren meer controle, vertrouwen en verbondenheid biedt. Deze internationale voorbeelden bevestigen dat coöperatieve infrastructuur economisch functioneel is, maar ook sociaal en structureel bijdraagt aan duurzame landbouwsystemen.

3.1.4. *Parc naturel du pays des collines* als institutionele katalysator

Volgens Simon Duquesne, medewerker van het Landschapspark en initiatiefnemer van het project, ontstond het idee voor WAPICOWP vanuit de zorg om het verdwijnen van de lokale rundveehouderij. Binnen het park leefde de overtuiging dat de sluiting van het slachthuis een definitieve klap zou betekenen voor de laatste rundveehouders in de regio. Zonder lokale verwerkingsinfrastructuur zouden zij hun activiteit stopzetten of overschakelen op een extensief productiemodel zonder afzetmarkt in de buurt. Het project zette dan ook bewust in op het herstel van de verbinding tussen productie en verwerking op lokaal niveau.

Het landschapspark (fig. 19) positioneerde zich hierbij als een strategische actor die verder kijkt dan klassieke natuur- of landschapszorg, en actief bruggen slaat tussen landbouwbeleid, ruimtelijke ontwikkeling en milieubeheer. In plaats van zich terug te trekken op het traditionele domein van natuurbescherming, ging het park op zoek naar structurele hefboomen om landbouw duurzaam te verankeren in de streek. Die visie werd vertaald in een sterk participatieve aanpak, waarin het project niet van bovenaf werd opgelegd, maar gedragen werd door een breed lokaal netwerk. Aan de overlegtafel zaten niet alleen landbouwers, maar ook consumenten, de gemeente en lokale verenigingen. De coöperatie moest immers collectief opgebouwd worden, in plaats van een top-downmodel te volgen.

Het park vervulde hierin een coördinerende en verbindende rol. Het vertaalde de complexe problematiek rond lokale voedselsoevereiniteit naar een concreet, uitvoerbaar infrastructuurproject dat inzet op gedeeld eigenaarschap. De oprichting van WAPICOWP werd mede mogelijk gemaakt via een LEADER-project (*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*), een Europese methodiek waarbij lokale gemeenschappen zelf initiatieven ontwikkelen om hun platteland te versterken. Door samenwerking tussen burgers, bedrijven en overheden krijgen zij de middelen en de autonomie om eigen ontwikkelingstrajecten te realiseren (Vlaio, z.d.).

Deze aanpak toont hoe regionale landschapsparken en overheidsdiensten een sleutelrol kunnen spelen in de toekomst van het platteland. Door in te zetten op gedeelde infrastructuur zoals een coöperatief slachthuis, ondersteunen ze niet alleen ecologische doelen, maar dragen ze ook bij aan de economische weerbaarheid en sociale cohesie van de regio. De case van WAPICOWP toont dat zulke projecten vooral slagen wanneer publieke instellingen en lokale gemeenschappen samenwerken. De expertise en het

netwerk van het landschapspark gaven het project de nodige steun en geloofwaardigheid. Zo werd het mogelijk om een sterke en duurzame coöperatie op te bouwen.

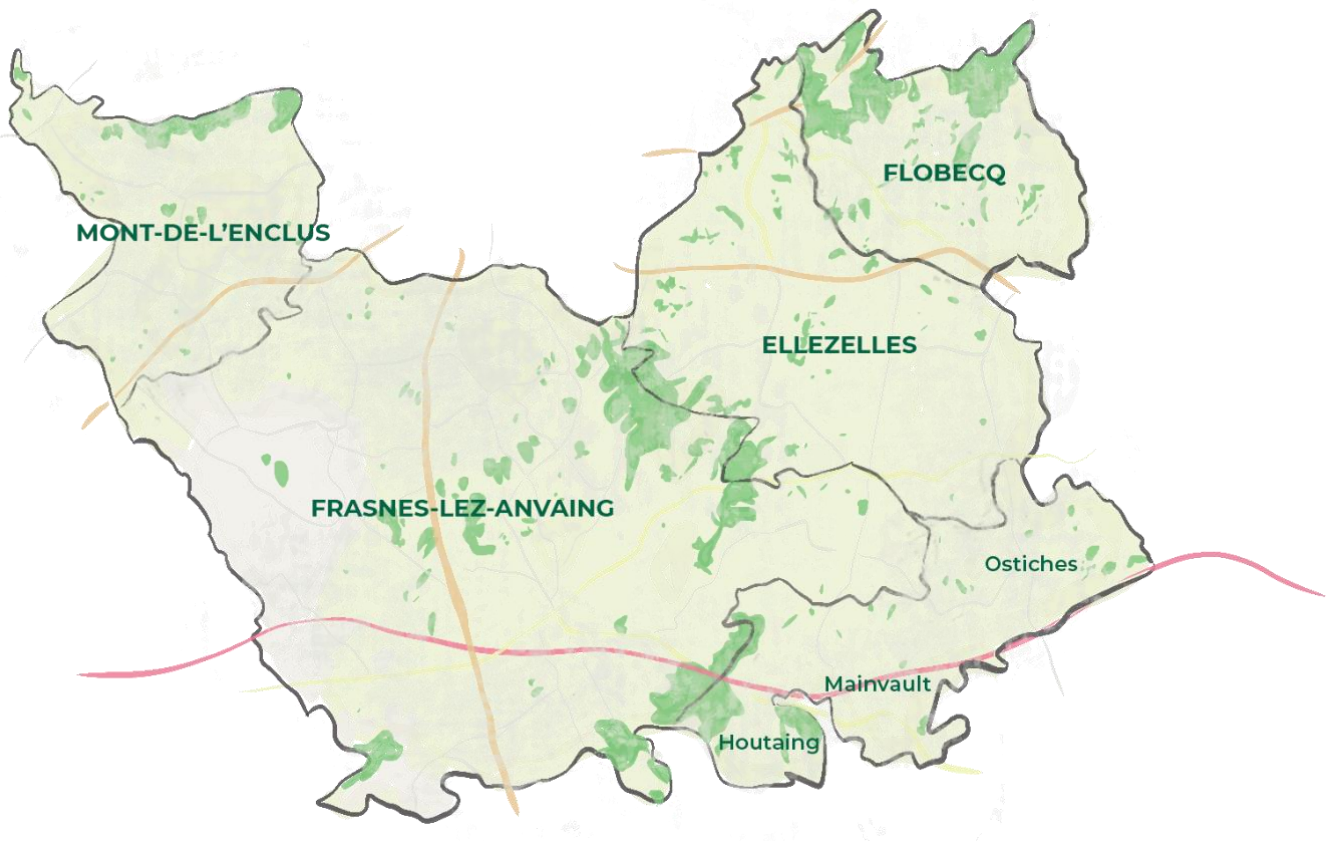

Fig. 19: Kaart Parc naturel du Pays des Collines (bron: paysdescollines).

3.1.5. De snijzaal als schakel: hoe gedeelde infrastructuur lokale voedselketens ondersteunt

De case van WAPICOWP laat zien hoe gedeelde infrastructuur kan helpen om de vleesketen opnieuw lokaal op te bouwen. Lokale boeren en publieke partners in de regio Ath zochten meer transparantie, eerlijke prijzen en een sterke verankering van voedselproductie in hun eigen streek. Samen investeerden ze in een nieuw samenwerkingsmodel. Het stedelijk slachthuis werd niet gesloten of geprivatiseerd maar in een keten geschakeld waarbij landbouwers meer beroep konden doen op de bestaand infrastructuur. Via de coöperatie werd de snijzaal gedeeld en beheerd door meerdere boeren, waardoor deze infrastructuur toegankelijk en betaalbaar bleef voor kleinere producenten. Zo werd publieke infrastructuur opnieuw een hefboom voor collectieve meerwaarde.

Het slachthuis vervult niet enkel een praktische functie, maar heeft ook een duidelijke ruimtelijke betekenis. Het verbindt lokale producenten met consumenten uit dezelfde regio, en ondersteunt zo korte ketens en regionale circulatie van producten. De stad Ath blijft echter verantwoordelijk voor het algemene beheer en de kosten van het slachthuis zelf. Het gedeeld beheer geldt dus vooral voor de snijzaal, niet voor het volledige slachthuis.

Op langere termijn wordt bekeken of ook het slachthuis zelf in een coöperatief model ingebed kan worden. Dit vraagt om een goed doordachte aanpak en roept vragen op rond eigenaarschap, financiering en organisatie. Toch tonen historische en internationale voorbeelden aan dat zo'n stap mogelijk is, mits de juiste randvoorwaarden.

De ervaring van WAPICOWP toont dat alternatieve vormen van samenwerking in de landbouw haalbaar zijn. Door eigenaarschap, investeringen en ruimtelijke inbedding collectief te herdenken, ontstaat een model dat niet alleen praktisch werkt, maar ook bijdraagt aan publieke waarden, de lokale economie en duurzame ruimtelijke ontwikkeling.

3.2. Erik De Vogelaere: thuisslachter op rust

Naast de 'officiële' fysieke slachthuisinfrastructuur zijn er ook minder zichtbare spelers die een belangrijke rol spelen in lokale voedselketens. Een goed voorbeeld is de thuisslachter: een vakman die een brug vormt tussen boer, dier en consument. Zijn werk gebeurt vaak buiten beeld, weg van de grote agro-industrie, maar is van groot belang voor kleine boeren en producenten die niet passen in het grootschalige slachtsysteem, zoals kleinschalige of korte keten-landbouwers.

Deze case gaat over Erik De Vogelaere, een thuisslachter uit het Meetjesland, die jarenlang actief was rond Lievegem en omstreken. Zijn verhaal laat zien hoe slachttechnieken en infrastructuur zijn veranderd, maar vooral hoe belangrijk mensen zoals hij waren voor de lokale landbouw. Ze zorgden niet alleen voor de slacht, maar ook voor het doorgeven van vakkennis, het ondersteunen van kleine landbouwbedrijven, en het in stand houden van lokale netwerken die vandaag dreigen te verdwijnen.

Deze analyse berust op het interview gehouden met Erik De Vogelaere en werd aangevuld met extra materiaal om de case en de werking goed te illustreren.

Fig. 20: Thuisslacht van een varken (bron: Fotograaf onbekend, 1945 - 1975. Collectie Familie Theo Broers).

3.2.1. Thuisslacht tussen traditie en beleid

Al vóór de 19de eeuw maakte de rondtrekkende slachter deel uit van het sociale en infrastructurele weefsel van het platteland. Deze ambachtslui trokken van boerderij tot boerderij en oefenden hun beroep uit binnen een breder netwerk van seizoensarbeid. Vaak werkten ze in de zomer al bij dezelfde boeren op het veld of in het bedrijf, om in het najaar ook de slacht van het vee te verzorgen (Giphart & Hermus, 2024). Zo waren zij een vaste schakel in het leven en werken op het platteland, met een rol die veel verder ging dan enkel het slachten van dieren. Ook zelf slachten was een gebruikelijk voorkomend fenomeen. Waar tot enkele generaties terug mensen hun eigen dieren slachtten, is dit vandaag een zeldzaam gegeven. Het slachten werd dan gedaan op eigen erf (fig. 20). Dit diende niet voor verkoop maar was louter om het gezin en kennissen op geregelde tijdstippen van vlees te voorzien.

In die zin verschilt het verhaal van Erik niet met die van een 19de-eeuwse thuisslachter. Ook hij combineerde een vaste job met het slachten.

De omstandigheden waarin het werk als thuisslachter is kunnen ontstaan, vertrekt vanuit een lange traditie waar zelf slachten de norm was. Infrastructuren zoals slachthuizen konden voor de 19de eeuw in en een plattelandcontext niet worden teruggevonden. Landbouwers slachtten of wel zelf ofwel lieten ze het doen door rondtrekkende slachters. Zij deden dan beroep op de diensten van externen terwijl deze thuisslachters gebruik maakte van de bestaande infrastructuur van het landbouwbedrijf. Dit gegeven geeft ook een reflectie over het concept 'slachthuisinfrastructuur'. In die zin heeft een slachter weinig nodig om dergelijke activiteiten uit te voeren. Enkel een mes, wat ruimte en opslagvoorzieningen zijn in se voldoende (fig. 21).

In Vlaanderen is thuisslachting van dieren nog toegestaan, maar alleen onder strikte voorwaarden. Voor pluimvee, konijnen en bepaalde wilde hoefdieren blijven de regels relatief eenvoudig. Voor grotere dieren zoals schapen, geiten en varkens zijn de voorschriften sinds 2025 echter fors aangescherpt. Particulieren mogen deze dieren niet langer zelf slachten. Enkel erkende landbouwers of personen met een specifiek vakbekwaamheidsattest mogen dit nog doen. Voor wie dit attest nog moet behalen, geldt een overgangsperiode tot 2026. Daarnaast gelden er strikte procedures: de slachter moet voldoende opgeleid zijn, het dier correct verdoven, en de slacht minstens twee werkdagen vooraf melden bij de gemeente. Ook is een eenmalige registratie vereist. Belangrijk is dat het vlees enkel voor eigen gebruik binnen het gezin bestemd is en niet mag worden verkocht. De regelgeving blijft in alle gevallen gericht op het waarborgen van

dierenwelzijn. (Vlaanderen, z.d.). Hoewel dierenwelzijn terecht centraal staat in de regelgeving, kan men zich afvragen of de toepassing evenwichtig is. De nadruk ligt sterk op particulieren, terwijl structurele problemen in de commerciële sector (lange transporten, stressvolle wachttijden, gebrekkige verdoving) moeilijker aan te pakken lijken.

Fig. 21: Materiaal slachter (bron: Collectie Kempisch Museum. Foto ©Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG), 2002).

Erik De Vogelaere kwam al op jonge leeftijd in contact met het slachtvak en leerde het volledig in de praktijk. Door mee te lopen met ervaren slachters uit de streek kon hij al doende het ambacht aanleren: observeren, assisteren en geleidelijk meer taken op zich nemen. Deze praktijkgerichte leertijd verving een formele opleiding en gaf hem een

grondige kennis van het vak, afgestemd op de realiteit van het erf en de noden van kleinschalige boeren. Zo groeide hij uit tot een betrouwbare thuisslachter met diepgewortelde ervaring.

Erik heeft het landbouwlandschap rondom hem door de jaren heen sterk zien veranderen. Zijn werkgebied, in en rond het Meetjesland, kende sinds de Tweede Wereldoorlog een toenemende aanwezigheid van intensieve landbouwbedrijven (Centrum Agrarische Geschiedenis, Het Meetjesland en het Waasland, z.d.). Deze intensiviteit weerspiegelt zich niet alleen in de bedrijfsstructuren, maar ook in de ruimtelijke ordening van het landschap. Waar vroeger natuurlijke afwateringskanalen door de velden liepen, ziet Erik nu vooral diepe, rechtlijnige grachten die het water nog efficiënter afvoeren. Voor hem symboliseert dit het verdwijnen van een landbouwpraktijk die nauwer verbonden was met de natuurlijke omgeving.

Naast deze ruimtelijke veranderingen merkt Erik ook op dat boeren en slachters tegenwoordig veel sneller op kritiek stuiten. Hij haalt aan dat grootschalige slachthuizen, hoewel wettelijk goedgekeurd en vaak ver buiten het zicht van de burger, zelden ter discussie worden gesteld. Nochtans stelt hij dat net daar veel dieren onder grote stress worden geslacht, vaak na lange transporten. Zelf heeft hij in zijn carrière meerdere keren in zulke industriële slachthuizen gewerkt, maar hij voelt zich er niet mee verbonden. Hij noemt het onbegrijpelijk dat die grootschalige structuren maatschappelijk aanvaard worden, terwijl hij, als hij in een landelijke omgeving op een respectvolle manier een dier slacht, geregeld negatieve reacties krijgt van toevallige passanten.

Volgens Erik verdient dit een kritische beschouwing. In plaats van enkel te focussen op het formele kader of de schaalgrootte, zouden we ook moeten kijken naar de werkelijke omstandigheden waarin een dier wordt geslacht, met aandacht voor nabijheid en vakmanschap. Voor hem blijft thuisslacht een praktijk waarin het dier met meer respect wordt benaderd en de impact op het dier aanzienlijk kleiner is. Dat dergelijke vormen van ambacht steeds meer onder druk komen te staan, zegt volgens hem niet alleen iets over regelgeving, maar ook over een bredere maatschappelijke vervreemding van voedselproductie en de realiteit van het platteland.

3.2.2. Thuisslachter als cruciale (sociale) infrastructuur

In een landbouwsysteem dat steeds sterker neigt naar schaalvergroting en standaardisering, belichaamt Erik De Vogelaere precies dat wat kleinschalige landbouw vandaag nodig heeft maar steeds moeilijker vindt: nabijheid, vakmanschap en flexibiliteit.

Als zelfstandige slachter werkte hij jarenlang rechtstreeks op het erf van boeren. Hij slachtte dieren uit hun eigen veestapel, in functie van eigen gebruik of een rechtstreeks verdeelsysteem. Daarmee vervulde hij een unieke functie tussen boer en verwerker, buiten het industriële circuit om.

Wat Erik doet, lijkt op het eerste gezicht eenvoudig, maar is in werkelijkheid een zeldzaam geworden schakelpunt in een fijnmazig en lokaal georganiseerd landbouwmodel (fig. 22). Voor kleinschalige en biologische boeren, zoals bioboerderij De Zwaluw waarvoor hij de schapen versnijdt, is zijn werk onmisbaar. Grootschalige slachthuizen en verwerkingscentra zijn voor hen vaak geen optie: de volumes zijn te klein, de voorwaarden te rigide en de afstand te groot. Tegelijk is zelf slachten voor hen wettelijk onmogelijk of administratief te zwaar geworden. De aanwezigheid van iemand als Erik in de zin van een mobiele, gekwalificeerde slachter met ervaring, vertrouwen en kennis van de context maakt het verschil tussen werkbare korte keten en logistieke onhaalbaarheid.

Erik vertegenwoordigt een type ambacht dat bij uitstek past binnen een kleinschalig landbouwbeleid: laagdrempelig, relationeel, afgestemd op de ritmes van het platteland. Hij is niet anoniem of ver weg, maar fysiek aanwezig op het bedrijf, afgestemd op de noden van de boer en het dier. Net daarin ligt zijn meerwaarde. Hij biedt een dienst op maat, met minimale stress voor het dier, maximale transparantie voor de producent, en een menselijke aanpak die bijna volledig is verdwenen in de grootschalige slachtsector.

Zijn werk is bovendien historisch geworteld in een traditie van gedeelde infrastructuur. Vroeger maakten kleine slachthuizen en slagerijen, zoals die van slagerij Verstuyft, ruimte voor boeren om hun dieren lokaal te laten slachten. Zulke voorzieningen waren geen luxe, maar functionele schakels in een kleinschalig ecosysteem van productie en verwerking. Vandaag zijn ze verdwenen, niet omdat ze faalden, maar omdat de regelgeving is afgestemd op industriële normen. De voorwaarden die worden opgelegd aan slachtinfrastructuur zijn zodanig streng en duur geworden dat kleine actoren afhaken. Ook thuisslachters botsen op steeds hogere drempels: verplichte attesten, meldingsplichten, verbod op verkoop, en een algemeen gebrek aan institutionele erkenning.

En precies daarom is de rol van mensen zoals Erik fundamenteel: zij zijn niet zomaar dienstverleners, maar maken lokale voedselproductie mogelijk. Ze vullen het gat op dat ontstaat tussen landbouw en verwerkingsindustrie, tussen ambacht en beleid. Waar de infrastructuur verdwijnt, blijven zij het systeem nog dragen. Zonder deze sociale schakels

valt de korte keten snel stil, niet omdat de vraag ontbreekt, maar omdat de uitvoering onmogelijk wordt.

Binnen een toekomstgericht kleinschalig landbouwbeleid zou de figuur van de thuisslachter als infrastructurele actor erkend moeten worden. Niet als uitzondering, maar als onderdeel van een robuust en veerkrachtig lokaal voedselsysteem. Zijn rol overstijgt het technische: hij vertegenwoordigt een andere manier van werken, waarin landbouw verbonden blijft met omgeving, traditie en menselijkheid.

Erik De Vogelaere is dan ook geen randfiguur, maar een sleutelfiguur in een landbouwmodel dat inzet op korte ketens, ambacht en regionale verankering. Als zijn werk verdwijnt, verdwijnt ook een belangrijk fundament van het kleinschalige landbouwbeleid. Dat maakt zijn rol niet alleen waardevol, maar cruciaal.

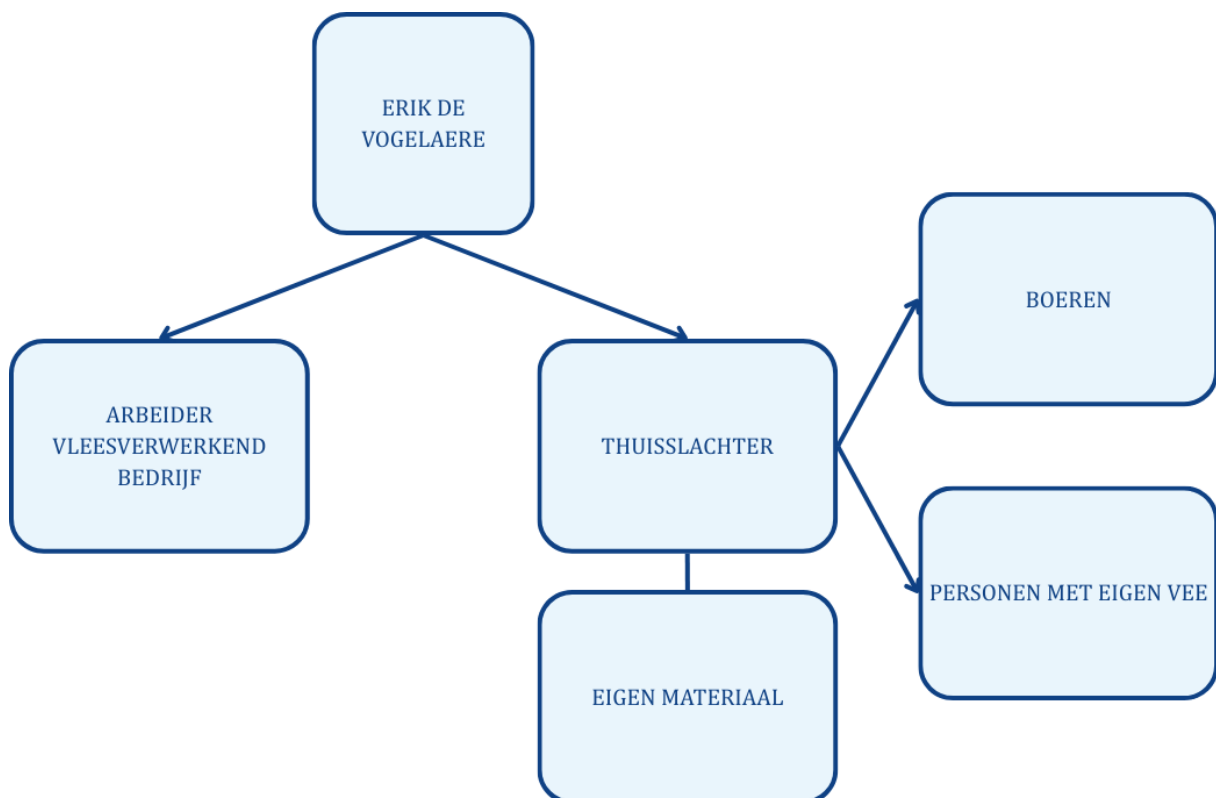

Fig. 22: Organigram Erik De Vogelaere (bron: eigen auteur).

3.2.3. *“Ik ben de laatste, na mij is het gedaan”*

De uitspraak van Erik De Vogelaere – *“Ik ben de laatste, na mij is het gedaan”* – is meer dan een persoonlijke vaststelling. Ze weerspiegelt een bredere verandering in het landbouw- en voedselsysteem. De rol van de thuisslachter, ooit een vertrouwd gezicht op het erf van de boer, verdwijnt. In zijn plaats komen grootschalige, gestandaardiseerde en gecentraliseerde voedselketens.

Erik is niet zomaar een laatste ambachtsman. Hij staat symbool voor het verdwijnen van wat men sociale infrastructuur kan noemen: mensen die met hun kennis, ervaring en nabijheid het lokale voedselnetwerk draaiend hielden. In discussies over landbouwinfrastructuur ligt de focus vaak op gebouwen zoals slachthuizen of verwerkingscentra. Maar deze case toont aan dat ook mensen zoals Erik een cruciale infrastructurele functie vervulden. Hij bracht niet alleen vakkennis mee, maar ook zorg voor het dier, flexibiliteit voor de boer en een relatie gebaseerd op vertrouwen.

Het verdwijnen van deze rol is niet te wijten aan een gebrek aan vraag of vakmanschap. Integendeel: Erik stelt zelf dat er vandaag nog voldoende werk en zelfs een goed inkomen te halen valt uit thuisslachte. Maar er is niemand meer die het wil of kan doen. De combinatie van strengere regelgeving, het wegvallen van kleinschalige voorzieningen en een groeiende afstand tussen consument en voedselproductie maakt het beroep haast onmogelijk. De sluiting van kleine slachthuizen, zoals dat van Verstuyft, is hier een direct gevolg van. Niet omdat ze onhygiënisch werkten, maar omdat de regelgeving en investeringslast hen buiten spel zetten.

Ondertussen groeit de maatschappelijke vraag naar korte ketens, transparantie en ambachtelijke productie. Boeren willen opnieuw lokaal verwerken en verkopen, maar missen de praktische en sociale structuren die dat mogelijk maken. Mensen als Erik, die ooit vanzelfsprekend waren in het landbouwlandschap, zijn vandaag uitzonderingen. Hun kennis, ervaring en manier van werken dreigen definitief te verdwijnen.

Deze evolutie stelt een fundamentele beleidsvraag: hoe kan men lokale, duurzame productie stimuleren als men tegelijk de randvoorwaarden wegneemt die dat mogelijk maken? Een lokaal verankerd landbouwbeleid vraagt niet alleen ruimte voor alternatieven, maar ook erkenning van het belang van mensen in het systeem. Infrastructuur gaat hierbij ook over menselijke schakels en sociale netwerken.

De oproep die in Eriks uitspraak verscholen zit, is duidelijk: als we willen voorkomen dat deze vorm van ambacht definitief verdwijnt, zijn er nieuwe oplossingen nodig. Alleen zo

kunnen we ruimte scheppen voor lokale praktijken binnen een eerlijk en toekomstgericht landbouwsysteem.

Wat we vandaag zien, past binnen een bredere trend van schaalvergroting en toenemende industrialisatie. De afstand tussen productie en consumptie groeit voortdurend. En met die afstand verdwijnt ook de bereidheid om verantwoordelijkheid op te nemen voor het slachtproces, zowel praktisch als moreel. Erik is niet alleen de laatste van zijn soort; hij is ook een spiegel voor een samenleving die steeds verder afdrijft van haar voedselbronnen.

3.3. Slagerij Vande Walle

Deze case biedt een waardevol venster op de historische evolutie en de ruimtelijke inbedding van slachtinfrastructuur in Vlaanderen. Doorheen haar lange geschiedenis zijn investeringen en strategische keuzes bepalend geweest voor het voortbestaan van het bedrijf. Via een diepgaand interview met Ruben Vande Walle, de huidige eigenaar, wordt gereconstrueerd hoe de slagerij zich doorheen de tijd heeft aangepast aan veranderende condities.

3.3.1. Traditie in transitie: de historische wortels van een dorpslagerij

Slagerij Vande Walle is geen alledaags familiebedrijf. Gelegen in het dorpscentrum van Berchem vormt deze slagerij een levend monument dat de tand des tijds heeft doorstaan. Het bedrijf kent een geschiedenis die meer dan 250 jaar teruggaat en biedt daarmee niet alleen inzicht in de evolutie van vleesverwerking op het Vlaamse platteland, maar ook in de manier waarop familiale continuïteit en lokale verankering een bestaansrecht kunnen garanderen in een sector die gekenmerkt wordt door schaalvergroting, regelgeving en economische druk.

Wat ooit begon in 1777 met de eerste vermelding van een slachter binnen de familie Vande Walle, groeide onder impuls van opeenvolgende generaties uit tot een uniek bedrijf dat tot op vandaag zijn eigen dieren slacht. In die vroege periode ging het vermoedelijk om een vorm van thuislachterij, zoals gebruikelijk was op het platteland, waarbij slachtactiviteiten deel uitmaakten van het bredere landbouwbedrijf. De huidige slagerij-infrastructuur dateert pas van 1890, maar de verwevenheid tussen landbouw en slachterij was er vanaf het begin: er werd niet alleen geslacht, maar ook geboerd. Deze combinatie van ambacht en landbouw vormde de ruggengraat van de familiale bedrijvigheid (Lauwereyns, 2021). Die traditie van zelfredzaamheid leeft vandaag voort in het feit dat Vande Walle, in tegenstelling tot de meeste hedendaagse slagerijen die vlees kant-en-klaar aankopen bij grootschalige verwerkers, nog steeds beschikt over een eigen slachthuis, een zeldzaamheid in Vlaanderen.

De familie Vande Walle speelde hierin een bepalende rol. Elke generatie nam het stokje over en drukte zijn eigen stempel op het bedrijf, waarbij telkens opnieuw gezocht werd naar een balans tussen traditie en aanpassing aan veranderende omstandigheden. In de jaren 1990 stond het bedrijf op een kantelpunt. Paul, de vader van de huidige uitbater Ruben, besloot om fors te investeren in de modernisering van het slachthuis. Tussen 1995 en 2000 werd de overstap gemaakt naar een volwaardig EEG-conform slachthuis, een

ingreep die gepaard ging met een investering van meer dan 10 miljoen Belgische frank. Wat deze keuze bijzonder maakt, is dat zij lijnrecht inging tegen de tendens die zich toen aftekende: veel slagerijen zagen zich genoodzaakt hun slachtactiviteiten stop te zetten omdat slachten voor enkel eigen gebruik niet langer rendabel was. Het gebrek aan financiële middelen én familiale opvolging leidde ertoe dat kleine slachthuizen massaal verdwenen (Rozendaal, 2024). Tegen deze achtergrond betekende de beslissing van Paul niet alleen een economische gok, maar ook een bewuste culturele keuze, een verzet tegen standaardisering en schaalvergroting. Het voortbestaan van het slachthuis was enkel mogelijk dankzij de zekerheid dat Ruben, als zevende generatie, bereid was de zaak verder te zetten.

De slagerij Vande Walle onderscheidt zich niet alleen door haar functie als vleesverwerker, maar ook door haar betekenis als sociaal en historisch ankerpunt in het dorp. De slagerij was ook een ontmoetingsplaats: de ontvangstruimte deed dienst als café, wat het gebouw tot een gedeelde infrastructuur maakte. Deze verwevenheid van functies is typerend voor rurale economische modellen van de 19de en vroege 20ste eeuw, waarin ondernemerschap, gemeenschapszin en woonfunctie vaak in elkaar overvloeiden.

Vandaag de dag blijft de winkel trouw aan zijn verleden. Toen de kans zich voordeed om de winkel te moderniseren met een glazen vitrine en futuristische inrichting, koos Paul er bewust voor om het charmante interieur te behouden. Dit weerspiegelt de diepgewortelde overtuiging binnen het bedrijf dat karakter belangrijker is dan uiterlijk vertoon. Een waarde die ook door klanten duidelijk wordt geapprecieerd.

3.3.2. Infrastructuur, investeringen en *enabling conditions*

Een cruciale factor in het voortbestaan van slagerij Vande Walle is de manier waarop het bedrijf zijn infrastructuur doorheen de jaren heeft ontwikkeld en aangepast. De onderneming is niet alleen een slagerij met een verkoopruimte, maar bestaat uit drie onderling verbonden componenten: de vleesverwerking en verkoopruimte, het eigen slachthuis, en een beperkte veestapel die lokaal gehouden wordt (fig. 23). Deze samenhangende infrastructuur is bepalend voor het functioneren en de onafhankelijkheid van het bedrijf.

Het slachthuis is hierbij het meest bepalende element. In tegenstelling tot de meeste slagerijen in Vlaanderen, beschikt Vande Walle nog over een eigen slachthuis dat volledig operationeel is (fig. 24), (fig. 25). Deze infrastructuur is uitzonderlijk en vraagt om voortdurende investeringen om aan de steeds striktere regelgeving te voldoen. De

beslissing om dit slachthuis te moderniseren werd genomen tussen 1995 en 2000, toen Paul Vande Walle, de zesde generatie, ervoor koos om het slachthuis om te vormen tot een EEG-conforme inrichting. Dit ging gepaard met een investering van ongeveer 250.000 euro, een aanzienlijk bedrag dat enkel verantwoord kon worden door de toezegging van opvolging binnen de familie.

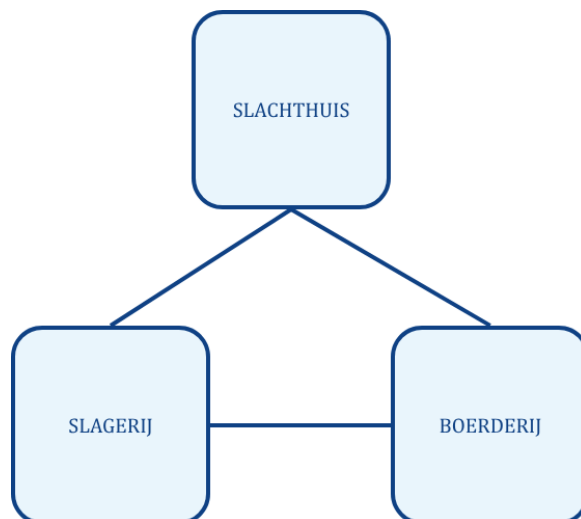

Fig. 23: De drie infrastructurele componenten binnen de werking van Vande Walle (bron: eigen auteur).

Fig. 24: Infrastructuur slachthuis Vande Walle deel 1 (bron: eigen auteur).

Naast de familiale opvolging was echter ook het openstellen van het slachthuis voor derden een essentiële voorwaarde voor het voortbestaan. Zoals Ruben in het interview aangeeft, bleek het een bewuste keuze om ook voor particulieren te slachten. Door derden toe te laten en loonwerk te verrichten, kon de infrastructuur economisch gedragen worden. Deze verbreding van de activiteiten was niet enkel een uitbreiding, maar een noodzakelijke strategie om de investeringen duurzaam te maken en het bedrijf levensvatbaar te houden.

Het slachthuis functioneert vandaag als loonwerkplek waar ook voor derden wordt geslacht. Deze uitbreiding betekende niet alleen een economische opportuniteit, maar ook een administratieve en technische uitdaging. De infrastructuur moest voldoen aan normen op het vlak van hygiëne, voedselveiligheid en dierenwelzijn. Dit betekende onder

Fig. 25: Infrastructuur slachthuis Vande Walle deel 2 (bron: eigen auteur).

andere het installeren van specifieke apparatuur, temperatuurgecontroleerde installaties, en regelmatige audits. Kleine afwijkingen, zoals een sterilisator die niet aan de vereiste temperatuur voldoet, kunnen aanleiding geven tot sancties. Zulke vereisten leggen een zware last op kleinschalige slachterijen, die vaak met beperkte middelen werken.

Naast het slachthuis beschikt Vande Walle over stallen in de nabijheid van het dorpscentrum, waar een beperkte eigen veestapel (schapen) wordt gehouden (fig. 26). Dit sluit aan bij de oorspronkelijke structuur waarbij slagers ook boeren waren, en dieren uit eigen stal slachtten. Deze infrastructuur is eenvoudiger, maar symboliseert de verwevenheid van landbouw en vleesverwerking die historisch kenmerkend was voor het platteland.

Fig. 26: De Schaapsstallen van Vande Walle (bron: eigen auteur).

De vleesverwerkingsruimte en winkel vormen ten slotte het derde luik van de infrastructuur. Deze ruimte onderging in de loop der jaren wel enkele aanpassingen, maar het oorspronkelijke karakter van de winkel is grotendeels behouden. Toen de mogelijkheid zich voordeed om te moderniseren naar een hedendaagse toonbank met glazen vitrine, koos Paul bewust om het authentieke winkelbeeld te bewaren. De ruimte

achter de winkel werd daarentegen wel aangepast om de slachtlijn te verbeteren en aan de normen te laten voldoen.

De investeringskeuzes van Vande Walle tonen aan hoe infrastructuur niet alleen functioneel is, maar ook strategisch. Het behoud van een eigen slachthuis creëert onafhankelijkheid in de keten, maar vraagt een voortdurende bereidheid tot modernisering. De *'enabling conditions'* voor deze infrastructuur hangen dan ook samen met familiale opvolging, investeringsvermogen, en het vermogen om te voldoen aan een complex regelgevend kader. Dat het bedrijf dit alles zonder subsidies wist te realiseren, onderstreept nogmaals de uitzonderlijke positie die Vande Walle inneemt binnen het hedendaagse voedsellandschap.

3.3.3. Relaties als knooppunt in een lokaal systeem

Het succes en het voortbestaan van slagerij Vande Walle zijn nauw verbonden met de mensen en organisaties rondom het bedrijf. De werking is ingebed in een fijnmazig netwerk van actoren, waarin boeren, klanten, collega-slagere, controlerende instanties en lokale horecazaken elk hun rol spelen. Dit netwerk is gebaseerd op vertrouwen, nabijheid en een gedeeld streven naar kwaliteit. Binnen deze context neemt het concept van de korte keten een centrale plaats in.

Een eerste en belangrijkste groep in dit netwerk zijn de lokale boeren. Slagerij Vande Walle werkt met vaste partners voor de aanvoer van runderen en varkens, terwijl de schapen uit eigen kweek afkomstig zijn. Deze nauwe samenwerking garandeert niet alleen de kwaliteit en traceerbaarheid van het vlees, maar versterkt ook het lokale landbouwweefsel. Zo ontstaat er een wederzijdse afhankelijkheid waarbij de slager zeker is van zijn aanvoer, en de boer verzekerd is van een eerlijke afzetmarkt. De relatie met klanten speelt zich voornamelijk af binnen het kader van de korte keten. Slachten, verwerken en verkopen vinden plaats op één locatie, zonder tussenkomst van groothandel of industriële verwerking. Deze directe lijn tussen producent en consument zorgt voor transparantie en vertrouwen. Klanten weten waar hun vlees vandaan komt en kunnen letterlijk zien wie het verwerkt. Tijdens crisismomenten, zoals de dioxinecrisis of de coronapandemie, bleek dit model bijzonder weerbaar. Terwijl consumenten het vertrouwen in de grote ketens verloren, vonden velen opnieuw hun weg naar lokale producenten zoals Vande Walle.

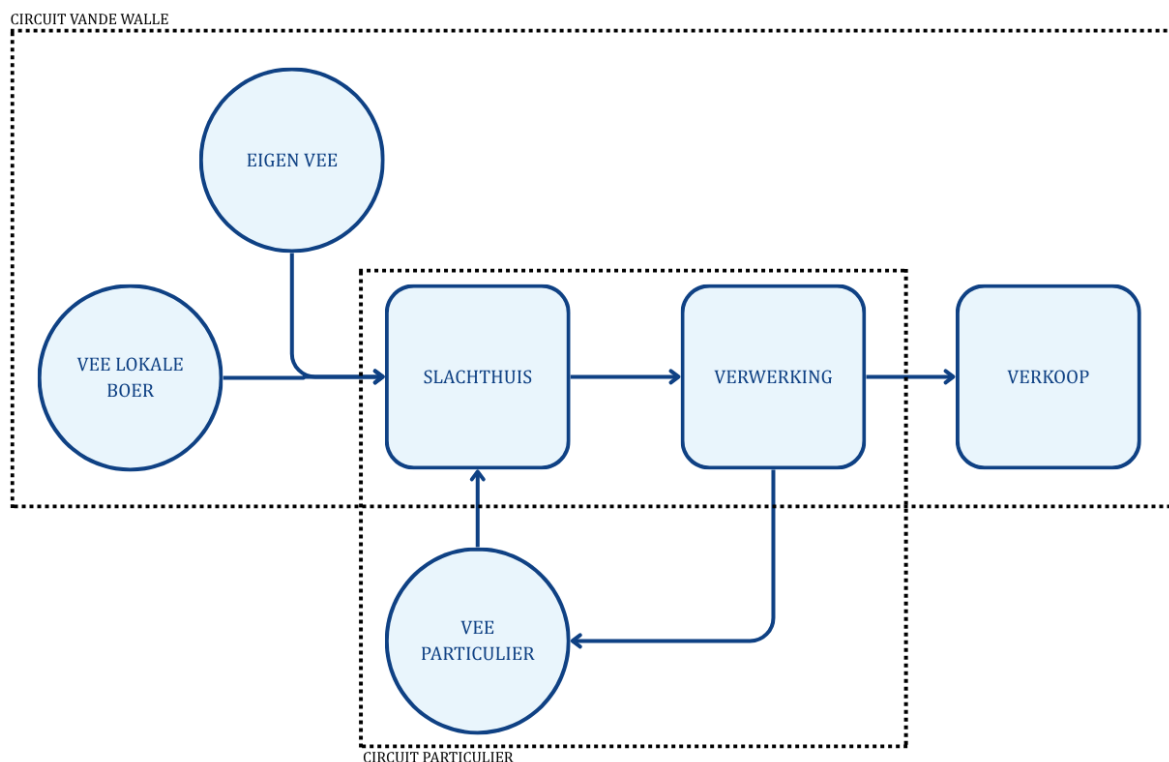

Fig. 27: Schematische weergave van het vleesverwerkingscircuit van Vande Walle en het particuliere circuit (bron: eigen auteur).

De structuur van het Circuit Vande Walle toont hoe zowel lokale boeren als particulieren gebruik kunnen maken van gedeelde infrastructuur voor slacht, verwerking en verkoop van vlees (fig. 27). Binnen het hoofdtraject leveren boeren hun eigen vee of dieren van lokale collega's aan bij het slachthuis. Daar worden de dieren geslacht, waarna het vlees professioneel wordt verwerkt en via diverse kanalen verkocht. Zo ontstaat een gesloten, korte keten waarbij productie, verwerking en distributie lokaal verankerd blijven.

Parallel aan dit traject bestaat er ook een particulier circuit. Hierin kunnen particulieren hun eigen dieren laten slachten en verwerken via dezelfde infrastructuur. Omdat het slachthuis voldoet aan alle wettelijke normen, mogen ook particulieren het verwerkte vlees legaal verkopen, bijvoorbeeld in de vorm van vleespakketten.

Door beide circuits te laten samenkomen in één slachthuis en verwerkingsruimte, wordt schaalvoordeel gecreëerd en de drempel voor lokale en kleinschalige vleesproductie verlaagd. Deze opzet versterkt niet alleen de korte keten, maar ondersteunt ook de economische veerkracht van het platteland en maakt lokale voedselsoevereiniteit concreet en haalbaar.

(Fig. 28: Velden met Flandrienvarkens in Maarkedal (bron: eigen auteur)).

Naast de eigen productie stelt het slachthuis zich ook open voor derden. Boeren en particulieren uit de regio kunnen er hun dieren laten slachten (fig. 28). Deze vorm van loonwerk is essentieel voor het economische draagvlak van het slachthuis en maakt het tot een zeldzame en waardevolle infrastructuur in de regio. Bovendien biedt het andere kleinschalige producenten de kans om hun dieren lokaal te laten verwerken, wat de lokale voedselketen verder versterkt.

De relatie met controlerende instanties, zoals het voedselagentschap, is daarentegen minder harmonieus. Slagerij Vande Walle ziet zich geconfronteerd met een regelgeving die niet altijd is afgestemd op de schaal waarop het bedrijf werkt. Inspecties, audits en technische vereisten worden op dezelfde manier toegepast als bij industriële slachthuizen, wat leidt tot een gevoel van oneerlijkheid. Kleine afwijkingen, zoals een sterilisator die net onder de vereiste temperatuur werkt, kunnen aanleiding geven tot zware maatregelen. Deze disproportionele controle zorgt voor spanningen en maakt het voor kleinschalige spelers steeds moeilijker om te blijven bestaan.

Het netwerk rond slagerij Vande Walle toont hoe lokaal ondernemerschap sterk afhankelijk is van relaties met producenten, klanten en partners. Zo bewijst het bedrijf dat het gegeven van korte keten niet louter een logistiek of economisch concept is maar dat lokale infrastructuur cruciaal is om dit te ondersteunen.

3.3.4. Slachthuisinfrastructuur als sociaal gegeven

Doorheen haar geschiedenis is Vande Walle steeds meer geweest dan een economische onderneming. De infrastructuur maakte integraal deel uit van zowel een sociaal als fysiek weefsel in Berchem. Deze betekenisvolle rol binnen het dorpsweefsel kreeg ze door haar historische inbedding en multifunctionele infrastructuur. In dit hoofdstuk wordt nagegaan hoe deze 'sociale' infrastructuur kan bekeken worden binnen een verwevenheid met landbouw en gemeenschap.

Van oudsher waren slagerijen niet enkel commerciële entiteiten. Zoals in veel dorpsslagerijen in de 19de en 20ste eeuw, fungeerde de winkelruimte lange tijd ook als ontmoetingsplek, informeel, maar sociaal belangrijk. De slagerij had zelfs een eigen café-restaurant, een gebruik dat typerend was voor het toenmalige platteland en dat men ook elders terugvindt. (fig. 29), (fig. 30). Deze multifunctionaliteit, waarbij woonruimte, winkel en slachthuis zich binnen één gebouw bevonden, was kenmerkend voor veel plattelandsinfrastructuur. De slagerij was daarmee niet alleen een plek van productie en consumptie, maar ook van sociaal contact en gemeenschapsvorming.

Fig. 29: Beenhouwerij-herberg met gevelbord met "boucherie – estaminet" (bron: © Stadsarchief Ronse).

De fysieke nabijheid van landbouwgronden en stallen onderstreept de verwevenheid van de slagerij met de landbouwpraktijken in het dorp. Schapen worden vandaag nog gehouden op gronden in de directe omgeving. Vroeger liepen de koeien van de familie achter de kerkweide (Lauwereyns, 2021). Deze nauwe koppeling tussen dorpskern, landbouwactiviteit en verwerking wijst op een historisch model waarin productie en consumptie lokaal georganiseerd waren. Slachterijen behoefden geen grote industriële ruimte: een binnenplein, enkele stallen en basisvoorzieningen volstonden. Die beperkte schaal maakte het mogelijk om slachten als activiteit letterlijk te integreren in het dorpsweefsel.

Fig. 30: Berchem Stationsstraat met slagerij Vande Walle met vermelding van boucher-restaurant (bron: Erfdeel Kluisbergen).

Wat Slagerij Vande Walle vandaag bijzonder maakt, is dat het bedrijf deze lokale verweving in stand weet te houden, ondanks de veranderende ruimtelijke en economische context. Terwijl veel vergelijkbare infrastructuren verdwenen of opgeslorpt werden door grotere ketens of regelgeving, blijft Vande Walle opereren volgens een oud model dat in zijn eenvoud juist sterk blijkt te zijn. Klanten uit de omgeving zien het niet enkel als een winkel, maar als een herkenningspunt in het dorp. Die vertrouwdheid draagt bij aan de stabiliteit van de onderneming en geeft het bedrijf een culturele meerwaarde.

Tot slot moet ook de relatie tot bredere initiatieven zoals het Regionaal Landschapspark vermeld worden. Ruben Vande Walle werd meermaals betrokken als voorbeeldbedrijf

binnen streekidentiteit en korte keten. Toch uitte hij zich in het interview sceptisch over de impact van dergelijke initiatieven, die volgens hem vaak te veel middelen verspillen aan overlegstructuren zonder concrete ondersteuning te bieden aan bedrijven op het terrein. In plaats van overkoepelende structuren ziet hij meer in rechtstreekse steun aan lokale producenten die effectief verankerd zijn in hun omgeving.

3.3.5. Weerbaarheid, toekomstvisie en het spanningsveld tussen traditie en modernisering

De geschiedenis van Slagerij Vande Walle laat zich lezen als een verhaal van veerkracht en standvastigheid in een sector die voortdurend onder druk staat. Met een geschiedenis van meer dan 250 jaar, een eigen slachthuis en een diepe verankering in de lokale gemeenschap vormt het bedrijf een uitzonderlijke case in Vlaanderen. Het is meer dan een onderneming: het is een levende infrastructuurgeschiedenis. Doorheen de tijd bleef de slagerij trouw aan haar DNA, terwijl er tegelijk werd geïnvesteerd in modernisering. Zo kon de slachtinfrastructuur uitgroeien tot een gedeelde voorziening die relevant bleef voor de bredere gemeenschap. In een tijd waarin landbouw en voedselproductie steeds verder ontkoppeld raken van hun omgeving, biedt Vande Walle een inspirerend voorbeeld van hoe lokale infrastructuur economisch én sociaal betekenisvol kan blijven.

Het voortbestaan van de slagerij is echter geen evidentie, maar het resultaat van bewuste keuzes in een context van toenemende druk op kleinschalige voedselproductie. Terwijl veel collega-slagery hun slachtactiviteiten moesten stopzetten wegens hoge investeringskosten of het ontbreken van opvolging, koos de familie Vande Walle ervoor om het eigen slachthuis tussen 1995 en 2000 te moderniseren tot een EEG-conforme inrichting. Deze beslissing bood economisch draagvlak, maakte het mogelijk om ook voor derden te slachten, en betekende een blijvend engagement voor lokale, ambachtelijke verwerking. Toch blijft dit model onder druk staan: de regelgeving is weinig afgestemd op de schaal van kleinere spelers, de economische waarde van nevenproducten daalt en beleidsmatige erkenning voor de maatschappelijke meerwaarde van dergelijke bedrijven ontbreekt vaak.

Daarmee roept de case een bredere vraag op: is Vande Walle representatief voor de regio of eerder een uitzonderlijk overblijfsel? Het feit dat dit bedrijf nog steeds bestaat, kan niet zomaar gezien worden als bewijs voor een breed gedragen praktijk. Juist deze zeldzaamheid maakt de case analytisch interessant. Ze toont hoe kleinschalige infrastructuur kan blijven functioneren wanneer de juiste voorwaarden aanwezig zijn – familiale opvolging, investeringsbereidheid, sterke lokale netwerken – maar onderstreept

tegelijk hoe uitzonderlijk deze combinatie is. Zulke randvoorwaarden kunnen worden begrepen als noodzakelijke *enabling conditions*: voorwaarden die het functioneren van alternatieve infrastructuurmodellen mogelijk maken, maar die niet vanzelfsprekend of universeel aanwezig zijn.

Tegelijk werd in het interview met Ruben duidelijk dat hij het onrechtvaardig zou vinden indien de overheid vandaag zou investeren in nieuwe kleinschalige slachthuizen. Zijn redenering is dat Vande Walle bewijst dat het ook zonder subsidies kan. Dat standpunt verdient aandacht, maar illustreert tegelijk een spanningsveld: wat voor één familiebedrijf mogelijk blijkt dankzij uitzonderlijke randvoorwaarden, is niet automatisch reproduceerbaar voor anderen. Beleidsmatig werpt dit een fundamenteel dilemma op. Moet men streven naar “meer Vande Walles” als structureel model, of erkennen dat dergelijke bedrijven vooral uitzonderingen zijn die hun bestaansrecht danken aan unieke historische en familiale omstandigheden?

Een toekomstgericht beleid hoeft kleinschaligheid niet als norm op te leggen, maar wel ruimte te scheppen voor een functionele diversiteit aan infrastructuren die is afgestemd op de context. Dat betekent dat beleid niet enkel mag rekenen op toevallige continuïteit of individuele veerkracht, maar actief moet investeren in bredere *enabling conditions*: institutionele steun, aangepaste regelgeving en structurele toegang tot infrastructuur, ook voor bedrijven zonder familiale opvolging of uitzonderlijke netwerken.

De case van Slagerij Vande Walle illustreert dus tegelijk de kracht en de kwetsbaarheid van kleinschalige infrastructuur. Zolang dit type voorzieningen uitzonderingen blijven, is de veerkracht van de regio afhankelijk van enkele unieke bedrijven. De beleidsopgave bestaat erin die afhankelijkheid te doorbreken en de voorwaarden te scheppen waaronder alternatieve infrastructuurmodellen niet langer toevallige relictten zijn, maar structurele bouwstenen van een toekomstgericht landbouwsysteem.

3.4. Slachthuis Matanza

In de Vlaamse Ardennen, net buiten Ronse, runt Steven Vander Stichelen het slachthuis Matanza. Op papier een private onderneming, in de praktijk een knooppunt waar kleinschalige landbouwers, lokale slagers en groothandelaars toegang krijgen tot slacht, uitsnijdingen en verpakking onder één dak. In een landschap waar de infrastructuur of industrieel schaalt of verdwijnt, houdt Matanza bewust de deur open voor kleine volumes en maatwerk.

Die keuze is niet louter economisch. Een slachthuis beweegt altijd tegelijk in meerdere registers: wettelijk en ethisch, logistiek en ruimtelijk, cultureel en economisch. In Ronse komen die spanningen samen, van dierenwelzijn en religieuze praktijken tot de vraag hoe lokaal geproduceerd vlees überhaupt nog verwerkt kan worden zonder in industriële ketens te belanden.

Precies daar neemt Matanza een brugfunctie op. Het bedrijf is groot genoeg voor professionele standaarden en klein genoeg om nabij te blijven. Een boer met één rund, een slager met eigen specificaties of een groothandelaar, ze vinden hier toegang tot infrastructuur die elders is opgedoekt of enkel op schaal rendeert. Dat maakt Matanza niet uitzonderlijk omwille van technologie, maar omwille van toegankelijkheid en verankering in het regionale netwerk.

3.4.1. Van publiek naar privaat: de institutionele transformatie van het stedelijk slachthuis van Ronse

Het verhaal van het slachthuis Matanza in Ronse illustreert hoe de Vlaamse slachtinfrastructuur in de loop van de twintigste eeuw transformeerde: van een publieke voorziening met een expliciete maatschappelijke functie naar een private onderneming die onderhevig is aan marktlogica. Die verschuiving is geen lokaal fenomeen, maar sluit aan bij een bredere beleidsmatige trend die sinds de jaren 1970 en 1980 overal in Vlaanderen zichtbaar werd. De case van Ronse maakt het mogelijk om deze institutionele omwenteling concreet te begrijpen en de gevolgen ervan te plaatsen binnen een bredere discussie over voedselvoorziening, landbouwbeleid en publieke waarde.

Vanaf de jaren 1960 verschoof de slacht van publieke stedelijke voorzieningen naar private, grootschalige installaties op het platteland. Innovaties zoals *boxed beef* en het opzoeken van efficiëntie binnen schaalvergroting, maakten dit mogelijk en leidden, vooral vanaf de jaren 1970, tot de sluiting van vele kleine slachthuizen. Zo werd slachten niet langer een publieke praktijk, maar een industriële activiteit die uit de lokale gemeenschap

verdween (Fitzgerald, 2010). De wortels van het stedelijk slachthuis van Ronse liggen in de negentiende eeuw. In deze periode investeerden Vlaamse steden massaal in publieke infrastructuur zoals begraafplaatsen, straatverlichting en waterleidingen (Bogaert et al., 1998). Ook slachthuizen werden opgevat als een essentiële stedelijke voorziening. In het Rijksarchief wordt vermeld dat al in 1826 een vleeshal bestond voor de keuring van vlees, en dat er vroegtijdig verordeningen bestonden rond het slachten van dieren (Gadeyne, 1988). Toch was het pas in de tweede helft van de negentiende eeuw dat Ronse, zoals veel steden, zijn stedelijk slachthuis formeel uitbouwde. Slachthuizen waren toen geen puur economische voorzieningen, maar deel van een bredere moderniseringsgolf. Ze moesten volksgezondheid en hygiëne garanderen en de stedelijke voedselvoorziening transparanter maken (Lee, 2008). Het slachthuis vormde letterlijk een publieke infrastructuur waar vleesstromen gecontroleerd en gereguleerd werden, ingebed in de stedelijke context.

Fig. 31: Slachthuis Matanza, vandaag gelegen tussen de velden aan de rand van de stad Ronse (bron: eigen auteur).

Waar in het begin van de 19de eeuw een tendens aanwezig was waarbij slachtparkatijken van privaat naar publiek werden georganiseerd, doet zich vanaf de 2de helft van de 20ste eeuw het tegenovergestelde voor (Fitzgerald, 2010). Net zoals elders in Vlaanderen werd het stedelijk slachthuis in Ronse in de jaren 1960–1970 verplaatst van het stadscentrum naar de rand (fig. 31). Deze verplaatsing werd gemotiveerd door de opkomst van gemotoriseerd transport en de wens om geur- en lawaaioverlast in dichtbebouwde wijken te vermijden. Nieuwe transportmiddelen zoals koelwagens maakten de nabijheid van infrastructuur verwaarloosbaar (Decoster, 1987). De nieuwe agrarische randlocatie bood meer ruimte en aansluiting bij landbouwactiviteiten.

Het echte keerpunt kwam echter in 1987, toen het slachthuis door de stad werd overgedragen aan de familie Vander Stichelen. Zij waren al actief in de vleesverwerking en combineerden een beenhouwerij met een groothandel. Met die overname kwam een radicale breuk: de stedelijke dienst, gefinancierd en gestuurd vanuit publieke logica, werd voortaan een private onderneming. Rendabiliteit en ondernemerschap werden de nieuwe organisatieprincipes.

Deze privatisering was geen geïsoleerd feit. Ook in andere steden namen besturen afstand van hun slachthuizen. De reden was telkens dezelfde: oplopende onderhoudskosten, strengere regelgeving rond hygiëne en dierenwelzijn, en gebrek aan middelen om te investeren. In Sint-Truiden werd nog in 1970 een stedelijk slachthuis gebouwd, maar enkele jaren later begon ook daar de privatiseringsgolf (Vilt, 2018). Het stedelijk slachthuis van Gent, ooit strategisch gelegen, sloot de deuren na structurele verliezen en problemen met afvalwaterlozing in het Visserijkanaal (Devriese, 2015). Zoals Danneels (2016) aantoont, kan de Gentse case echter niet louter als een technisch of financieel falen worden begrepen. Het stedelijk slachthuis was historisch een ingreep die diep ingreep in het stedelijk metabolisme: het reguleerde vleesstromen, bepaalde de inrichting van de stad en belichaamde de rol van de gemeente als actieve speler in het voedselsysteem. Vanuit een *Urban Political Ecology*-perspectief wordt duidelijk dat de sluiting niet enkel het verdwijnen van een gebouw betekende, maar ook het wegvallen van een collectieve infrastructuur die sociale en ecologische rechtvaardigheidsvragen raakte.

Gevolg voor kleinschalige landbouw

De institutionele omslag had verregaande gevolgen. Waar publieke slachthuizen vroeger laagdrempelige toegang boden aan boeren en slaggers, werden ze na privatisering onderworpen aan commerciële criteria. Kleine landbouwers botsen sindsdien op concrete drempels: minimale aantallen dieren per slachtbeurt, strikte tijdsloten die niet in hun bedrijfsvoering passen, en bijkomende administratieve lasten. Dit maakt deelname aan industriële slachthuizen economisch en logistiek moeilijk haalbaar.

Grootschalige slachthuizen zoals Vion Adriaens in Zottegem zijn het product van deze evolutie. Ze richten zich op één type dier, verwerken volumes voor export en vereisen een schaalniveau dat niet haalbaar is voor grondgebonden landbouwbedrijven. Het resultaat is een industrieel model dat nauwelijks aansluit bij lokale, duurzame en transparante voedselsystemen. Boeren die slechts enkele dieren houden, worden zo de facto uitgesloten, tenzij ze zelf in dure verwerkingsfaciliteiten investeren.

In dit landschap neemt Matanza een bijzondere plaats in. Hoewel het sinds 1987 volledig privaat wordt uitgebaat, houdt het nog steeds de deur open voor kleine boeren, slaggers en zelfs particulieren. ‘Gebruik maken van de infrastructuur’ betekent hier concreet dat zij hun dieren kunnen laten slachten en verwerken, zonder de drempels van minimale volumes of rigide contracten. Daarmee vervult Matanza een maatschappelijke rol die elders grotendeels verdwenen is.

3.4.2. Tussen kleinschaligheid en industrieel

Het slachthuis Matanza in Ronse neemt een bijzondere plaats in binnen het Vlaamse voedsellandschap. Waar veel stedelijke en kleinschalige slachthuizen de voorbije decennia verdwenen zijn onder druk van schaalvergroting, weet Matanza zich te handhaven op de dunne grens tussen lokale verankering en industriële logica. Daarmee belichaamt het de spanning tussen landbouwpraktijken die nog lokaal verankerd zijn en een markt die steeds sterker inzet op grootschalige en exportgerichte verwerking.

Het bedrijf onderscheidt zich door een infrastructuur die tegelijk modern en laagdrempelig is. Matanza beschikt over een slachtruimte, uitsnijderij en verpakkingsafdeling, waardoor het een breed dienstenpakket kan aanbieden. Kleinschalige boeren kunnen er met één of enkele dieren terecht, ambachtelijke slaggers laten er vlees versnijden volgens hun eigen wensen, en korte keten-initiatieven vinden er een partner die het hele traject, van slacht tot verpakking, kan verzorgen. Anders dan de industriële megabedrijven, die werken met lange transportketens en uniforme volumes, hanteert Matanza een model dat flexibiliteit en nabijheid centraal stelt. Het fungeert zo als schakel tussen boer, slager en consument en draagt bij aan de diversiteit en veerkracht van het regionale voedselsysteem (fig. 32).

Die hybride positionering is volgens zaakvoerder Steven Vander Stichelen geen toeval. Waar veel slachthuizen de trein van schaalvergroting namen of gestopt zijn, koos Matanza er bewust voor om zich te handhaven in een tussenschaal: groot genoeg om professionele standaarden te halen, maar klein genoeg om regionaal ingebed te blijven. Daarbij speelt de gediversifieerde werking – slacht, uitsnijding en verpakking, voor zowel boeren als groothandelaars – een cruciale rol. Precies die verbreding fungeert als een *enabling condition* die het bedrijf economisch overeind houdt, terwijl elders vergelijkbare infrastructuren verdwenen.

Toch blijft dit model uitzonderlijk. Niet elk slachthuis beschikt over de mix van ondernemerschap, familiale opvolging, een trouw regionaal klantenbestand en de bereidheid om bewust buiten de schaalvergrotingslogica te opereren. Dat maakt Matanza waardevol, maar tegelijk moeilijk reproduceerbaar. Beleidsmatig roept dit de vraag op of Matanza moet worden gezien als een pad dat breder navolging kan krijgen, of eerder als een zeldzame uitzondering die vooral door specifieke keuzes en omstandigheden standhoudt.

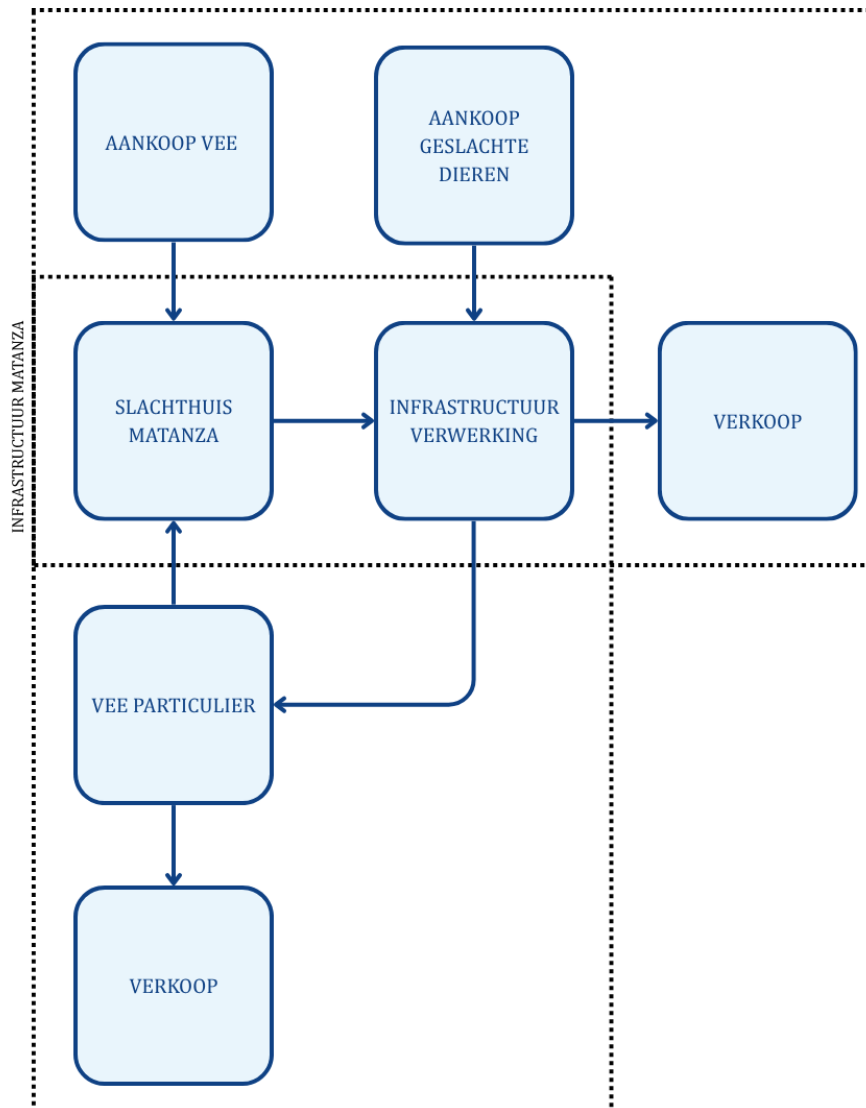

Fig. 32: Schematische voorstelling van de vleesketen binnen de Matanza-infrastructuur (bron: eigen auteur).

Ondertussen merkt Vander Stichelen dat de vraag naar hun diensten sterk is veranderd. Waar vroeger bijna elke boer uit de streek enkele dieren liet slachten, blijft vandaag nog slechts een beperkt aantal grondgebonden bedrijven over. Veel kleinere landbouwers zijn gestopt of opgegaan in grotere structuren. Tegelijk groeit een andere vraag vanuit korte keten-initiatieven en ambachtelijke slagers die bewust kiezen voor lokaal vlees. Maar die

nieuwe vraag compenseert niet volledig het structurele verlies van traditionele boerenklanten. Hierdoor bevindt Matanza zich in een dubbelzinnige positie: enerzijds is het een cruciale partner in systemen die inzetten op nabijheid en duurzaamheid, anderzijds is het tegelijk getuige van de langzame erosie van precies die landbouwpraktijken waarop het zijn werking bouwt.

Daarnaast speelt regelgeving een belangrijke rol. Kleine of semi-gedeelde slachtinfrastructuren worden onderworpen aan dezelfde normen als industriële bedrijven, ondanks de heel andere schaal en werking. Dit leidt tot hoge kosten, zware administratieve verplichtingen en een kwetsbaar economisch model dat afhankelijk blijft van een globale markt. Zonder aangepaste regelgeving of beleidsmatige erkenning dreigt het hybride karakter van Matanza onder druk te komen, wat uiteindelijk kan leiden tot verdere opschaling of zelfs verdwijnen van dit soort voorzieningen.

3.4.3. Herpositioneren van conventionele slachthuizen binnen het voedselbeleid

De case van Matanza in Ronse maakt duidelijk dat slachthuizen meer zijn dan technische schakels in een keten. Ze bepalen in sterke mate of korte ketens en lokale voedselstrategieën praktisch mogelijk blijven. Als private onderneming neemt Matanza vandaag ook functies op die vroeger tot het publieke domein behoorden. Kleinschalige boeren, slaggers en korte-keteninitiatieven vinden er toegang tot infrastructuur die elders verdwenen is. Daarmee levert het bedrijf een publieke waarde, al is die niet gegarandeerd: ze hangt af van ondernemersbeslissingen en economische haalbaarheid.

Dit brengt een belangrijk spanningsveld naar boven. Vanuit ondernemersperspectief klinkt soms de kritiek dat publieke steun voor nieuwe kleinschalige slachthuizen oneerlijk zou zijn, omdat Matanza bewijst dat je ook zonder subsidies kan overleven. Maar die redenering houdt maar gedeeltelijk stand. Het succes van Matanza rust op heel specifieke voorwaarden: familiale opvolging, een trouw regionaal netwerk, de bewuste keuze om niet in schaalvergroting mee te stappen, en een brede dienstverlening (slacht, uitsnijding en verpakking). Dat zijn *enabling conditions* die niet overal aanwezig zijn en dus moeilijk zomaar te kopiëren.

De kernvraag voor beleid is in welke mate zulke tussenschaalse voorzieningen breder ondersteund moeten worden. Enerzijds zijn ze onmisbaar voor korte ketens en regionale verankering. Anderzijds beweegt de landbouwsector zelf richting schaalvergroting, waardoor de vraag naar dit type infrastructuur niet overal aanwezig zal zijn. Het beleid staat dus voor de uitdaging om na te denken over hoe infrastructuurmodellen afgestemd

kunnen worden op uiteenlopende landbouwpraktijken, in plaats van één uniforme richting op te duwen.

Een toekomstgericht beleid hoeft die spanning niet te beslechten door één model naar voren te schuiven. Belangrijker is het erkennen dat voedselsystemen juist baat hebben bij diversiteit. Grote industriële slachthuizen vervullen hun rol, maar er is ook nood aan tussenschaalse of hybride modellen zoals Matanza die nabijheid en flexibiliteit garanderen. Daarvoor is een beleidskader nodig dat rekening houdt met schaal en context, en dat niet langer alle spelers afmeet aan dezelfde industriële normen.

De eerste stap kan bestaan uit het ondersteunen van hybride slachthuizen met investeringssteun of aangepaste regelgeving. Als blijkt dat hun maatschappelijke meerwaarde cruciaal is, kan de overheid zelfs verder gaan en opnieuw zelf investeren in gedeelde of publieke infrastructuur. Alleen zo kan er gegarandeerd een toegankelijk, laagdrempelig en divers aanbod aan slachtcapaciteit blijven bestaan.

Onderzoek wijst er bovendien op dat in tijden van economische druk beleidsprioriteiten vaak verschuiven richting kostenefficiëntie. Industriële slachthuizen komen dan automatisch in een gunstige positie terecht, niet omdat ze duurzamer of maatschappelijk waardevoller zijn, maar omdat ze vlees kunnen produceren tegen de laagste prijs (Abend, 2022). Zonder expliciete erkenning en ondersteuning dreigen tussenschaalse voorzieningen zoals Matanza hierdoor op termijn gemarginaliseerd te raken.

De case van Matanza maakt duidelijk dat slachthuizen niet enkel technische voorzieningen zijn, maar ook structuren die mee bepalen hoe voedsel lokaal wordt georganiseerd, hoe dierenwelzijn wordt ingevuld en hoe producent en consument met elkaar verbonden blijven. Dit wijst erop dat slachtinfrastructuur een belangrijk element vormt binnen de bredere discussie over herterritorialisering. Wanneer beleid inzet op de toekomst van landbouw en voedselvoorziening, verdient het aandacht voor meer dan schaalvergroting alleen. Diversiteit in modellen, nabijheid van infrastructuur en gedeelde toegang zijn daarbij cruciale aandachtspunten.

3.5. Het niche-initiatief mobiele slachteenheid voor pluimvee

De verdieping en analyse van de mobiele slachteenheid (MSE) gebeurde op basis van een infomoment over de uitwerking van dit concept. Deze sessie werd begeleid door Koen De Clercq (slachter) en Paul Verbeke (ketenmanager bij BioForum). Het infomoment bood de kans om het initiatief inhoudelijk te bestuderen en rechtstreeks vragen te stellen aan betrokken experts.

3.5.1. De noodzaak aan alternatieven

De Belgische slachtsector bevindt zich in een structurele crisis. Het aantal toegankelijke slachthuizen daalt zienderogen, vooral voor boeren die slechts een beperkt aantal dieren per keer willen laten slachten (Rozendaal, 2024). Dit heeft grote gevolgen voor korte ketens, biologische productie en gemengde veehouderijsystemen. Kleine boeren worden letterlijk uitgesloten van infrastructuur die steeds meer gericht is op efficiëntie, standaardisatie en massavolumes. In veel gevallen moeten zij uitwijken naar grote, verafgelegen slachthuizen, wat niet alleen logistiek belastend is, maar ook ten koste gaat van dierenwelzijn.

Slachttransport wordt immers steeds vaker erkend als een belangrijke bron van stress bij dieren. Verplaatsing, wachttijden, geluiden, onbekende omgevingen en omgang met onbekende mensen verhogen de productie van stresshormonen zoals cortisol, met nefaste gevolgen voor zowel het welzijn als de vleeskwiteit (La Spina, 2015). Ironisch genoeg ondergraaft dit net de doelstelling van de huidige slachtwetgeving, die tot doel heeft om onnodig dierenleed te vermijden. In realiteit is het slachten op grote schaal vaak minder diervriendelijk dan de kleinschalige praktijken die het verdringt.

In dit spanningsveld ontstaan nieuwe alternatieven die het slachtproces dichterbij de boerderij willen organiseren. Eén van de meest besproken oplossingen is het gebruik van mobiele slachteenheden of mobiele slachtunits (MPPU's), die het mogelijk maken om dieren ter plaatse te slachten, in een voor hen vertrouwde omgeving. Het resultaat is een verlaging van stressniveaus, een hogere vleeskwiteit en een meer transparante relatie tussen producent en consument.

Toch blijkt uit praktijkervaringen dat deze alternatieven op aanzienlijke hindernissen botsen. Enerzijds is er het juridisch obstakel: de Belgische en Europese wetgeving is afgestemd op vaste infrastructuren en houdt onvoldoende rekening met kleinschalige en mobiele initiatieven. Anderzijds blijft de economische haalbaarheid onzeker. Veel

producenten zien de kostprijs van mobiele slacht eenheden als te hoog in verhouding tot hun schaal. Zo zou men bij runderen minimaal zes dieren per dag moeten slachten om uit de kosten te komen, een volume dat zelden haalbaar is voor biologische of extensieve boeren (Verbeke, z.d.).

Desondanks wijst deze discussie op een fundamentele verschuiving: slacht is niet langer een puur technische handeling, maar raakt aan diepere maatschappelijke thema's zoals duurzaamheid, ethiek, autonomie en voedselsoevereiniteit. De roep naar mobiele alternatieven is dan ook geen tijdelijke mode, maar een structurele reactie op de uitholling van de slachtinfrastructuur als publieke, toegankelijke voorziening.

3.5.2. De werking van het initiatief

Op een moment waarop het aantal slachthuizen steeds verder afneemt en het voor landbouwers moeilijk wordt om kleine aantallen kippen nog op een praktische manier geslacht te krijgen, biedt de mobiele slachteenheid (MSE) van De Donderij (Koen De Clercq) een haalbare en diervriendelijke oplossing. Deze eenheid komt tot bij de boer, waardoor dieren niet vervoerd hoeven te worden. Dat zorgt niet alleen voor veel minder stress bij de dieren, maar komt ook de vleeskwiteit ten goede.

De werking is eenvoudig. De MSE rijdt naar de boerderij en verricht daar ter plaatse de volledige slacht, volledig volgens de geldende wetgeving rond voedselveiligheid en dierenwelzijn. Voor de landbouwer betekent dit minimale inspanning: het enige dat nodig is, is een harde ondergrond om de slachteenheid op te plaatsen, en aansluiting op het elektriciteitsnet. Als er geen netstroom beschikbaar is, voorziet de MSE zelf in stroom via een generator.

Vooraf wordt elke nieuwe slachtlocatie bezocht door de verantwoordelijke van de slachteenheid. Tijdens dat bezoek wordt alles overlopen en wordt een duidelijke samenwerkingsovereenkomst opgesteld. De MSE wordt buiten het zicht van de openbare weg geplaatst en de omgeving moet afgesloten kunnen worden, zodat onbevoegden geen toegang hebben. Ook moet de landbouwer niet zorgen voor basisvoorzieningen zoals een kleedruimte, toilet, bureautje met internetaansluiting en een koeling voor het vlees.

De dieren worden vooraf gekeurd door een dierenarts (ante-mortemkeuring), waarna de slacht plaatsvindt in de mobiele eenheid. Na de slacht worden de karkassen opnieuw gecontroleerd (post-mortem) en vervolgens netjes overgedragen aan de landbouwer in eigen kratten, voorzien van hygiënische vleeszakken en het officiële EEG-stempel. De

karkassen moeten dan worden bewaard in een koelinstallatie van de landbouwer, bij maximum 4°C.

Water en afval worden volledig verzorgd door de MSE. Drinkbaar water wordt meegenomen vanuit de vestiging in Maarkedal en gebruikt tijdens het slachten. Het afvalwater en slachtafval worden door de slachter weer meegenomen, zodat de landbouwer zich hierover geen zorgen hoeft te maken. De mobiele slachteenheid is geschikt voor het slachten van maximaal 750 kippen per dag. De prijs per geslachte kip daalt naargelang het aantal stijgt, en er wordt een kleine verplaatsingskost gerekend per kilometer vanaf Maarkedal. Wie dat wenst, kan er ook voor kiezen om de karkassen niet zelf te verkopen, maar mee te geven voor verdere verwerking in hun hoeveslagerij – inclusief versnijding, verpakking en eventueel verkoop.

Hoewel de mobiele slachteenheid een praktische en diervriendelijke oplossing biedt voor kleinschalige pluimveehouders, schuift ze ook de verantwoordelijkheid voor een tijdelijke maar functioneel industriële activiteit door naar het erf van de landbouwer. De infrastructuureisen zijn beperkt, maar vragen wél om een verharde ondergrond, stroomvoorziening en basisvoorzieningen zoals sanitair, koeling en een afsluitbare locatie. Dit creëert een vorm van mobiele bedrijvigheid in het buitengebied die niet altijd binnen bestaande ruimtelijke of stedenbouwkundige kaders valt. Duidelijke afspraken en aandacht voor de inpassing in het landschap, de impact op de omgeving en lokale regelgeving blijven hierbij cruciaal.

3.5.3. Internationale perspectieven en de strategische rol van mobiele slachtinfrastructuur

Internationale voorbeelden tonen aan dat mobiele slachtinfrastructuur meer is dan een technologische innovatie – het is een strategisch instrument voor het ondersteunen van kleinschalige landbouw, biodiversiteit en consumentenvertrouwen.

Zo blijkt uit Scandinavisch en Italiaans onderzoek dat mobiele slachteenheden de fysiologische stress bij dieren significant verlagen, wat zich vertaalt in hogere vleeskwaliteit (Eriksen et al., 2013). Vooral bij runderen en varkens is de meerwaarde duidelijk. In Zweden is er bovendien sprake van een verhoogde betalingsbereidheid bij consumenten voor vlees afkomstig uit mobiele slacht (Carlsson et al., 2004), wat aantoont dat dierenwelzijn ook economische waarde kan creëren, althans binnen nichemarkten.

In Italië worden Mobile Poultry Processing Units (MPPU's) steeds vaker ingezet bij kleinschalige en extensieve pluimveebedrijven. Deze sector draagt bij aan het behoud van genetische diversiteit en werkt vaak met alternatieve afzetssystemen zoals boerenmarkten en voedselcoöperaties. MPPU's maken het mogelijk om binnen dit model legaal en hygiënisch te slachten zonder torenhoge investeringen. Wel is de rendabiliteit sterk contextafhankelijk: logistiek, regelgeving, afzetvolume en samenwerking tussen boeren zijn bepalende factoren (Cartoni Mancinelli et al., 2018).

De casus van mobiele slacht roept bovendien een bredere, bijna culturele reflectie op. In pre-industriële landbouwsamenlevingen was thuis slachten een ingeburgerde praktijk. Vandaag is dat juridisch nauwelijks mogelijk, maar de oproep om “het slachten terug naar het erf” te brengen leeft opnieuw, zij het in een gemoderniseerde, gereguleerde vorm. Mobiele slachteenheden brengen hiermee niet alleen een logistieke oplossing, maar ook een symbolische correctie op het industriële model: ze maken het slachten opnieuw zichtbaar, kleinschalig, en verbonden met plaats en persoon (Vervaecke et al., 2019).

Tegelijk is er nood aan politieke keuzes. Als we mobiele slacht beschouwen als een strategisch middel om korte ketens, ethische productie en voedselsoevereiniteit te versterken, dan moet de regelgeving daarop worden afgestemd. Vandaag blijft ze vaak gebaseerd op risicovermijding in grootschalige contexten, en houdt ze geen rekening met de andere risico's die verbonden zijn aan grootschaligheid: verlies aan controle, transparantie, welzijn en biodiversiteit.

Een toekomstgericht voedselbeleid kan dus niet enkel focussen op efficiëntie en standaardisatie, maar moet ook ruimte maken voor alternatieve, lokaal ingebedde infrastructuurmodellen. Mobiele slachteenheden maken deel uit van deze herconfiguratie. Ze zijn technisch haalbaar, sociaal wenselijk en ecologisch verdedigbaar, maar alleen rendabel als er ook institutionele steun en beleidsmatige erkenning tegenover staat.

3.5.4. Waarom mobiele slachtinfrastructuur een niche blijft

De opkomst van mobiele slachtinfrastructuur is een veelzeggend symptoom van bredere tendensen in het voedselsysteem: decentralisatie, herwaardering van dierenwelzijn en het zoeken naar meer controle binnen korte ketens. Tegelijk blijft het een nichepraktijk, ondanks de bewezen voordelen voor dier, boer én consument.

Dat heeft verschillende oorzaken. In de eerste plaats is het model economisch kwetsbaar: mobiele eenheden vragen investeringen in infrastructuur, transport, personeel en

hygiëne, terwijl de opbrengst vaak afhankelijk is van beperkte volumes en seizoensgebonden vraag. Dit maakt de schaal waarop ze rendabel kunnen opereren bijzonder klein – en dus enkel relevant voor specifieke contexten zoals biologische landbouw, agro-ecologische coöperaties of afgelegen regio's.

Daarnaast is het juridisch kader ongunstig. De huidige slachtwetgeving is ontworpen met industriële structuren als norm. Ze legt eisen op die moeilijk te vertalen zijn naar mobiele situaties, zoals vaste hygiënevoorzieningen, controlemechanismen en traceerbaarheidseisen. In plaats van deze innovaties te faciliteren, belemmert het beleid hun opkomst. Ook de aanwezigheid van keuringsartsen en het beheer van afvalwater en slachtafval zijn geregeld volgens regels die uitsluitend op vaste inrichtingen zijn afgestemd (Vandenbosch, 2023). Tot voor kort bestond er in Vlaanderen zelfs geen vergunningsmogelijkheid voor mobiele slachthuizen, waardoor pioniersprojecten jarenlang in een juridische grijze zone opereerden (Vilt, 2023). Ook cultureel en maatschappelijk is er nog een kloof te overbruggen. Ondanks toenemende bezorgdheid om dierenwelzijn, blijft slachten voor veel consumenten een taboeonderwerp. Mobiele slacht, door haar zichtbaarheid en nabijheid, maakt het proces minder abstract en confronteert consumenten directer met de realiteit dat vleesproductie het doden van dieren impliceert. Voor sommige bewuste consumenten verhoogt die transparantie het vertrouwen in de voedselketen, terwijl het voor een breder publiek juist ongemakkelijk blijft omdat het de afstand tot de industriële, “onzichtbare” vleesketen doorbreekt.

Toch schuilt juist in dat nichekarakter ook de waarde: mobiele slachtinfrastructuur herinnert ons eraan dat alternatieven mogelijk zijn, dat kleinschalige voedselproductie niet noodzakelijk ondergeschikt hoeft te zijn aan massalogica, en dat technologie ook kan worden ingezet in functie van verbinding en transparantie. Als we streven naar een voedselsysteem dat sociaal rechtvaardig, ecologisch houdbaar en lokaal verankerd is, verdient deze niche dan ook erkenning als strategisch experimenteerterrein, eerder dan als marginale randpraktijk.

DEEL III

Fig. 33: het slachten van het varken (bron: Foto ©Boerenbond, 1950 – 1959. KADOC – KU Leuven, Beeldarchief Boerenbond)

4. DEEL III: BESLUIT

4.1. Synthese: infrastructuur als lens op landbouwtransformatie

De centrale onderzoeksvraag van deze masterproef luidde: Hoe hebben gedeelde landbouwinfrastructuren, in het bijzonder slachthuizen, bijgedragen aan de territoriale verankering van landbouw? Welke institutionele en economische transformaties hebben geleid tot de ontkoppeling van landbouw en haar territoriale basis? En onder welke voorwaarden kan herterritorialisering plaatsvinden als duurzame strategie voor toekomstgericht landbouwgebruik?

De vijf cases werden onderzocht vanuit het idee dat infrastructuur meer is dan een technische component. Ze functioneert als strategisch ankerpunt in de ruimtelijke, sociale en institutionele organisatie van landbouw. De hypothese stelde dat lokale, gedeelde infrastructuren historisch bijdroegen aan de integratie van landbouw in haar territoriale context en dat hun verdwijning gepaard ging met schaalvergroting, institutionele centralisatie en verminderde autonomie voor landbouwers.

De onderzochte cases ondersteunen deze hypothese op verschillende niveaus. Historische en familiale infrastructuren tonen hoe nabijheid, multifunctionaliteit en lokale inbedding ooit vanzelfsprekende componenten waren van slachtverwerking. Deze infrastructuren functioneerden niet enkel als technische installaties, maar als publieke voorzieningen die verweven waren met de dorpsgemeenschap. Het slachten gebeurde lokaal, de keten tussen producent en consument was kort, en de maatschappelijke zichtbaarheid van voedselproductie was groot.

De analyse van hedendaagse praktijken toont daarentegen een duidelijke verschuiving. Onder invloed van economische schaalvergroting, verstrengde regelgeving en ruimtelijke verdringing, verdwenen veel kleinschalige slachthuizen of moesten zich aanpassen aan industriële normen. Dit resulteerde in een toegenomen afstand tussen productie, verwerking en consumptie, wat niet alleen gevolgen had voor de efficiëntie van het landbouwsysteem, maar ook voor de ecologische impact en economische positie van lokale boeren.

Tegelijk laten de cases ook alternatieve paden zien. Initiatieven zoals de coöperatie WAPICOWP en het project rond een mobiele slachteenheid tonen hoe gedeeld gebruik, flexibiliteit en samenwerking opnieuw kunnen zorgen voor verankering. Deze modellen herstellen op eigentijdse wijze enkele basisprincipes van de historische infrastructuren:

collectieve toegang, lokale nabijheid, en een grotere zeggenschap voor producenten. Ze onderstrepen dat herterritorialisering niet noodzakelijk een terugkeer naar het verleden betekent, maar een kritische herinterpretatie van infrastructuur in functie van hedendaagse uitdagingen zoals voedselsoevereiniteit, korte ketens en ecologische duurzaamheid.

De cases maken ook duidelijk dat infrastructuur meer is dan alleen iets fysiek. Ze vertegenwoordigen sociale relaties, machtsstructuren, regelgeving en culturele betekenissen. Wie toegang krijgt tot infrastructuur, bepaalt immers mee wie mag produceren, hoe voedsel circuleert, en onder welke voorwaarden landbouw mogelijk blijft. In die zin vormen slachthuizen, vaak over het hoofd gezien in landbouwbeleid, een treffende illustratie van de bredere transformatie die de Vlaamse landbouw heeft doorgemaakt: van lokaal verankerd, gemengd en sociaal gedeeld, naar gespecialiseerd, industrieel en extern georganiseerd.

De geanalyseerde cases bevestigen dat slachthuisinfrastructuur een veelzeggende lens vormt op landbouwtransformatie. Ze brengen in beeld hoe landbouwpraktijken verbonden (waren) met infrastructuur, hoe deze infrastructuur bijdroeg aan territoriale stabiliteit, en hoe de ontkoppeling ervan nieuwe uitdagingen heeft gecreëerd. Tegelijk wijzen ze op het potentieel van gedeelde, schaalgevoelige en contextgebonden infrastructuur als aanzet voor herverankering. Daarmee levert dit onderzoek niet enkel een antwoord op de onderzoeksvraag, maar draagt het ook bij aan het denken over duurzame en sociaal rechtvaardige toekomstmodellen voor landbouw in Vlaanderen.

4.2. Typologie van slachthuisinfrastructuur

Binnen het veldwerk zijn uiteenlopende vormen van slachtinfrastructuur geïdentificeerd, die elk op hun manier een antwoord bieden op de uitdagingen van regelgeving, schaalvergroting en economische haalbaarheid. Deze verscheidenheid laat zich groeperen in een analytische typologie van vier hoofdtypes. Door deze types naast elkaar te plaatsen, worden structurele spanningen en mogelijkheden zichtbaar die niet enkel relevant zijn voor slachtpraktijken, maar ook bredere implicaties hebben voor de omgang met rurale infrastructuur en lokale voedselketens.

Type 1 – Geïntegreerd ambachtelijke infrastructuur

Dit type kenmerkt zich door een fysieke verwevenheid van slachthuis, winkel en in sommige gevallen veeteelt. Slagerij Vande Walle en Erik De Vogelaere zijn hier

representatief. In het geval van Vande Walle gebeurt de slacht in kleinschalig lokaal slachthuis terwijl bij De Vogelaere de activiteit informeel is ingebed in een thuissituatie, zonder erkenning. Binnen dit type staat ambachtelijkheid, familiale continuïteit en lokale verankering centraal. Het spanningsveld zit hier vooral in de druk van regulering: terwijl deze infrastructuren op sociaal en historisch vlak waardevol zijn, worden ze structureel bedreigd door een wetgevend kader dat weinig ruimte laat voor kleinschalige uitzonderingen.

Type 2 – Private slachthuizen met gedeeld gebruik

Hieronder vallen erkende private slachthuizen die naast hun eigen verwerking ook functioneren als loonwerkplek voor derden. Matanza is hiervan een duidelijk voorbeeld: hoewel het geen coöperatief model is, stelt het zijn infrastructuur beschikbaar aan een netwerk van producenten. Het economische model is privaat en bedrijfsmatig, maar vervult een gedeelde regionale functie. Dit type toont hoe gedeeld gebruik ook zonder gedeeld eigenaarschap mogelijk is, mits aan hoge normatieve standaarden wordt voldaan. De rol van deze infrastructuren als knooppunt in lokale ketens wordt echter vaak onvoldoende erkend in beleidsinstrumenten.

Type 3 – Mobiele of flexibele slachteenheden

De mobiele slachteenheid vormt een innovatief model dat de infrastructuur naar het dier brengt in plaats van omgekeerd. Het potentieel ervan ligt in het vermijden van transportstress en het versterken van korte ketens. Toch blijkt de structurele verankering van dit type moeilijk. In tegenstelling tot vaste slachthuizen is er geen duidelijk kader dat deze infrastructuur volwaardig erkent. De juridische status blijft ambigu, en operationele barrières (bv. goedkeuring per locatie) bemoeilijken duurzame toepassing. Niettemin illustreert dit type hoe alternatieve infrastructuurmodellen kunnen inspelen op hedendaagse zorgen rond dierenwelzijn en lokale verwerking.

Type 4 – Collectief beheerde of coöperatieve infrastructuur

Wapicowp is een representatief voorbeeld van dit type. Hier worden verwerkingsdiensten gedeeld binnen een netwerk van producenten die samenwerken onder gedeeld beheer of gedeelde faciliteiten. In tegenstelling tot Type 2, ligt de nadruk hier op samenwerking, gezamenlijke verantwoordelijkheid en een democratischer beheermodel. De beleidsmatige ondersteuning voor dit type is echter beperkt, ondanks de potentie ervan om lokale economieën en infrastructuurverdeling inclusiever te maken.

Deze typologie laat zien dat slachtinfrastructuren zich situeren in een spanningsveld tussen centralisering en lokale verankering, privaat beheer en collectief gebruik, en formele regelgeving en informele praktijk. Elk type kent eigen sterktes en kwetsbaarheden. Door deze types naast elkaar te plaatsen, ontstaat inzicht in het beleidsvacuüm waarin veel alternatieve modellen opereren. Beleidskaders zijn doorgaans afgestemd op industriële modellen (grote slachthuizen), terwijl ambachtelijke, mobiele of coöperatieve vormen onvoldoende ruimte krijgen, ondanks hun maatschappelijke meerwaarde.

Typologie in het licht van het besluit:

De typologie levert cruciale input voor het slotbesluit van deze masterproef. Ze maakt duidelijk dat infrastructuur geen neutrale factor is. Wie toegang heeft tot infrastructuur bepaalt wie mag produceren, onder welke voorwaarden en met welke impact. De typologie illustreert ook dat toekomstgericht landbouwbeleid nood heeft aan meer differentiatie in erkenningssystemen, steunmechanismen en normenkaders, zodat niet alleen schaal, maar ook maatschappelijke waarde en lokale verankering bepalend worden.

Ten slotte biedt de typologie ook een reflectief moment voor het onderzoek zelf: het ontbreken van beleidsmatige ondersteuning voor sommige types, zoals de mobiele eenheid of thuisslachterijen, wijst op een blinde vlek in het huidige beleid. Net hier liggen kansen voor toekomstig onderzoek en beleidsvoorstellen die vertrekken van een meervoudig en contextgevoelig infrastructuurbegrip.

4.3. Voorwaarden voor herterritorialisering

Herterritorialisering van landbouwinfrastructuur veronderstelt meer dan enkel het heractiveren van fysieke gebouwen of technische installaties. Het is een structureel, sociaal en institutioneel proces waarbij voedselproductie opnieuw verankerd wordt in haar ruimtelijke omgeving. Op basis van de onderzochte cases en theoretisch kader, kunnen zes centrale voorwaarden worden onderscheiden die dit proces mogelijk maken.

Een eerste voorwaarde is het gedeeld eigenaarschap en collectieve organisatie van infrastructuur. Waar individuele landbouwers vaak onvoldoende middelen hebben om te investeren in verwerkingscapaciteit, kunnen coöperatieve modellen zoals WAPICOWP aantonen hoe gedeeld gebruik economische haalbaarheid en controle over het

productieproces mogelijk maken. Deze collectieve structuren vormen bovendien een hefboom voor lokale samenwerking en kennisdeling.

Fysieke nabijheid blijkt uit de cases een cruciale maar niet vanzelfsprekende voorwaarde voor herterritorialisering. In kleinschalige landbouw- en voedingssystemen maakt nabijheid niet alleen logistieke efficiëntie mogelijk, maar ook maatschappelijke zichtbaarheid en transparantie. De verdwijning ervan heeft bijgedragen aan de vervreemding tussen productie en consumptie. Tegelijk wordt nabijheid bemoeilijkt door de afstemming op de industriële logica. Dit toont dat nabijheid weliswaar een belangrijke randvoorwaarde is, maar de mate waarin ze kan worden gerealiseerd afhankelijk blijft van institutionele en ruimtelijke context.

Een derde voorwaarde is de aanwezigheid van institutionele ondersteuning en een aangepast beleidskader. Veel kleinschalige en gedeelde infrastructuren zijn economisch kwetsbaar en overleven slechts dankzij doelgerichte subsidies, technische begeleiding en administratieve steun. Gemeentes zoals Ath, die bewust kiezen om verlieslatende slachthuizen in stand te houden, tonen hoe lokale overheden deze ondersteunende rol actief kunnen opnemen. Beleidskeuzes die infrastructuur uitsluitend als kost zien, missen het bredere maatschappelijke rendement dat zulke voorzieningen opleveren in termen van tewerkstelling, autonomie en ecologische duurzaamheid.

Deze beleidscontext moet bovendien schaal- en contextgevoelig zijn. De huidige wetgeving rond voedselveiligheid en dierenwelzijn is veelal afgestemd op industriële processen en laat weinig ruimte voor maatwerk. De cases van de thuisslachter Erik De Vogelaere en mobiele slachtinfrastructuur tonen aan dat een uniforme regeldruk kleine, contextuele praktijken uitsluit, ook al zijn deze maatschappelijk waardevol en vaak diervriendelijker. Herterritorialisering vereist dus een juridische herziening waarin schaal, functie en context worden meegenomen in de beoordeling van infrastructuur.

Ook lokale netwerken en sociale infrastructuur zijn bepalend. Infrastructuur werkt niet in een vacuüm. Ze wordt gedragen door relaties en praktijken. Actoren zoals boeren, slagers, lokale besturen en verenigingen vormen samen het netwerk dat infrastructuur effectief doet functioneren. Nabijheid en wederzijdse afhankelijkheid zijn hierin sleutelbegrippen. De cases illustreren hoe infrastructuur die sociaal verankerd is en veerkrachtiger blijkt in tijden van crisis.

Ten slotte vereist herterritorialisering een bredere maatschappelijke herwaardering van landbouw en voedselproductie. Infrastructuren als slachthuizen roepen vaak weerstand

op vanwege hun link met geweld, maar deze reacties zijn ook het gevolg van een cultureel proces waarbij voedselverwerking steeds meer buiten beeld werd geduwd. Herterritorialisering vergt daarom niet alleen technische of beleidsmatige inspanningen, maar ook een culturele omslag waarin nabijheid en transparantie opnieuw gewaardeerd worden.

4.4. Kritische reflectie op het onderzoeksproces

Dit onderzoek bood waardevolle inzichten in de rol van slachthuisinfrastructuur binnen lokale landbouw- en voedselsystemen, maar het proces bracht ook enkele methodologische en inhoudelijke beperkingen aan het licht.

Een eerste aandachtspunt betreft de casestudiebenadering. Door te kiezen voor een eclectische methode zonder uniform format konden uiteenlopende vormen van infrastructuur in beeld worden gebracht. Dit leverde rijke contextspecifieke inzichten op, maar bemoeilijkte de onderlinge vergelijkbaarheid. Sommige cases, zoals WAPICOWP, konden uitgebreid worden ondersteund met beleidsdocumenten en internationale literatuur, terwijl bij de case van thuisslachter Erik De Vogelaere vrijwel uitsluitend interviewmateriaal beschikbaar was. Deze asymmetrie wijst op tekortkomingen in de bestaande kennisproductie en toont tegelijk het belang van verder onderzoek naar onderbelichte praktijken.

De positie van de onderzoeker vroeg eveneens om reflectie. Voor bepaalde cases, zoals Slagerij Vande Walle, bood persoonlijke vertrouwde toegang tot waardevolle informatie, maar ook een risico op subjectiviteit. Andere cases, zoals Matanza, werden op grotere afstand benaderd, waardoor de analyse formeler en beperkter bleef. Dit verschil illustreert hoe nabijheid of afstand de aard en diepgang van het materiaal beïnvloedt.

Verder was de selectie van cases hoofdzakelijk rurale contexten gericht, terwijl stedelijke slachtinfrastructuur minder aandacht kreeg. Ook het perspectief van de individuele landbouwer bleef grotendeels ingebed in bredere structuren, waardoor zijn noden en keuzes slechts indirect zichtbaar werden. Toekomstig onderzoek kan dit corrigeren door boeren en stedelijke voedselstrategieën explicieter centraal te stellen.

Tot slot bleef de theoretische verankering van kernbegrippen zoals “gedeelde infrastructuur” en “maatschappelijke meerwaarde” soms impliciet. Een sterkere koppeling met infrastructuurtheorie, rurale sociologie of politieke ecologie had de interpretatieve kracht kunnen vergroten.

Ondanks deze beperkingen bood de casestudiebenadering ook onverwachte sterktes. Interviews en mondelinge geschiedenissen brachten stemmen van slachters, ondernemers en ambtenaren naar voren die vaak niet aan bod komen in beleidsdocumenten of academische literatuur. Deze perspectieven maken zichtbaar dat infrastructuur niet enkel technisch of economisch is, maar ook sociaal, emotioneel en historisch geladen.

4.5. Verbreding en mogelijkheden voor de toekomst

Hoewel deze masterproef vertrok vanuit de specifieke invalshoek van slachthuisinfrastructuur, toont het onderzoek duidelijk aan dat de inzichten die hieruit voortvloeien verder reiken dan het domein van vleesverwerking alleen. Slachthuizen, in al hun vormen, fungeren als een lens waarmee bredere maatschappelijke vragen rond landbouw, infrastructuur en lokaal ondernemerschap scherp gesteld kunnen worden. In deze laatste reflectieve sectie wordt verkend hoe de bevindingen uit dit onderzoek kunnen bijdragen aan een bredere denkoefening rond landbouwinfrastructuur als hefboom voor duurzame, lokale en gedeelde voedselsystemen.

Een eerste verbreding situeert zich binnen het domein van verwerking en valorisering. Naast slachthuizen bestaan er tal van andere verwerkingsinfrastructuren, denk aan infrastructuur voor melkverwerking, brouwerijen of graanmolens die onder druk staan of reeds verdwenen zijn uit het Vlaamse landschap. Net als bij slachthuizen stelt zich hier het probleem van schaal: kleinschalige producenten vinden moeilijk toegang tot verwerkingsinfrastructuur die aangepast is aan hun noden. De lessen uit dit onderzoek, zoals het belang van gedeelde infrastructuur, regelgeving op maat, en familiale of coöperatieve continuïteit, kunnen ook op deze andere infrastructuren worden toegepast. De typologie die in deze studie werd ontwikkeld, kan dienen als analysekader voor andere sectoren waar de spanning tussen economische efficiëntie en lokale verankering speelt.

Daarnaast wijzen de cases op het belang van multipurpose infrastructuur: plekken die niet enkel dienen voor productie of verwerking, maar ook een sociale, educatieve of culturele functie opnemen. Denk aan plattelandscentra waar voedselproductie hand in hand gaat met korte ketenverkoop, workshops, of gemeenschapsvorming. Deze hybride plekken kunnen helpen om landbouw opnieuw te verankeren in de samenleving, zeker in verstedelijkte regio's waar de afstand tussen producent en consument groot geworden is. Binnen zo'n infrastructuurconcept kunnen ook initiatieven rond circulaire economie,

agro-ecologie en natuurbeheer worden geïntegreerd, waardoor landbouw een actieve rol speelt in brede maatschappelijke transitie.

4.6. Algemeen besluit

Deze masterproef vertrok vanuit de vraag hoe gedeelde landbouwinfrastructuren, in het bijzonder slachthuizen, hebben bijgedragen aan de territoriale verankering van landbouw, welke institutionele en economische transformaties tot ontkoppeling hebben geleid, en onder welke voorwaarden herterritorialisering opnieuw mogelijk is. Door vijf uiteenlopende cases te analyseren – historisch, coöperatief, ambachtelijk, privaat en mobiel – werd dit complexe vraagstuk vanuit verschillende invalshoeken benaderd.

Het onderzoek toont aan dat slachthuizen historisch veel meer waren dan technische voorzieningen. Ze fungeerden als strategische infrastructuren die landbouwproductie, dorpsgemeenschappen en regulerende instanties met elkaar verbonden. Hun nabijheid, multifunctionele rol en gedeeld gebruik maakten hen tot ankerpunten in lokale landbouwsystemen. De afbouw van deze infrastructuur is niet enkel een technologische verschuiving, maar vooral het resultaat van beleidskeuzes die schaalvergroting en standaardisering bevoordeelden. Daarmee verdween niet enkel fysieke capaciteit, maar ook sociaal weefsel en lokale autonomie.

Tegelijk maken de cases duidelijk dat alternatieve modellen vandaag opnieuw ontstaan. Initiatieven zoals de coöperatie WAPICOWP, de familiale continuïteit van Slagerij Vande Walle of de niche van mobiele slachtunits tonen dat kleinschalige infrastructuur nog steeds levensvatbaar is, mits institutionele steun en aangepaste regelgeving. Zij illustreren dat herterritorialisering niet neerkomt op een nostalgische terugkeer naar het verleden, maar op het ontwikkelen van eigentijdse infrastructuurmodellen die nabijheid, collectief gebruik en maatschappelijke waarde centraal stellen.

Op basis van de analyse werden zes voorwaarden geformuleerd die essentieel zijn voor herterritorialisering: gedeeld eigenaarschap, fysieke nabijheid, institutionele ondersteuning, aangepaste regelgeving, sterke sociale netwerken en maatschappelijke herwaardering van voedselproductie. Deze voorwaarden overstijgen het technische niveau en maken duidelijk dat herterritorialisering een structureel en cultureel proces is.

De studie kent enkele beperkingen. De bronnenbasis varieerde sterk per case, waardoor de vergelijkbaarheid ongelijk bleef. Ook de positie van de onderzoeker, met nabijheid tot bepaalde cases en grotere afstand tot andere, vroeg om voortdurende reflexiviteit.

Daarnaast blijft de stem van individuele landbouwers relatief onderbelicht en ontbreekt een systematische analyse van stedelijke voedselstrategieën. Deze lacunes bieden echter waardevolle aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

De centrale bijdrage van dit onderzoek is het inzicht dat landbouwinfrastructuur niet neutraal is, maar een sociaal en politiek organiserend principe. Door slachthuisinfrastructuur te benaderen als gemeenschappelijke, lokaal verankerde en strategische voorzieningen, ontstaat ruimte voor een landbouwmodel dat opnieuw geworteld is in plaats, gemeenschap en autonomie. In een context van ecologische druk, economische ongelijkheid en maatschappelijke vervreemding kan juist deze herwaardering van infrastructuur dienen als katalysator voor een meer veerkrachtig en rechtvaardig landbouwsysteem in Vlaanderen.

BIBLIOGRAFIE

Fig. 34: Thuisslacht van een varken op boerderij Middelkerke (bron: Fotograaf onbekend, 1950 – 1959. Collectie Ronny Van Troostenberghe).

5. Bibliografie

- Adriaans, C. (2012). *Boerensynicalisme Vlaanderen, 1962-2010: door een boer geschreven*. Roeselare: ABS
- Bataille, G. (1929). Abattoir. In : *Dictionnaire Critique* (6), 329.
- Bekaert, J., Niesten, E., Raymaekers, J., & Segers, Y. (2003). *LEKKER DIER!? Ze zijn wat we eten*. CAG Sporen (2). Leuven: Centrum Agrarische Geschiedenis.
- Blackman, J. (1967). The Development of the Retail Grocery Trade in the Nintheenth Century. *Business History*, 9(2), 110-117.
- Bogaert, C., Lanclus K., Tack, A., & Verbeeck, M. (1998). Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Oudenaarde, Kanton Ronse. *Bouwen door de eeuwen heen* 15(3), Brussel: Agentschap Onroerend Erfgoed.
- Bogaert, C., Duchêne, H., Lanclus, K., & Verbeeck, M. (2000). *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het bouwkundig erfgoed, 15n4: Provincie Oost-Vlaanderen, Gemeenten Brakel, Horebeke, Kruishoutem, Lierde, Zingem en Zwalm*. Onuitgegeven werkdocument Agentschap Onroerend Erfgoed.
- Borgo, E. (2021). Landbouw en natuur: scheiden of verweven?. *Oikos*, (97), 57-68.
- Carlsson, F., Frykblom, P., & Lagerkvist, C. J. (2004). Consumer willingness to pay for farm animal welfare-transportation of farm animals to slaughter versus the use of mobile abattoirs. *Working Papers in Economics*, (149).
- Cartoni Mancinelli, A., Dal Bosco, A., Mattioli, S., Ranucci, D., & Castellini, C. (2018). Mobile Poultry Processing Unit as a Resource for Small Poultry Farms: Planning and Economic Efficiency, Animal Welfare, Meat Quality and Sanitary Implications. *Animals*, 8(12), 229.
- Claeys, D., & Segers, Y. (2022). 'The Eye of the Master'. Livestock Improvement and Knowledge Networks in Belgium, 1990-1940. In Y. Segers, & L. Van Molle (Eds.), *Agricultural Knowledge Networks in Rural Europe, 1700-2000* (pp. 132-154). Martlesham: Boydell & Brewer.
- McMichael, P., D. (2013). *Food regimes and agrarian questions*. Halifax: Fernwood Publishing.

- Danneels, K. (2016). *Good Nature In, Bad Nature Out : het stedelijk voedselvraagstuk benaderd vanuit een historische analyse van het negentiende-eeuwse slachthuis*.
- Decoster, J. (1978). Kostelijke verhalen over de Belgische slachthuissector. *Belgian Business* (113), 16-23.
- Dehaene, M., & Vandermaelen, H. (2022). Waking up in the land of urban agroecology : lessons in modesty for urbanism. *OASE (DELFT)*, 2022(110), 43–52.
- De Herdt, R. (2003). Het Groot Vleeshuis: een functioneel middeleeuws gebouw. *Tijdschrift voor industriële cultuur*, 21(83), 2-13.
- Deh-Tor, C. M., Dehaene, M., & Tornaghi, C. (2018). Commoning voor een agro-ecologische stedenbouw. In A. Kuhk, D. Holemans, & P. Van den Broeck (Eds.), *Op grond van samenwerking : woningen, voedsel en trage wegen als commons* (pp. 253–268). Berchem: EPO.
- Deimel, M., & Theuvsen, L. (2011). Networking in Meat Production Systems: The Influence of Cooperative Structures on Farmers' Participation. *International Journal on Food System Dynamics*, 2(1), 23-35.
- Dejongh, G., & Van Windekens, P. (2002). *Van kleine landeigendom tot Vlaamse landmaatschappij : vijftig jaar werking op het Vlaamse platteland, 1935-2001*. Brussel: Vlaamse landmaatschappij.
- De Keyzer, M. (2023a). Inleiding. In De Keyzer, M. (Ed.), *Tot de bodem, De toekomst van landbouw in Vlaanderen* (pp. 7-22). Leuven: Leuven University Press.
- De Meulder, B., Schreurs, J., Cock, A., & Notteboom, B. (2000). Patching up the Belgian urban landscape. *OASE (DELFT)*, (52), 78–113.
- De Moor, M. (2002). België: Hoe de gemene gronden verdwenen. Over ruimtegebrek, productiviteit en privatisering. *Negende Jaarboek Anarchisme*, 138(139), 35-48.
- De Moor, M. (2005). De Gemene en Loweiden in Assebroek als één van de laatste gemene gronden in Vlaanderen. Beknopte geschiedenis van de instelling en inventaris van het archief. *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 142(1-2), 3-45.
- Depaepe, D. (2003). Tussen gehaktmolen en hakblok De Kortrijkse slager omstreeks 1900. *De Leiegouw*, 45(2), 257-278.

- De Reu, P. (2015). De Vlaamse bouw en Het varken aarde. Keuterboeren onder druk in een kantelende samenleving (midden 19de eeuw). *APPELTJES VAN HET MEETJESLAND*, 66, 113-156.
- Dessein, J., & Nevens, F. (2006). *Erven van de toekomst : over duurzame landbouw in Vlaanderen*. Gontrode: Steunpunt duurzame landbouw.
- Devriese, L. (2015). Van ultramodern tot voorbijgestreefd. Slachthuis en veemarkt van 1940 tot 1987-1990. In Audooren, F., De Zutter, C. (editors). *Het slachthuis verteld/t*. Gent: Buren van de abdij (pp. 70-95).
- Devriese, L. (2020). Geen slachthuizen, wel vleeshuizen in onze oude steden: casus Gent (1251-1857). *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*, (89), 231-235.
- De Waele, M. (2003). De Aristocraten van de Middenstand. Beenhouwers en slagers in Gent (1850-1990). *Tijdschrift voor industriële cultuur*, 21(83). 13-71.
- Dhoore, K. (2021). Agro-ecologie: waarom is de Vlaamse landbouw niet in volle transitie?. *Oikos*, 99(3) 36-48.
- Eriksen, M., S., Rødbotten, R., Grøndahl, A., M., Friestad, M., Andersen, I., L., & Mejdell, C., M. (2013). Mobile abattoir versus conventional slaughterhouse—Impact on stress parameters and meat quality characteristics in Norwegian lambs. *Applied Animal Behaviour Science*, 149, 21-29.
- Fitzgerald, A., J. (2010). A Social History of the Slaughterhouse: From Inception to Contemporary Implications. *Human Ecology*, 17(1). 58-69.
- Gadeyne, G. (1988). *Stad Ronse (Hedendaagse periode)*. Rijksarchief te Ronse Inventarissen 19. S.I.
- Giphart, R., & Hermus, J. (2024). *De slager: een pleidooi voor minder vlees en meer slagers*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.
- La Spina, S. (2015). *Réflexions et pistes pour développer les possibilités d'abattage de proximité pour nos éleveurs wallons en circuits courts*. Jambes: Nature & Progrès Belgique.
- Lauwereyns, K. (2021). *Geslacht bij Vande Walle*. Gent: Beefcake Publishing.
- La Vie Atoise. (2002). L'abattoir d'Ath, un outil de proximité pour la qualité *Bulletin Communal*, (87).

- Lee, P.,Y. (2008). Siting the Slaughterhouse: from shed to factory. In Lee, P.,Y. (ed), *Meat, Modernity and the Rise of the Slaughterhouse*, (pp. 46-70). New Hampshire: University of New Hamp shire Press.
- Lindemans, P. (1952). *Geschiedenis van de landbouw in België*. Antwerpen: De Sikkel.
- Martens, E., Aerts, E., Segers, Y., Van Hecke, E., & Van Molle, L. (2010). *Boerentrots en ondernemersgeest : boeren in Vlaanderen na de Tweede Wereldoorlog*. Leuven: Davidsfonds.
- Méndez, V. E., Bacon, C. M., & Cohen, R. (2015). Introduction: Agroecology as a Transdisciplinary, Participatory, and Action-oriented Approach. In Méndez, V. E., Bacon, C. M., Cohen, R., & Gliessman, S. R. (Eds.), *Agroecology: A Transdisciplinary, Participatory and Action-oriented Approach* (pp. 1-21). Boca Raton: CRC Press.
- Notteboom, B. (2012). Het rurale landschap in de fifties: traditie en transformatie. In Y. Seghers & L. Van Molle (Eds.), *Het Vlaamse platteland in de fifties* (pp. 278–287). Leuven: Davidsfonds.
- Platteau, J., Lambrechts, G., Roels, G., & Van Bogaert, T. (2018). *Uitdagingen voor de Vlaamse Land- en Tuinbouw*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij.
- Poelmans, L., & Engelen, G. (2014). *Verklarende factoren in de evolutie van het ruimtebeslag*. Brussel: Ruimte Vlaanderen.
- Poelmans, L., Liliane, J., & Lorenz, H. (2023). *Landgebruik en ruimtebeslag in Vlaanderen, toestand 2022*. Brussel: Vlaams Planbureau voor Omgeving.
- Sannen, K. (2023). Een landbeleid voor boer, mens en planeet. In: Dekeyzer, M. (Ed.), *Tot de bodem, De toekomst van landbouw in Vlaanderen* (pp. 39-56). Leuven: Leuven University Press.
- Santy, P., & Boone, B. (2010). *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Ardooie, deelgemeente Koolskamp*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen WVL44, onuitgegeven werkdocumenten.
- Schrooten, L. (2004). *Zo was het vroeger : landelijk leven in Vlaanderen*. Leuven: Davidsfonds.
- Schulze, B., Wocken, C., and Spiller, A., (2006). Relationship Quality in Agri-food Chains: Supplier Management in the German Pork and Dairy Sector. *Journal on Chain and Network Science*, 6(1): 55-66.

- Segers, Y., & Van Molle, L. (2004). *Leven van het land : boeren in België 1750-2000*. Leuven: Davidsfonds.
- Segers, Y., Van Molle, L., & Vanpaemel, G. (2004). In de greep van de vooruitgang 1880-1950. In Y. Segers, & Van Molle (Eds.), *Leven van het land. Boeren in België, 1750-2000* (pp. 49-109). Leuven: Davidsfonds.
- Segers, Y., Bieleman, J., & Buyst, E. (2009). *Exploring the food chain : food production and food processing in western Europe, 1850-1990*. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers.
- Segers, Y., & Relaes, J. (2023). Een geschiedenis van het landbouwbeleid sinds 1830 in De Keyzer (ed.), *Tot de bodem De toekomst van landbouw in Vlaanderen* (pp. 23-38). Leuven: Leuven University Press.
- Silici, L. (2014). Agroecology. *What it is and what it has to offer*. IIED, Issue Paper. London: IIED.
- Stassart, P. M., Baret, P., Grégoire, J. C., Hance, T., Mormont, M., Reheul, D., Stilmant, D., Vanloqueren, G., & Visser, M. (2012). L'agroécologie: trajectoire et potentiel. Pour une transition vers des systèmes alimentaires durables. *Agroécologie, entre pratiques et sciences sociales*, 25-51.
- Thoelen, B., & Gore, M. (2019). *Slachten voor Korte Keten*. Steunpunt Korte Keten. Wijkmaal-Leuven: KVLV vzw.
- Tempels, B., Bomans, K., & Verbeek, T. (2012). Versnipperd Vlaanderen. *RUIMTE (BRUSSEL)*, 14(juni), 18-23.
- Theunis, K. (2006). De wet De Taeye. De individuele woning als bouwsteen van de welvaartsstaat. In Van Herck, K. & Avermaete, T. (Eds.), *Wonen in Welvaart, woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen 1948-1973* (pp. 67-79). Antwerpen: VAI.
- Tornaghi, C., & Dehaene, M. (2021). Introduction : embracing political agroecology, transforming sustainable food planning. In C. Tornaghi & M. Dehaene (Eds.), *Resourcing an agroecological urbanism : political, transformational and territorial dimensions* (pp. 1-11). London: Routledge.
- Van Broeck, L., & Vanempten, E. (2018). Ruimte voor landbouw - opinie. In J. Platteau, G. Lambrechts, K. Roels, & T. Van Bogaert (Eds.), *Uitdagingen voor de Vlaamse land-*

- en tuinbouw. Landbouwrapport 2018* (pp. 260-262). Vlaamse overheid, Departement Landbouw en Visserij.
- Vandermaelen, H. (2023). *Urbanising the agroecological reproduction of soil fertility*.
- Van der Ploeg, J. Douwe. (2003). *The virtual farmer: Past, Present and Future of the Dutch Peasantry*. Drenthe: Van Gorcum.
- Van der Ploeg, J. D. (2018). *The new peasantries : rural development in times of globalization*. 2nd ed. S.l.: Taylor and Francis.
- Vandervelde, É. (1902). *Essais sur la question agraire en Belgique*. Paris: Éditions du Mouvement socialiste.
- Vanhaute, E., & Van Molle, L. (2004). Het einde van de overlevingslandbouw, 1750-1880. In Y. Segers, & Van Molle (Eds.), *Leven van het land. Boeren in België, 1750-2000* (pp. 13-47). Leuven: Davidsfonds.
- Vanhaute, E., & Van Molle, L. (2006). Belgian agrarian and rural history, 1800-2000. In E. Thoen & L. Van Molle (Eds.), *Rural history in the North Sea area : an overview of recent research (Middle Ages - 20th century)* (pp. 217-248). Turnhout, Belgium: Brepols.
- Van hecke, E., Segers, Y., & D'hoker, M. (2004). Een schakel in de voedselketen. In Y. Segers, & Van Molle (Eds.), *Leven van het land. Boeren in België, 1750-2000* (pp. 49-109). Leuven: Davidsfonds.
- Vankrunkelsven, L., & Burvenich, K. (2023). Veehouders gekneld tussen hamer en aambeeld. In: De Keyzer, M. (Ed.), *Tot de bodem, De toekomst van landbouw in Vlaanderen* (pp. 123-140). Leuven: Leuven University Press.
- Vanslembrouck, N., & Thoen, E. (2010). Plattelandsontwikkeling. In G. Luypaert, I. Dekeyser, & Y. Segers (Eds.), *Boeren voor Vlaanderen : 125 jaar landbouwbeleid* (pp. 117-128). Brussel: Departement Landbouw en Visserij.
- Verhulst, A. (1995). *Landschap en landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*, Brussel: Gemeentekrediet van België.
- Vervaecke, H., Van Impe, I., Debille, M., Verbeke, P., & Aerts, S. (2019). 46. Animal welfare benefits to mobile slaughter of cattle. In Vinnari, E., & Vinnari M. (eds.), *Sustainable governance and management of food systems* (pp. 333-337). Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Visser, M. (2012). Agro-ecologie in een notendop. *Oikos*, 60(1), 20-32.

Visser, M. (2021). Het pad is het doel: agro-ecologie en de valkuilen op zoek naar hergronding. *Oikos*, 98, 2.

Warning, J. (1923). Danish Agriculture with Special Reference to Coöperation. *The Quarterly Journal of Economics*, 37(3), 491–509.

Wascher, D., Sall, G., & Zasada, I. (2015). Tools for metropolitan food planning – A new view on the food security of cities. In Borrelli, N., Diamantini, D., & Deakin, M. (Eds.), *The Governance of City Food Systems* (pp. 68-97). Milano: Fondazione Giangiacomo Feltrinelli.

Wezel, A., Bellon, S., Doré, T., Francis, C., Vallod, D., & David, D. (2009). Agroecology as a science, a movement and a practice. A review. *Agronomy for Sustainable Development*, 2009, 29(4), 503-515.

Onlinebronnen:

Abend, L. (2022). Switzerland could be the first country to ban factory farming. *Time*. Geraadpleegd op 23 juni 2025 via <https://time.com/6215645/switzerland-factory-farming-protect-animals/>

Ath. (z.d.). *Abattoir*. Geraadpleegd op 5 mei 2025 via <https://www.ath.be/economie/agriculture/abattoir/abattoir>

Bois, Y. -A. (1996). “Abattoir”. *Jeu de Paume*. Geraadpleegd op 5 april 2025 via <https://jeudepaume.org/mediateque/magazine-yve-alain-bois-abattoir-eli-lotar/>

Centrum Agrarische Geschiedenis (z.d.). *De ontwikkeling van het Vlaamse platteland: de Vlaamse Landmaatschappij*. Geraadpleegd op 20 april 2025 via <https://cagnet.be/page/ontwikkeling-vlm>

Centrum Agrarische Geschiedenis (z.d.). *Het Meetjesland en het Waasland*. Geraadpleegd op 6 april 2025 via <https://cagnet.be/page/hoeven-op-land-gebouwd-meetjesland-waasland>

Christensen, J. (2025). Fra andelsslagterier til Danish Crown, 1887-. *Denmarks Nationalleksikon*. Geraadpleegd op 15 april 2025 via https://danmarkshistorien.lex.dk/Fra_andelsslagterier_til_Danish_Crown_1887-

- Danckaert, L., Bisschop, C., & Segers, Y. (2021). Toen de boerderij big business moest worden: de betoging van 1971 als kantelpunt. *De Lage Landen*. Geraadpleegd op 20 februari 2025 via <https://www.de-lage-landen.com/article/toen-de-boerderij-big-business-moest-worden-de-betoging-van-1971-als-kantelpunt/>
- De Keyser, M. (2023b). 'Hoe kunnen we in Vlaanderen op een economisch rendabele manier aan landbouw doen?'. *Knack*. Geraadpleegd op 16 februari 2025 via <https://www.knack.be/opinie/hoe-kunnen-we-in-vlaanderen-op-een-economisch-rendabele-manier-aan-landbouw-kunnen-doen/>
- Dieltjens, L. (2025). Internationaal Jaar van de Coöperatie: Wat betekenen coöperaties voor de landbouw. *Vilt*. Geraadpleegd op 16 mei 2025 via <https://vilt.be/nl/nieuws/internationaal-jaar-van-de-cooperatie-wat-betekenen-cooperaties-voor-de-landbouw>
- L'Avenir, (2024). *La Ville d'Ath veut pérenniser son abattoir, redaction*, geraadpleegd op 15 mei 2025 via <https://www.lavenir.net/regions/wallonie-picarde/ath/2024/09/24/la-ville-dath-veut-perenniser-son-abattoir-B7BDMOYT3FG5XECLU3UAW4VRXQ/>
- Vandenbosch, A. (2023). Aangepaste regelgeving voor mobiele slachteenheden laat op zich wachten!. *Landbouwleven*. Geraadpleegd op 30 juni 2025 via <https://www.landbouwleven.be/15853/article/2023-01-26/aangepaste-regelgeving-voor-mobiele-slachteenheden-laait-op-zich-wachten>
- Renson, I. (2020). 'Die stallen makken alles kapot wat ons dierbaar is'. *De Standaard*. Geraadpleegd op 28 juli 2025 via <https://www.standaard.be/nieuws/die-stallen-makken-alles-kapot-wat-ons-dierbaar-is/47758993.html>
- Rozendaal, J. (2024). West-Vlaams runderslachthuis worstelt met de toekomst. *Vilt*. Geraadpleegd op 21 mei 2025 via <https://vilt.be/nl/nieuws/west-vlaams-runderslachthuis-worstelt-met-de-toekomst>
- Verbeke, P. (z.d.). Mobiele slachthuizen. *BioForum*. Geraadpleegd op 16 mei 2025 via <https://www.bioforum.be/mobiele-slachthuizen>
- Verhoeve, A. (2019). ILVO-onderzoekers wijzen op noodzaak van agrarische reconversie en sloop in debat rond schaalvergtng. *Vilt*. Geraadpleegd op 12 mei 2025 via <https://vilt.be/nl/nieuws/ilvo-onderzoekers-wijzen-op-noodzaak-van-agrarische-reconversie-en-sloop-in-debat-rond-schaalvergroting>

- Vilt, (2018). *Slachthuis Sint-Truiden definitief dicht in 2018*. Geraadpleegd op 10 mei 2025 via <https://vilt.be/nl/nieuws/slachthuis-sint-truiden-definitief-dicht-in-2018>
- Vilt, (2023). *Waarom mobiele slachteenheden nog niet uitrijden*. Geraadpleeg op 20 juni 2025 via <https://vilt.be/nl/nieuws/waarom-mobiele-slachteenheden-nog-niet-uitrijden>
- Vlaanderen, (z.d.). Doden van landbouwdieren op een landbouwbedrijf. *Landbouw en visserij*. Geraadpleegd op 16 april 2025 via <https://www.vlaanderen.be/landbouw-en-visserij/veeteelt/doden-van-landbouwdieren-op-een-landbouwbedrijf>
- VLAIO, (z.d.). *LEADER: subsidies voor plattelandontwikkeling*. Agentschap Innoveren en Ondernemen. Geraadpleegd op 16 mei 2025 via [https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidiatabank/leader-subsidies-voor-plattelandontwikkeling](https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidi databank/leader-subsidies-voor-plattelandontwikkeling)
- Woestenborghs, B. (2005). Landbouw en wetenschap. *Centrum Agrarische Geschiedenis*. Geraadpleegd op 14 april 2025 via <https://cagnet.be/page/landbouw-en-wetenschap>
- Woestenborghs, B. (2006). Een schakel in de keten (1950 – nu). *Centrum Agrarische Geschiedenis*. Geraadpleegd op 14 april 2025 via <https://cagnet.be/page/landbouw-1950-nu>

APPENDICES

APPENDIX: OVERZICHTSTABEL INTERVIEWS

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de interviews die tijdens het onderzoek aan bod zijn gekomen. Deze werden integraal verwerkt in de masterproef en lagen aan de basis van de uiteenzetting van de cases.

Deze tabel dient dan ook als bronlijst voor de literatuur dat in de caseanalyse kan worden teruggevonden. De interviews verliepen semigestructureerd en werd voorbereid door een vragenlijst op stellen waaraan kon worden vastgehouden. De interviews werden opgenomen en achteraf beschreven.

Datum	Naam	Functie	Locatie
10 maart 2025	Erik De Vogelaere	Zelfstandig thuisslachter/arbeider vleesverwerking op rust	Lievegem
11 maart 2025	Aurélien Holvoet	Landbouwer/coöperant Wapicowp	Call
13 maart 2025	Koen De Clercq en Paul Verbeke / Infoavond opstart mobiele slachteenheid pluimvee	Slachter/Uitbater De Donderij (biohoeve) Ketenmanager BioForum	Kruisem
17 maart 2025	Ruben Vande Walle	Slager/slachter Slagerij Vande Walle	Kluisbergen
21 maart 2025	Steven Vander Stichelen	Uitbater slachthuis Matanza	Ronse
3 april 2025	Simon Duquesne	Medewerker Parc Naturel du Pays Des Collines	Frasnes-lez- Avaing

		<i>Développement économique et rural Diversification agricole</i>	
5 mei 2025	Lieven Stoppeleire	De Coördinator Landschapspark Vlaamse Ardennen	Ronse

APPENDIX: GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING

Beste deelnemer,

U wordt vriendelijk uitgenodigd om deel te nemen aan mijn masteronderzoek, getiteld *'Slachthuisinfrastructuur als strategische voorziening voor de landbouw'*. Uw deelname is volledig vrijwillig. Voordat u beslist of u wenst deel te nemen, vraag ik u dit informatieformulier zorgvuldig te lezen. Bij onduidelijkheden mag u mij steeds contacteren via de gegevens onderaan dit document.

Doel van het onderzoek

Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen landbouwinfrastructuren en de territoriale verankering van de Vlaamse landbouw, met specifieke aandacht voor slachthuizen. Historisch waren slachthuizen belangrijk in lokale, vaak coöperatieve landbouwsystemen. Door schaalvergroting en industrialisering zijn veel van deze infrastructuren verdwenen, wat heeft geleid tot een grotere afhankelijkheid van externe markten en middelen.

De centrale vraag is hoe slachthuizen bijdroegen aan de ruimtelijke organisatie van landbouw, hoe economische en beleidsmatige veranderingen deze rol beïnvloed hebben, en onder welke voorwaarden herterritorialisering opnieuw perspectief kan bieden.

Door middel van casestudies, literatuuronderzoek en interviews wordt zowel naar historische als actuele ontwikkelingen gekeken.

Uw deelname

Als deelnemer wordt u uitgenodigd voor een diepte-interview van ongeveer 1 à 2 uur. Tijdens het gesprek wordt u bevraagd over uw kennis, ervaringen of visie met betrekking tot slachthuizen, beleid en uitdagingen binnen dit domein. Het interview gebeurt op basis van open vragen.

Om ervoor te zorgen dat geen informatie verloren gaat, vragen we uw toestemming om het gesprek op te nemen via audio.

Selectie

U werd uitgenodigd voor dit interview omdat u over relevante kennis of ervaring beschikt omtrent slachthuisinfrastructuur of de bredere context ervan. Uw gegevens werden verkregen via eerdere contacten of publiek beschikbare bronnen.

Gebruik van de resultaten

De informatie die u deelt, wordt gebruikt in het kader van mijn masterproef aan de Universiteit Gent. U kunt zelf aangeven of u in publicaties of rapporten al dan niet bij naam genoemd wenst te worden. Indien u dat niet wenst, worden uw antwoorden geanonimiseerd.

Met uw toestemming kunnen de resultaten ook voor latere, aanverwante onderzoeksprojecten worden gebruikt. Dit kan u aanduiden op het toestemmingsformulier.

Privacy en vertrouwelijkheid

Alle gegevens worden vertrouwelijk behandeld en enkel door de onderzoeker ingezien. Zonder uw expliciete toestemming worden uw gegevens nooit gedeeld met derden. Indien gewenst, blijven uw antwoorden volledig anoniem.

Vrijwillige deelname

Deelname aan dit onderzoek is vrijwillig. U bent vrij om niet deel te nemen of om uw deelname op elk moment stop te zetten, zelfs na ondertekening van het toestemmingsformulier.

Indien u akkoord gaat, wordt u gevraagd dit informatieformulier te bewaren en het bijgevoegde toestemmingsformulier tweemaal in te vullen en te ondertekenen: één exemplaar is voor u, het andere voor de onderzoeker.

Contactpersoon in geval van vragen in verband met het onderzoek

Basiel Van Rillaer (Student Stedenbouw en Ruimtelijke Planning)

Basiel.VanRillaer@UGent.be of +32484742726

Universiteit Gent

Deelnemer

Hierbij bevestig ik, ondergetekende

..... (naam & voornaam)

Dat ik over het thesisonderzoek 'slachthuisinfrastructuur als strategische voorziening voor de landbouw' ben ingelicht en het informatieformulier gelezen heb. Ik heb de informatie **gelezen en begrepen**. De onderzoeker heeft mij voldoende informatie gegeven met betrekking tot het doel en de opzet van het onderzoek, de voorwaarden en de duur ervan, en de mogelijke bekende voor- of nadelen die dit onderzoek voor mij kan inhouden. Ik kreeg ook de gelegenheid om na te denken over de gepresenteerde informatie en om verdere vragen te stellen, waarop ik bevredigende antwoorden gekregen heb.

Ik heb begrepen dat ik mijn deelname aan dit onderzoek **vrijwillig** is. Ik heb het recht om mijn deelname op elk ogenblik stop te zetten nadat ik de onderzoeker hierover heb ingelicht. Ik hoef hier geen reden voor op te geven en ik weet dat het geen negatieve gevolgen voor mij zal hebben.

Ik ben mij bewust van het doel waarvoor de **gegevens verzameld, verwerkt en gebruikt** worden in het kader van dit onderzoek. Ik geef toestemming aan de onderzoeker om mijn gegevens te verzamelen, te verwerken en te gebruiken zoals beschreven in het informatieformulier, volgens de voorkeuren die ik in dit toestemmingsformulier heb aangegeven, en conform de geldende wetgeving. Ik blijf eigenaar van mijn gegevens. Ik kan op elk moment de informatie over mijzelf inkijken en aanpassen. Ik kan op elk moment vragen om de verdere verwerking van mijn gegevens te beëindigen en de reeds verzamelde gegevens te verwijderen.

Mijn deelname is een bijdrage aan wetenschappelijk onderzoek. Ik weet dat ik **geen verdere beloning of compensatie** zal ontvangen voor mijn deelname.

Ik weet dat ik in het informatieformulier een **contactpersoon** kan terugvinden voor vragen, voor de uitvoering van mijn rechten na mijn deelname (intrekking van toestemming, toegang tot mijn gegevens, correctie van de gegevens...) of als ik ongemak of moeilijkheden zou ondervinden als gevolg van bepaalde elementen die in dit onderzoek aan bod komen.

Ik stem geheel vrijwillig toe om deel te nemen aan dit onderzoek:

(Gelieve de juiste bolletjes aan te vinken en te schrappen wat niet past)

☐	Ik ga akkoord om aan dit wetenschappelijk onderzoek deel te nemen
☐	Ik ga niet akkoord en neem niet deel
☐	Mijn gegevens mogen uitsluitend op anonieme wijze gebruikt en gepubliceerd worden
☐	Mijn gegevens mogen ook op niet-anonieme wijze gebruikt en gepubliceerd worden indien ik de kans krijg om de resultaten voorafgaand te bekijken en goed te keuren
☐	Ik ga akkoord met een audio-opname van het interview
☐	Ik ga niet akkoord met een audio-opname van het interview

☐	Ik ga akkoord dat er foto's gemaakt worden van mijn praktijk
☐	Ik wil niet dat er foto's gemaakt worden van mijn praktijk
☐	Mijn gegevens mogen uitsluitend gebruikt worden voor het thesisonderzoek
☐	Mijn gegevens mogen ook voor andere projecten gebruikt worden nadat ik daar toestemming voor gegeven heb
☐	Mijn gegevens moeten vernietigd worden 5 jaar na afloop van het thesisonderzoek
☐	Mijn gegevens mogen langer bewaard worden
☐	Ik wens op de hoogte te blijven van het verloop en de resultaten van dit onderzoek
☐	Ik wens niet op de hoogte te blijven van het verloop en de resultaten van dit onderzoek
☐	De onderzoekers mogen mij in de toekomst contacteren voor eventueel vervolgonderzoek
☐	Ik wil in de toekomst niet gecontacteerd worden voor eventueel vervolgonderzoek

Handtekening deelnemer :

Datum (dag/maand/jaar):

.....
.....

Onderzoeker

Hierbij verklaar ik, ondergetekende

..... (naam & voornaam)

dat ik alle nodige inlichtingen in verband met het thesisonderzoek
'landbouwinfrastructuur als strategische voorziening voor de landbouw' gegeven heb en
de vrijwilliger een exemplaar van het informatieformulier overhandigd heb. Ik bevestig
dat er geen enkele druk uitgeoefend werd op de deelnemer om te participeren in het
onderzoek. Ik bevestig eveneens dat ik bereid ben op alle bijkomende vragen in
voorkomend geval te beantwoorden.

Handtekening onderzoeker :

Datum (dag/maand/jaar):

.....
.....